

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KLASİK LİBERALİZM KARŞISINDA JOHN RAWLS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kadir SİPAHİ

ANKARA-2020

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KLASİK LİBERALİZM KARŞISINDA JOHN RAWLS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kadir SİPAHİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Filiz ZABCI

ANKARA-2020

TEŞEKKÜR

Uzun yıllar boyunca birçok kez denenmesine rağmen bir türlü bitmeyen bu tez, danışman hocam Prof. Dr. Filiz ZABCI'nın gösterdiği güler yüz, hoşgörü, gayret ve sabırla mümkün hale gelmiştir. Bu nedenle teşekkürün en büyüğünün kendisinin hak ettiğine inanıyorum. Bu süreçte maddi manevi bütün desteği ile arkamda duran eşim İmran SİPAHİ ve göstermiş olduğu ilgi ve desteklerinden dolayı değerli dostum Fatih KORAŐ'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	i
GİRİŞ.....	1
1.KLASİK LİBERALİZMİN VE RAWLS'UN TEMEL KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 6	
1.1. Birey Algısı:	6
1.2. Özgürlük ve Eşitlik Anlayışı	11
II. BÖLÜM.....	23
2.ADALET TEORİSİ VE SİYASAL LİBERALİZMİN FELSEFİ KÖKENLERİ ...	23
2.1.AYDINLANMA GELENEĞİ.....	23
2.1.1.David Hume: Aydınlanma Düşüncesinin Psikolojik Temelleri	28
2.1.2. Immanuel Kant:Aydınlanmanın Etik Rasyonalist Temelleri	35
2.1.3. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Felsefi Ontolojiden Pratiğe Geçiş	41
2.2.SOSYAL SÖZLEŞME KURAMCILARI.....	47
2.2.1. John Locke: Mülkiyet Dolayımı İle Özgürlük*	47
2.2.2.Thomas Hobbes: İlahi Olanın Dünyevileşmesi.....	54
2.2.3.Jean-Jacques Rousseau: Genel İradenin İyi Düzenlenmiş Topluma Dönüşümü	61
III. BÖLÜM.....	68
3. ADALET TEORİSİNİN FELSEFİ ALT YAPISI	68
3.1.1.Başlangıç Durumu.....	69
3.1.2.Adalet İlkeleri	74
3.2.SİYASAL LİBERALİZM	81
3.2.1.Siyasal liberalizm	82
3.2.2.Siyasi Adalet İlkesi.....	85
3.2.3.Örtüşen Görüş Birliği.....	87
3.2.4. Kamusal Akıl.....	92
3.2.5.İyi Düzenlenmiş Toplum	96
3.2.6.Mülkiyet Sahipliği Demokrasisi	99
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	107
ÖZET	112
ABSTRACT	113

GİRİŞ

Adalet, insanoğlunun birlikte yaşamaya başlamasından bu yana insanlık tarihinin en önemli konuları arasında yerini korumaktadır. Tarih boyunca farklı sosyal ve siyasal sistemler geliştiğinden dolayı ortaya çok değişik türde adalet anlayışları çıkmıştır. Adaletsizlik ise, uygulanan sistemin dönemine, genel anlayışına, ruhuna göre değişik biçimlerde gelişebilmektedir. Liberalizmin içerisinde ise farklı içeriklerle ortaya çıkan adalet kavramı; liberalizmin ortaya koyduğu insanın eylemlerinin arkasında yatan bencilliğin ve faydacı anlayışın etkisini taşımaktadır.

Liberalizm ilk bakışta bireyin özgürlüğünü esas alarak ve ona daha fazla hareket alanı açarak toplumsal ilerlemenin önünü açtığı görüşünü savunsa da uygulamada sadece belirli bir azınlığın zenginlikten pay almasına neden olmuştur. Bu durum liberalizmin, bireyi, soyut ve yükümsüz bir varlık olarak ele almasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan bakıldığında liberalizm, bireyi toplumsal ve siyasal süreçlerin belirlenmesinde esas olarak almasına rağmen bireyineylemlerinin neticesinde ortaya çıkan faydaya daha fazla vurgu yapması nedeniyle adaletsiz bir sosyal sisteminin ortaya çıkması gibi bir sonuca neden olmaktadır. Çünkü “fayda”, liberalizmin dayandığı bencil birey anlayışı nedeniyle toplumun geneline yayılamamakta ve toplumda ekonomik bir adaletsizliğe sebebiyet vermektedir.

Rawls yaşanan bu adaletsizliğin faydacılığın gelişimi ile ortaya çıktığını düşünmektedir. Robert Nozick ile birlikte minimal devlet anlayışına evrilen faydacı anlayışın sonucu olan çıkarı peşinden koşan bireyselvetoplumsal hayatı matematiksel toplamdan ibaret olan bireyin diğer insanlar karşısında kurban edilmesi liberalizm açısından kabul edilemez bir durumdur. Rawls bu tavra eleştirel yaklaşır; ona göre bireyen baştan kutsal kabul edilmesine rağmen liberal toplumsal sistem tarafından adaletsizliğe mahkûm edilmektedir.

Bu nedenle gece bekçisi durumuna düşen devletin adaletten dahi elini çekmesinin fayda maksimizasyonu açısından daha iyi olduğu düşüncesinin eleştirisi Rawls'ın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buradan hareketle Rawls, gelenekle bağlarını koparmamakla birlikte ve temelde bireyi esas almasına rağmen, sistemsel düşünüş biçimi ile birey ve toplumu eş zamanlı bir etkileşim içerisine dâhil etmektedir. Liberalizmin temel kavramları olan özgürlük, mülkiyet gibi birbirleri ile sıkı ilişki içerisinde bulunan kavramların varoluşsal yapısını eşitlik prensibini de göz önüne alarak ekonomik liberalizmin dışında yer alan Kant gibi bir isimle aşmaya çalışmaktadır.¹ Çünkü ona göre eğer birey toplumsal yapının merkezine yerleştirilecekse hiçbir birey yapı nedeni ile adaletsizliğe maruz kalmamalı ya da sistemin dışına itilmemelidir.

Rawls, ayrıca adaletsiz faydacı sistemlerin toplumların hayatlarında önemli rol oynayan iyi ve doğru kavramının yanlış kullanılması neticesinde ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre akli süreçler doğrultusunda ortaya çıkan “doğru” kavramının “iyi”ye öncel olduğu zaman adil bir siyasal bütünlüğe ulaşılabilir. Çünkü bireysel anlamda iyi olan toplumsal anlamda doğru sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Buradan hareketle Rawls'a göre liberalizmin Adam Smith, J. Stuart Mill, Henry Sidgwick gibi önemli düşünürlerinin ortaya attığı fikirlerde, maksimum sayıda insanın refah ve mutluluğu kavuşması hedeflenirken büyük bir çoğunluk hak ettiklerini toplumdaki alamamaktadır. Bu yoksunluk durumu genel bir adaletsizliğe sebep olmaktadır. Rawls bu adaletsiz durumun ortaya çıkardığı aksaklıkları gidermek için klasik liberal düşünce geleneğini yeniden bir okuma çabası içerisine girmiştir. Bu nedenle, liberal düşüncenin temelini oluşturan aydınlanma geleneği içerisinde yer alan düşünürlerin birey, toplum, devlet, akıl gibi kavramlarını günümüz siyasal ve sosyal kurumların adaletsiz doğasını göz önüne alarak yeniden bir yorumlama çabası içerisine girmiştir.

---

¹A. Faggion. and A. Pinzani, (ed) (2016) **Kant and Social Policies**, Palgrave Macmilian, UK, s.94

Rawls, adaleti toplumsal kurumların düzenleyici bir faktörü ve bu sistemin çalışmasını sağlayan moral gücü oluşturan bir erdem olarak tasavvur eder. Faydacılık anlayışının tersine toplumun elde ettiği fayda ölçüsünde değerlendiren sonuççu (*consequentialist*) bir amaçla değil, doğruluk ekseninde adaleti baştan kendisine yol gösterici olarak ele almaktadır. Adaletin bütün topluma uygulanması sırasında, kavramı ağır felsefi soyutlamaların dışında oldukça pratik bir amaçla değerlendirmiştir. Temel varsayımını ise, ahlaki bireylerin sahip olduğu adalet duygusuna ve iyi anlayışına dayandırmıştır. Rawls, bireyi farklı ve çok yönlü bir varlık olarak ele aldığından dolayı onun zenginleşmeye olan eğilimini, yeteneklerini geliştirmeyi, kariyer sahibi olma arzusunu oldukça doğal karşılamaktadır. Ancak klasik liberallerin öngördüğü bir şekilde oluşturulmuş toplum yapısı insanın bu isteklerine cevap bulmada yetersiz kalmıştır. Çünkü adaletsiz toplum karşısında insan en baştan itibaren dezavantajlı bir durumda var olmaktadır. Bu yüzden insanın hayattan beklentilerini karşılaması toplumun ona sunmuş olduğu dar bir çerçeveye ile sınırlı kalmaktadır. Bu yüzden günümüz liberal toplumları sürekli politik ve ekonomik krizlerin çıkmasına ve giderek sürdürülebilirlik özelliğini yitirmeye başlamıştır. Bu durum bireyleri yeni arayışlar içerisine sokmuştur. John Rawls yaşanan bu krizlerin çözümü için “makul bir şekilde düzenlenmiş adil toplum” anlayışını ortaya koymuştur. Rawls, istikrarlı bir toplum yapısının gerçekleşmesi için adalet kavramının bu yapının çekirdeğini oluşturması gerektiğine inanmaktadır. Bu amaçla kendi ilkelerini, yöntem olarak sosyal sözleşme kuramcılarından etkilenerek oluşturulmuştur. Ona göre bireyler adalet ilkelerini belirlerken nesnel bir durum sergilemelidirler.

Klasik liberalizmin insan tabiatı üzerinden yapmış olduğu varsayımlarla ortaya koymuş olduğu adalet sistemini en açık biçimde temsil eden görüş Hume’un düşüncesinde bulunmaktadır. Ona göre mülkiyet ve adalet teorisinin taşınması gereken üç şey bulunmaktadır.

- a) İnsanlar kendilerinin ve yakınlarının faydalarını gözetme yolunda doğal bir eğilim gösterirler.
- b) İnsanlar uzun vadeli çıkarlarında çok kısa vadeli çıkarlarına yönelirler. Kısa ve uzun vadeli iki çıkarın çatışması durumunda ilkinin sonrakinden daha baskın çıkması muhtemeldir.
- c) Evrensel bir kıtlık durumu vardır. Herkesin istek ve ihtiyaçlarını bütünüyle karşılamaya yetecek miktarda kaynak mevcut değildir.²

Rawls şimdiye kadar oluşturulan değerler, liberal geleneğin toplumu adaletsiz bir şekilde yapılandırmasına neden olduğunu düşünmektedir. Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız liberalizmin varsayımları sadece belirli bir sınıfın çıkarlarının korunmasına hizmet ettiğinden toplumsal hayatın adaletsizliğine sebep verir. Bu nedenle Rawls, adaletsizliklerin önüne geçmek ve daha müreffeh bir toplum seviyesine ulaşmak için *Bir Adalet Teorisi* isimli eserini siyasal anlamda bireyden topluma, dinden ideolojiye varacak şekilde çok geniş bir yelpaze içerisinde ele almıştır.

John Rawls'ın adalet anlayışının klasik liberalizm karşısında nasıl bir duruş sergilediğini ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışmamızda, Birinci bölümde Rawls'ın öncelikle birey anlayışının klasik liberalizmin birey anlayışıyla ne ölçüde örtüştüğü ve farklılaştığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu anlamda klasik liberalizmde varsayılan eşit, özgür ve kendi çıkarı peşinde koşan bencil bireyin Rawls'ın birey anlayışında nasıl bir biçim aldığı, sosyal kurumların oluşumunda nasıl bir role sahip olduğu içeriğinin nelerden müteşekkil olduğu ele alınmaktadır.

Bir diğer başlık olan özgürlük kavramında Rawls'ın klasik liberalizmle birçok yönde kesişen özgürlük anlayışının kendi adalet anlayışında ne derece önemli bir role sahip olduğu ve klasik liberalizmden nerelerde ayrıldığı üzerinde durulacaktır.

Devlet başlığı altında ele alacağımız kısımda, devletin sosyal adaletin oluşumundaki rolü üzerinde durulacaktır. Ayrıca klasik liberal anlayışın minimal

---

² Aktaran; Atilla Yayla, (2011), **Liberalizm**, Liberte Yayınları, 6.Baskı, Ankara,s.65

devletinden ne gibi farklılıklar sergilediği anlatılmaya çalışılacaktır. Bir diğer alt başlıkta Rawls'ın klasik liberalizmin atomize olmuş bireylerden oluşan toplum yapısının kendi adalet anlayışı içerisinde ele alarak *görünmez el* yerine adalet duygusunu koyarak toplumun birlikte ve daha adil bir şekilde yaşamasının mümkün olduğu üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde ise Rawls'ın kendi düşünce sistemi içerisinde oluşturduğu adalet anlayışı ve bu anlayışın toplumsal anlamda nasıl daha adil bir sistem oluşturulduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Rawls'a göre toplum bir yandan karşılıklı menfaat amacıyla oluşturulmuş bir iş birliğini temsil ederken diğer yandan klasik liberalizmin varsaydığı şekliyle çıkarların çatışma tehlikesini de bünyesinde barındırmaktadır. Kaynakların kıtlığı ve insanların bu kaynaklar üzerindeki farklı talepleri, kaynakların dağılımında adalet anlayışını elzem kılmaktadır. Bu bakımdan bireylerin bir arada yaşayabildiği ve çıkarların uzlaşmasını sağlayacak bir adalet anlayışı toplumsal düzen için gerekmektedir. Bu bölümde bu anlamda Rawls'ın toplum anlayışı gelenek bağlamında bütünlükçü bir şekilde toplumsal alana yansımalarının felsefi ve teorik alt yapısı ele alınacaktır.

Son bölümde ise ilk olarak adalet ilkelerinin oluşumunun felsefi alt yapısı ele alınırken sonrasında adalet teorisinde yaptığı değişiklikler neticesinde siyasal bir adalet anlayışına ulaşma çabası üzerinde durulacaktır. Siyasal liberalizm olarak isimlendirdiği siyasi adalet ilkelerinin topluma yansımaları üzerinde durularak, Rawls'ın adil siyasal toplumun oluşumunda nasıl bir teorik mantık izlediği ve cehalet peçesi, iyi düzenlenmiş toplum, kamusal akıl, anayasa gibi yeni kavramlarla genel olarak adalet esaslı siyasal toplum olarak nitelendirebileceğimiz siyasal sisteme nasıl ulaştığı sorusunun cevabı aranacaktır.

I.BÖLÜM

1.KLASİK LİBERALİZMİN VE RAWLS'UN TEMEL KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Birey Algısı:

Liberalizmde birey kavramı genel olarak feodal düzenin yıkılmasından sonra Aydınlanma Çağı'nın getirmiş olduğu ve insanı Yeni Çağ'ın düşünce anlayışına uygun olarak yeniden biçimlendiren bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Feodal düşünce yapısı gereği kapalı bir toplum olduğundan birey kendisini; mensubu bulunduğu toplum, zümre, cemaat vb kolektif kimlik vasıtası ile tanımlamaktaydı. Bununla birlikte Hıristiyanlıkta ortaya çıkan Protestan Reform hareketi insanların kendi akılları ile sonsuz kurtuluşa ereceği düşüncesini ortaya çıkarmış ve toplumda egemen konumda olan Katolikliğin hem siyasal hem dini hem de dünyevi olarak tahakküm ettiği insanların karşısına özgürlükçü ve bireyci bir hareket olarak çıkmıştır. Klasik liberalizme göre birey liberal düşüncenin tamamının üzerine inşa edildiği bir kavramdır. Bireyin doğası gereği taşıdığı özellikleri göz önüne alan liberal felsefeciler, sahip olduğu özellikler nedeni ile insana ben olma duygusunu verdiğini ve onda benlik bilincini oluşturduğunu ve bu nedenle akıl, duygu bakımından gerek duyduğu her şeye sahip olmasından kaynaklanan bir kendinde yeterlilik durumunun söz konusu olduğunu varsayar. Bu yeterlilik durumu ayrıca bireye özerk bir yapı kazandırmasıyla kendinde bir varlık olarak diğerleri için araçsal bir işlev görmemesi anlamına gelmektedir.³ Klasik liberalizm aynı zamanda kendi düşünsel karakterini insan doğasının değişmez yapısına dayandırdığı için düşüncesini oluşturan parametrelerin evrensellik niteliği taşıdığını iddia etmektedir. Bu iddia en açık biçimde “Sosyal Sözleşme” kuramcılarının görüşlerinde kendisine yer bulmaktadır. Örneğin Locke'un *Hükümet Üzerine İki İnceleme* başlıklı eserinde insanın sahip olduğu bazı yetenekler dolayısı ile

³A. Heywood. (2007), *Siyasi İdeolojiler*,(3.baskı),(Çev).Bayram.K ,Tüfekçi Ö, İnaç Ö,Akın

kendi yaşamını sürdürebilmesi için tanrı tarafından verilen akıl ve özgürlük gibi niteliklerinden bahsetmektedir. Rousseau ise insanın akıldan önce sahip olduğu içgüdüünün insanın eylemlerinin ve yeteneklerinin tamamının devindirici gücü olduğunu bunun da kendini koruma kaygısının uzantısı olarak öz sevgi (bencillik) den kaynaklandığını düşünmektedir⁴

Bencilliğin insan doğasının bir karakteri olduğunu Spinoza ise şöyle ifade etmektedir.

İnsanlar zorunlu olarak duygularına tabidirler. Öyle bir yaradılıştadırlar ki mutsuz olanlar için acıma mutlu olanlar için kıskançlık duyarlar. Acımadan çok öç alma duygusuna yatkındırlar. Üstelik herkes ötekinin kendi mizacına uygun olarak yaşamasını, kendi ne hissediyorsa onu hissetmesini ve onun reddettiklerini reddetmesini ister.⁵

Verilen bu niteliklerin yanında bazı eğilimler ve arzular da bulunmaktadır. Bireyin tek bir beden içinde sahip olduğu bu karakter, akıl ve arzuların birbiri ile uyumlu çalışmasını gerektirdiğinden Hobbes tarafından da insan; bencil, faydacı ve kendi mutluluğu peşinde koşan bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Bireyin bu yalnız ve yalıtılmış karakteri ayrıca onun kendi sınırlarını da oluşturmaktadır. Herhangi birinin hareket alanı bir başkasının vücudunun başladığı yerde sona ermektedir. Bu düşünce doğal hukuk gereği insanın tam bir vücut bütünlüğü içerisinde kendi vücudunun sahibi olduğu düşüncesine götürmektedir.⁶ Bu sahiplik durumu onun akıl ve arzuları ile bir bütün oluşturduğunu ve kendi varlığını devam ettirebilmesi için ortaya koyduğu emeğin sonucunun kendi vücudunun bir uzantısı olarak görülmesini ve hak olarak nitelendirilmesi gerektiği ve dokunulmaz bir nitelik taşıması zorunluluğunu ifade eder.⁷

⁴ Ağaogulları, M.A.; (2009), **Ulus - Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

⁵ Spinoza, B. (2009). **Politik İnceleme** çev. M. Erşen. Ankara: Dost Kitabevi

⁶ Heywood, A. (2007), **Siyasi İdeolojiler**, (3. baskı), (Çev.) Bayram, K., Tüfekçi Ö., İnaç Ö., Akın, s 32

⁷ a.g.e. s ..32

Klasik liberalizmin birey için ortaya koyduğu diğer bir özellik ise bireyin faydacı olduğudur. Faydacılığın temelleri David Hume'a kadar dayandırılrsa da sistematik anlamda üzerinde duran ilk düşünür Jeremy Bentham olmuştur. Bentham faydacılık için doğal hukuk kuramcılarının varsayımları yerine insanın psikolojik saikleri üzerinden açıklama getirmeye çalışmıştır. Bentham'a göre bireyler bencil çıkarları tarafından yönlendirilmekte ve bu çıkarlar haz arzusu, mutluluk ya da acı ve kederden kaçınma olarak tanımlanmıştır.⁸ Bentham'ın ortaya koyduğu bu varsayımlar insanın diğer insanlara karşı edimlerinin kaynağını da oluşturacağından aynı zamanda geneli ilgilendiren ahlak yasalarını da oluşturmaktadır. Faydacılık aynı zamanda en fazla kişinin en üst düzeydeki mutluluğunu amaç edinmektedir. Ancak bu düşünce toplumun tamamını amaçlamadığından dolayı liberaller arasında da çoğunluğun tiranlığına dönüşebilme tehlikesini de barındırdığı görüşüne neden olmaktadır.⁹

Klasik liberalizmde bireye yüklenen rasyonel akıl ve sahip olduğu özgürlük ona toplumda ekonomik süreçlerin belirlenmesinde etkin bir rol vermiştir. Bu yüzden piyasa bireyin bir yandan kendisini gerçekleştirebildiği özgür bir alanı temsil ederken diğer taraftan müdahalede bulunulmaması gereken en mahrem alanını oluşturmaktadır. Devlet ise bireyin kendisini gerçekleştirebileceği bu alana herhangi bir şekilde müdahalede bulunmamakta hatta piyasa sisteminin sürdürülebilirliği için araçsal bir işlev üstlenmektedir.

Bu durum Klasik liberalizmin birçok açıdan eleştiriye tabi tutulmasına yol açmıştır. Liberalizm neredeyse bütün hayatı ve insanlar arasındaki ilişkileri piyasa ilişkilerine indirgemektedir ve piyasa, insanın özgür alanını oluşturmasına rağmen insanın araçsallaştığı bir alana dönüşmektedir.

Rawls ise kendi birey algısını inşa ederken liberal gelenek içinde özerk bireyin kurucusu olan Kant'ın birey kavramından büyük ölçüde yararlanmıştır. Kant'ın bireyi

---

⁸ a.g.e. s . 62

⁹Vincent, Andrew (2010)**Modern Political Ideologies**, Willey Blackwell,1.baskı, United Kingdom s. 62

sahip olduğu akıl nedeni ile doğal nedensellik sahasının dışında kalan aşkın bir varlıktır; bu birey aynı zamanda görünür dünyanın bir parçası olmasından dolayı iradesini eyleme dönüştürmesi bakımından fenomenal bir varlıktır. Bu anlayış Kant'ın aklın dünyayı *Numen* ve *Fenomen* olmak üzere iki türlü algılama biçiminden ileri gelmektedir. Ona göre insan kendi başına bir son; bir amaçtır ve asla bir araç olarak görülemez.

Rawls, Kant'tan aldığı birey anlayışını belirli bir ahlak anlayışının içerisine yerleştirmektedir. Ona göre ahlaki birey her şeyden önce eşit adalet haklarına sahiptir. Bu birey iki önemli özelliğe sahiptir.

- a) Akılcı bir plan çerçevesi içerisinde her insanın kendine has bir iyi kavramının bulunması¹⁰
- b) Belirli bir adalet duygusuna sahip olma yetisidir.¹¹

Daha önce bahsedilen iki uç varsayımda bireyin iki farklı görüş tarafından nasıl resmedildiğine değinmiştik. Rawls ise konuyu daha geniş bir perspektiften ele alarak bireyin hem adil hem akılcı yönlerini vurgulayan bir figür ortaya koymaktadır. Rawls'a göre akılcı birey kendisine sunulan seçenekler arasında tutarlı tercih yapabilme yetisine sahip olan kişidir. Rawls buradan hareketle akli dar ve geniş olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmuştur.

Dar anlamda rasyonellik kavramı Kantçı pratik akıl kavramı ile aynı anlamı taşımaktadır ve basiret doğrultusunda hareket eden bir akli nitelendirmektedir. Bireyi kendi çıkarı peşinden koşan figür olarak tasavvur etmektedir. Geniş anlamda kullanımı ise aklın ortak tarafını niteleyen “makul”(reasonable) olma durumudur ki ihtiva bakımından basiretle birlikte Rawls için hakkaniyet ilkesini de kapsayan bir kullanımdır.¹²

---

¹⁰Rawls, John (1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, USA, s.443

¹¹ag.e. s .443

¹²Rawls, John (1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, USA,s.123

Adil bir toplumun oluşturulmasında toplum sözleşmesi kuramcılarında etkilenen Rawls bireyin akılcılığını, hipotetik olarak kurguladığı başlangıç durumunda diğer doğal hukuk kuramcılarında farklılaşmaktadır. Hobbes için doğa durumunda kalmaktansa ya da kişisel çıkarın baskın bir hal alıp sözleşme temelli topluma geçilmesinin reddi hiçbir şekilde akılcı bir davranış değildir. Çünkü bir egemene itaat etmek daimi güvenliğin olmadığı bir durumda tehdit altında yaşamaktan daha iyidir. Rawls burada Hobbes'tan tamamı ile farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Rawls bahsedilen akılcılık anlayışının her ikisinin de ilk durumda adil olanın ne olduğunun belirlenmesi ve makul bir şekilde neyin peşinden gidilmesi gerektiğinin belirlenmesi açısından ele almaktadır. Bu durumda bütün insanlar kendi kimliklerinden ve inançlarından ve değerlerinden arındıkları için makul bir toplum anlayışının geliştirilmesinde objektif kurallara varacaklardır. Rasyonalist bireyler akli bu şekilde ele aldığından dolayı Rawls'ın bireyinin akıl anlayışı, onu doğrudan kamusal bir aklın oluşmasına götürmektedir.

Kamusal akıl da Rawls için vatandaş kimliğini kazanan bireylerin toplumun adalet ilkeleri etrafında bireylerle ve kurumlarla olan etkileşimi sonucunda ortaya çıkan düşünce biçimini ifade etmektedir.

Burada not düşülmesi gereken bir başka nokta, Rawls'ın kamusal akıl konusunda belli bir ayrıma gittiğidir. Ona göre toplumda kamusal olmayan akıl türleri de bulunmaktadır. Bütün bir toplumu ilgilendirmeyen ancak belirli bir topluluğun çıkarları için bir araya gelmiş insanların oluşturduğu ortak akıl kamusal olmayan akli nitelendirmektedir. Kamusal akıl ise vatandaşların birbirine karşı temel siyasal sorunlarla ilgili savların gerekçelendirilmelerinde ortak bir zemin işlevi görmektedir. Rawls her iki akıl yürütme biçiminin farklı alanlarla faaliyet gösterdiğinden dolayı doğruluk anlayışlarında ve gerekçelendirilmelerinde belirli farklılıkların olduğunu

düşünmektedir. Örneğin birey kamusal olmayan akıl söz konusu olduğunda katıldığı grubun ortak çıkarları çerçevesinde hareket etmek durumunda olacaktır.

Rawls'da görüldüğü gibi kamusal akıl devletin ya da toplumun siyasal yapısının nasıl olması gerektiği ile ilgilenmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da siyasi anlamda kurucu bir niteliğe sahiptir. Klasik liberalizmdeki akılcı bireyle karşılaştırıldığında Rawls'ın kurgulamış olduğu birey bir kopuşu gerçekleştirmektedir. Burada birey bir öncül olarak kendisinden ziyade diğer bireylerin varlığını kabul etmesiyle toplumsallığı baştan kabul etmektedir. Bunun sonucunda da kolektif yaşam bilincini benimsemiş olmaktadır.

1.2.Özgürlük ve Eşitlik Anlayışı

Özgürlük liberalizmin dışında muhafazakârlık ve anarşizm gibi diğer siyasal ideolojiler de önemli bir yere sahiptir. Ancak yüklendikleri anlam ve sorumluluklar bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Liberalizm için özgürlük söz konusu olduğunda yine karşımıza doğal hukuk kuramcıları çıkmaktadır. Rousseau için doğa durumunda bulunan insanın kendini korumak içgüdülerinden sonra gelen en güçlü istek insanın tembellik yaparak vaktinin çoğunu boşa geçirmektir.¹³ Onun bu eğilimi doğa durumunda herhangi bir üretimin gerçekleşmesini engeller. Çünkü doğa insana yaşamını sürdürebileceği her şeyi bolca vermektedir. Ağaoğulları'na göre insanın doğa durumundaki yalın yaşamı onun doğa ile kayıtsız bir birlik içinde yaşamasının mümkün kılmaktadır.¹⁴ Bu birlik sayesinde insan aynı zamanda özgürlüğe de sahip olmaktadır. Doğal insanın bağımlılığı yaşadığı çevreye olduğundan dolayı diğer insanların herhangi bir müdahalesi ile karşılaşmamaktadır. Bu nedenle doğa durumunda tam özgürlük söz

---

¹³Ağaoğulları,M.A;(2009), **Ulus - Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara. s.43

¹⁴ A.g.e, s. 43

konusudur. Locke için de özgürlük kavramı Rousseau'da olduğu üzere doğa yasası sınırları içerisinde tanımlanmaktadır. Kısaca insanın başkalarının iradesine bağlı kalmadan sahip oldukları ile kişilikleri üzerinde tasarrufta bulunabilecekleri yetkin bir durumu ifade etmektedir.¹⁵ Locke, bahsedilen tanım gereği doğa yasasında ortaya çıkan bu özgürlük durumunu başıbozukluk olarak nitelendirmemektedir. Çünkü insan akıl sahibi bir varlık olmasından dolayı, doğa yasasında meydana gelebilecek keyfi bir tasarrufta bulunma durumundan men edilmiştir. Doğa durumunun temel yasası olan kendini koruma içgüdüsünün ya da bu içgüdüyü aşan bir durum söz konusu olmadıkça kendini ya da başka herhangi bir varlığı ortadan kaldıracabilecek kadar özgür değildir.

Özgürlük kavramı tarih boyunca farklı düşünürler tarafından değişik bağlamlarda ele alındığından dolayı zamanla anlamda genişlemeler olmuştur. Bu minvalde Isaiah Berlin'in negatif ve pozitif özgürlük ayrımı modern özgürlük kavramı için önemli bir yer teşkil etmektedir. Negatif özgürlük klasik liberal düşünürler tarafından ortaya konan ve insan doğasının bir uzantısı olarak görülen özgürlük anlayışını vurgularken, pozitif özgürlük ise modern liberallerin sosyal alana yönelik olarak ortaya koyduğu özgürlük anlayışına atıfta bulunmaktadır. Sosyal sözleşme kuramcılarının da ortaya koydukları üzere özgürlük bir yandan ekonomik anlamda gösterilecek çabanın önüne çıkabilecek engellerin ortadan kaldırılması olarak nitelendirilirken diğer taraftan iyi bir yaşam seviyesine ulaşmak için ahlaki bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir.¹⁶

Pozitif özgürlük ise sosyal liberallerin modern toplumlar için kullandığı müdahaleci bir özgürlük anlayışını tanımlamaktadır. Pozitif özgürlük savunucularına göre negatif özgürlüğün tanımış olduğu özgürlük anlayışı bireyin özgürleşmesinde sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Yaşam, eğitim, sağlık ve benzeri gibi temel haklara sahip olunması hakların gerçekleştirilmesi için yeterli bir neden sunmamaktadır. Bu

---

¹⁵Locke, J. (2004) ,**Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabel Yayınları, Ankara. s.12

¹⁶Haar,Edwin (2015),Degrees of Freedom: Liberal Political Philosophy and Ideology, s.7

nedence sosyal liberallere göre devletin varlığı bu temel hakların altyapısının oluşturulması için zorunlu bir duruma dönüşmektedir.¹⁷

Klasik liberalizm söz konusu olduğunda bireye atfedilen özgürlük anlayışıyla ekonomik düzen arasında sıkı bir bağ olduğu görülmektedir. Liberal düşünce her bireyin eşitliğini ve özgürlüğünü savunurken bu kavramların geçerliliği sadece ekonomik alanda kendini göstermektedir. Dolayısı ile birey piyasada kendi potansiyelini gerçekleştirebilen girişimci bir varlık olarak algılanmaktadır. Piyasa içerisinde yer alan bu bireyin özgürlüğünün sınırlarını da ekonomik değişimin ve etkileşimin doğası belirlemektedir. Böylelikle özgürlük mülkiyete ve emeğe bağımlı bir hal almaktadır. Düşüncenin kaynağı, John Locke'un "herkesin mülkiyet edinmede ve doğa üzerinde eşit oranda hakka sahip olduğu"¹⁸ görüşüne dayanmaktadır. Bu anlamda toplumsal alanı mülkiyet edinmek için araç vazifesi gören bir piyasa olarak tasavvur etmektedir. John Locke'un bu anlayışını biraz açarsak mülkiyetin elde edilmesinde meşruiyet kaynağı olarak öncelikle tanrısal yasayı öngörmekte daha sonra da emeği sürecin içine dâhil etmektedir. Ona göre yeryüzündeki her şey insana varlığını sürdürmek ve rahatlığını sağlamak için tanrı tarafından verilmiştir. Doğal süreç kendi yasaları doğrultusunda işlediğinden dolayı doğa üzerinde bulunan insanın ihtiyaç duyduğu maddeler insanların ortak malıdır. Bu yüzden insan doğa ile zorunlu olarak bir ilişki içerisine girme ihtiyacı duymaktadır. İnsanın doğaya olan bu bağımlılığı onu diğer insanlarla aynı hedef doğrultusunda ilerlemeye sevk etmektedir.

Locke mülkiyet edinilmesi konusunda emeği temel etken olarak ele almakta ve şu saptamayı yapmaktadır;

Yeryüzü ve diğer bütün ast yaratıklar insanların tümüne ortaklaşa biçimde ait olmasına rağmen her insan kendi şahsiyeti üzerinde bir mülkiyete sahiptir. Bu mülkiyette kişinin

¹⁷ Eccleshall, R (Ed),(1994) **Political Ideologies: An Introduction**,Routledge, New York, USA.s.22

¹⁸ Locke, J.(2004) ,**Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara. s.27

kendisinden başka hiç kimsenin bir hakkı yoktur. Diyebiliriz ki insan bedeninin emeği ve elinin işi tam anlamıyla kendisindedir. Şu halde insanın kendisine doğanın verdiği ve onda bıraktığı şeylere emeğini katarak ve kendi özüne ait şeyleri karıştırarak bu durumun içinden çıkarması bu şeyleri kişinin mülkiyeti yapar. Diğer insanların müşterek hakkı bu şeylerden dışlanmış olur.¹⁹

Bu paragraftan da anlaşılacağı gibi Locke'un düşüncesinde mülk emeğin bir karşılığı olarak algılanmaktadır.

Eşitlik kavramına da değinilecek olursa diğer temel kavramlar da olduğu üzere doğal hukuk anlayışında karşımıza çıkmaktadır. Doğa durumunda kendini koruma yasasının dışında herhangi bir temel yasanın bulunmaması ayrıca yasaların uygulanmasını mümkün kılacak herhangi bir otoritenin yokluğu insanların eşit varlıklar olarak kabulünü zorunlu kılmaktadır. Bu eşitlikle beraber doğa durumu her bir kişiye bir başkası üzerinde hâkimiyet kurma ve yargılama hakkı tanıdığından eşitliğin sağlanmasına dair diğer bir durumu nitelemektedir²⁰. Doğa durumunda eşitlik Locke için aynı zamanda mütekabiliyet esaslı empatinin de ortaya çıktığı bir kavramdır. Doğa yasasında eylemde bulunan kişinin eylemlerinin sonuçlarının diğer insanlara zarar vermemesi gerektiğini düşünerek eşitlik ve özgürlüğün sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Locke bu empatiyi “zarar verirsem; acı çekmeyi de göze almalıyım”²¹ sözüyle özetlemektedir.

Rawls'ın özgürlük ve eşitlik anlayışına baktığımızda klasik liberal anlayıştan farklılaştığı görülmektedir. Ona göre adalet, özgürlük ve eşitliğin bir uzlaşımını gerektirmektedir. İnsanın adaletsizliğe olan eğilimi toplumsal yaşamın kalıcı bir

---

¹⁹A.g.e,S.12

²⁰Zabcı,Filiz(2009);**Locke:Liberalizmin Düşüncesindeki Öncüsü Kral-Devletten Ulus-Devlete**,Ağaoğulları, M.A(der) İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara. S.166

²¹Locke, J.(2004) ,**Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Eabil Yayınları, Ankara. s.12

görünümü değildir. Bu durumun nedeni toplumda geniş ya da dar ölçüde sosyal kurumlara bağlıdır. Diğer bir deyişle bu sosyal kurumların adaleti hangi ölçüde içerisinde barındırdığıdır. Rawls'a göre insanın biçimsel açıdan özgürlüğe sahip olması ile o özgürlüğü fiilen kullanma yeteneğine sahip olması farklı şeylerdir. Örneğin bir insanın ehliyete sahip olması ona araç kullanma özgürlüğünü verirken bu aracı alabilecek maddi gücünün bulunmaması özgürlüğün kullanılmasında engel teşkil etmektedir. Ortaya çıkan bu sonucu aşmak için Rawls özgürlük ile özgürlüğün değeri arasındaki farka vurgu yapmaktadır. Yoksulluk ve cehalet sonucu ya da araçların eksikliği nedeniyle bir kimsenin haklar ve fırsatlardan yararlanmadaki yetersizliği özgürlüğün mutlaklığını sınırlandıran hususlar arasında sayılmaktadır. Bu ilk bakışta ortaya konan bir hakkın imkânsızlıklar yüzünden kullanılamamasını ve sonunda da verilen hakkın geçersiz kılınmasına neden olabilir. Rawls bu sorunu fark ilkesi ile aşmaya çalışmaktadır. Bu ilke hak edilmemiş eşitsizliklerin giderilmesi ya da ıslah edilmesini öngörmektedir. Eğer doğum ya da mülkiyetin miras yoluyla aktarımı veya herhangi bir şekilde ortaya çıkan bir eşitsizlik durumu meydana gelmişse bu ilke uyarınca eşitsizliğin yarattığı durumun olumsuzlukları giderilmelidir. Rawls'a göre "Eğer bütün insanlara eşit bir şekilde davranılacaksa ve gerçek anlamda bir fırsat eşitliği oluşturulmak isteniyorsa toplumun daha az avantajlı bir durum içerisinde doğmuş olanları ve sahip olunan kaynaklar bakımından daha az olanına sahip olanları dikkate alması gerekmektedir."²²

Rawls'a göre insanın adaletsizliğe olan eğilimi toplumsal yaşamın kalıcı bir yönünü teşkil etmemektedir. Bu durumun nedeni toplumda geniş ya da dar ölçüde sosyal kurumlara bağlıdır. Başka bir deyişle bu sosyal kurumların adaletli olup olmamasına bağlıdır. Rawls sosyal kurumların adaleti sağlamasındaki önemli rolünden dolayı sosyal kurumlar her ne kadar iyi düzenlenmiş olsa da insanların doğuştan getirmiş olduğu yeteneklerin bu düzenin tam anlamıyla kurulmasına engel teşkil ettiğini düşünmektedir. Bu anlayışın adaletsizliğin görmezden gelinmesine neden olacağını

---

²²a.g.e. s. 86

söylemektedir. İnsanlar doğuştan beraberinde getirdiği yetenekleri kullanabilirler ancak bu eşitsizlik yaratma ihtimaline karşılık bu yeteneklerin ortak fayda yönünde kullanılması gerekmektedir. Ona göre doğal doğum süreci ne adildir ne de adaletsizdir. Adaletsiz olan sosyal kurumlardır. Bu durum, sosyal kurumlar toplumdaki siyasal dinamikler tarafından oluşturulduğundan dolayı insanın keyfi düzenlemelerinin bir ürünüdür ve bu yüzden doğal süreçlerden bağımsız olduğundan adaletsiz bir gerçeklik sergilemektedir. Ona göre aristokratik yapılar ve kast sistemleri adaletsizdir. Çünkü bu düzenler belirli, kapalı ve ayrıcalıklı sosyal sınıflar için düzenlenmiştir.²³ Bu yüzden sosyal kurumlar adil olduğu sürece tam ve gerçek anlamda özgürlük ve eşitlik sağlanmış olacaktır. Toplumsal düzenler değiştirilemez nitelikte veya insan eyleminin dışında olmadığından dolayı; eşitliğin ve özgürlüğün önünde engel teşkil eden kurumlar “doğruluk olarak adalet” ilkesi uyarınca yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Rawls özgürlük ve eşitlik kavramını sosyal adalet ilkesinin dışında politik anlamıyla ele aldığına klasik liberal gelenekle aynı eksen üzerinde yer almaktadır. Rawls, herkesin eşit olarak sahip olması gerektiği politik özgürlükleri birinci adalet ilkesinde; ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, vicdan ve düşünce özgürlüğü, mülkiyet edinme hakkı ve hukukun üstünlüğü olarak ele almaktadır.

1.3. Toplum Kavramı

Liberallerin toplum anlayışına bakıldığında ise liberaller toplumun bireylerin toplamından oluştuğunu düşünmektedirler. Onlar toplumun kendiliğinden işleyen bir yapıda olması gerektiğini savunurlar. Hume, toplumun insan eylemlerinin toplamından oluştuğunu ve olması gerektiğini düşünür. Bu anlamda insanın aklında biçimlendirdiği

---

²³a.g.e. s. 87

bir sistem yerine eylemin getirdiği bir düzenin olmasından yanadır.²⁴ Hume'ın yanında Adam Smith'de “görünmez el” düşüncesi ile kendiliğinden oluşan düzenin diğer bir örneğini oluşturmaktadır. Smith'e göre toplum iş bölümünden oluşmaktadır ancak bu iş bölümü herhangi bir kişinin aklında tasarlayıp hayata geçirdiği bir düzen ifade etmemektedir. Ona göre iş bölümü insanın kendisi için çok büyük bir fayda gözetmeyen, insan tabiatında ki belirli bir eğilimin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu eğilim insanın alıp verme ya da trampa olarak eyleme geçirdiği bir durumdur. Smith bu eğilimin arkasında yatan nedeni ise insanların doğal olarak hiçbir zaman tam anlamı ile kendine yeten bir aşamaya ulaşamayacağından, birbirlerinin yardımına muhtaç oldukları düşüncesinin yattığını düşünür. Ancak bu yardımın insanın doğasından kaynaklanan iyiliksever bir durumdan ileri geldiğini düşünmemektedir. Çünkü Smith insanın diğer insanların yardımlarını elde edebilmesi için onların, karşısındakine yardım etmelerinin kendi çıkarlarına olacağı düşüncesinin ikna edici bir rol üstlendiğini düşünür. Tek cümle ile özetlenecek olursa “gereksinimlerimi bana verin, sizde gereksindiklerinizi alın” düşüncesi toplumsal düzeni çekirdeğini oluşturmaktadır.²⁵ Toplumda gerçekleştirilen karşılıklı alışverişin insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için karşılıklı bağımlılık durumuna, bu bağımlılıkta toplumdaki iş bölümünün oluşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle Smith'in tahayyül ettiği toplum çıkar temelli iş birliğine dayalı; kendiliğinden işleyen bir toplum modeli ortaya koymaktadır. Smith için insanın bencil bir varlık olarak ihtiyaçlar sistemi içerisinde ekonomik bir etkinlik içinde bulunması, toplumsal bir fayda götmemesine karşılık sonuçları bakımından toplumsal bir yarara da dönüşmektedir. Bu sistemin herhangi bir müdahalede bulunmadan işlemesine Adam Smith *görünmez el* kavramı ile açıklamaktadır. Kendiliğinden işleyen düzen temelli

---

²⁴Haar, E(2015),**Degrees of Freedom: Liberal Political Philosophy and Ideology**, Transaction Publishers, New Jersey, USA, s.29

²⁵Smith, Adam (2006), **Milletlerin Zenginliği**, ,Çev: Haldun derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.593

toplum kuramının savunucularının bir diğeri de neo klasik liberal düşünür olan Frederich Hayektir. Hayek, düşündüğü liberal toplum yapısının iki önemli özelliğinin olduğunu düşünür. İlk özellik kendiliğinden oluşan toplumun planlanarak oluşturulan düzenden çok daha kompleks ve gerçekçi bir toplum olacağı fikridir.²⁶ İkincisi ise toplumun oluşum sürecinde herhangi bir amaç taşınmadığı için sonuçlar hakkında bir ortak görüşe gerek duyulmadığı düşüncesidir.²⁷ Bu nedenle toplum karşılıklı çıkar üzerine kurulduğundan mütekabiliyet esaslı zımni ve toplumsal bir uzlaşma söz konusudur.²⁸

Rawls için toplum klasik liberallerin öngördüğü şekli ile bir düzen oluşturmamaktadır. Başından itibaren herhangi bir amaç doğrultusunda planlanmayan ve sonuçları bakımından adaletsiz bir yapıya bürünen toplum işlevselliğini sürdürse de tam anlamı ile mükemmel bir toplum söz konusu olmamaktadır. Rawls bu yüzden liberal bir toplumun işlevselliğinin yanında adaleti de içerisinde barındırması gerektiğini düşünür.

John Rawls toplum düşüncesini oluştururken klasik liberal gelenekten oldukça farklı bir yol izlemiştir. Toplumun atomize olmuş bireylerden oluştuğu yöndeki düşüncelere karşı çıkmıştır. Ona göre toplum birbirinden yalıtık bireylerin toplamından ibaret olsaydı ya da insanlar sadece ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelselerdi toplum hiçbir şekilde sürdürülebilir bir mekanizmaya sahip olmayacaktı. Ona göre insan sadece fiziksel ihtiyaçlardan müteşekkil bir varlık değildir. Bu yüzden toplumdaki birleştirici etkeni sağlayacak tutkal mekanik bir süreçten oluşmamaktadır.

Buradan hareketle Rawls toplum görüşünü bütüncül bir şekilde ele aldığı adalet anlayışı doğrultusunda geliştirmiştir. Toplum için öngördüğü sistem doğal hukuk kuramcılarının varsaydığı doğa durumu ile metodolojik açıdan benzerlik

---

²⁶Yayla, Atilla (2011) **Liberalizm**, Liberte Yayınları,6.Baskı, Ankara, s. 182

²⁷ a.g.e. s .182

²⁸ a.g.e. s .182

göstermektedir. Toplumun oluşumunu başlangıç durumu adını verdiği hipotetik durumda sözleşmeye dayalı olarak kurgulamaktadır. Hakkaniyet olarak adalet sistemi, adil bir iş birliğini öngördüğünden dolayı bu durum her türlü düşüncenin özgürce tartışıldığı bir durumu ifade etmektedir. Bu yapıda toplumsal iş birliği sosyal adaletin oluşmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Rawls'a göre toplumsal iş birliği üç ögeden oluşmaktadır.

Birinci öge: İş birliği; birinci elden eşgüdümlü olarak merkez tarafından koordine edilen faaliyetlerden farklıdır. İş birliği yapanların kabul ettiği ve uygun şekilde davranışlarını düzenlediğini düşündüğü kamusal olarak tanınan kurallar ve prosedürlerle belirlenmektedir. Bu süreci bireylerin kendileri kolektif bir şekilde belirlemektedirler.²⁹

İkinci öge ise, tüm katılımcıların karşılıklı menfaatlerinin öngörülmesidir. Belirlenen iş birliği kuralları toplumdaki temel hak ve özgürlükleri düzenleyerek zamanla toplumun adil olmasını sağlar.³⁰

Üçüncü öge ise, bireylerin bu süre içerisinde akılcı davrandıklarıdır.³¹

Toplumdaki bu iş birliği süreci iyi düzenlenmiş toplumda kamusal adalet kavramını gerekli kılmaktadır. Burada bireyler ihtiyaç duyulan adalet kavramını gereği gibi uygulamak için belirli bir istekliliğe sahiptirler. Bireyler, toplum sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulduktan sonra gerekli olan toplumsal birliğin sağlanması için ellerinden gelen çabayı göstermektedirler. Bu görev bilinci bireyi görüş birliği üzerine kurulu sağlam bir toplum yapısının oluşmasında temel taşlardan biri haline getirmektedir.

Diğer toplumsal kurumların temelinde olduğu gibi adalet kavramı da değişen şartlara göre reforma tabi tutulabilmektedir. “Mevcut bulunan adalet anlayışının bozucu eğilimlerinin bertaraf edilmesiyle adalet hissi daha sağlam bir yapının kurulmasına katkı sağlayacaktır”³²

---

²⁹Rawls, John (1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, USA, s.4

³⁰ a.g.e. s ..4

³¹ a.g.e. s ..4

³²Rawls, John (1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, USA, s.400

Rawls bütün bu değerlendirmeleri yaparken monist bir toplum anlayışının dünya üzerinde var olmadığını ve var olmayacağını da dikkate almaktadır. Hatta adalet teorisi ve siyasal liberalizmine de getirilen eleştirilerden biri de düşünce sistematığının fazla Amerikancı olduğunu ve Amerika'nın toplumsal ve siyasal ihtiyaçlarına bir cevap niteliği taşıdığıdır. Ancak o bu eleştirinin adalet teorisi için geçersiz olduğunu düşünmektedir. Çünkü dünya üzerinde farklı kompleks, politik, ekonomik ve sosyal kurumların monist bir anlayışı kabul etmeyeceğinin farkındadır. Bu yüzden kırmızı çizgiler içerisinde yer alan ulusal bireylerin görece istikrar anlayışlarının göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir. Bunun için denge ve istikrarın, temel adalet yapısı ve insanların ahlaki davranışlarının gözetilerek yapılandırılması gerekmektedir. Bu tarz bir toplum elbette ki büyük farklılıklar ve düzenlemeleri içerisinde barındıracaktır. Bu yüzden bazen adalet fikrinden sapmalarda görülecektir bu sapmaların büyüyerek genel adalet sisteminin bozulmasına sebebiyet vermemesi için toplum içerisinde hoş görülebilir sınırlar çerçevesinde bulunan güçler tarafından düzeltilmelidir. Bu güçlerin en önemlisini bireyler tarafından ortaklaşa paylaşılan adalet duygusu oluşturmaktadır. Bu yüzden ortak ahlaki duygular sisteminin sürdürülebilmesi ve korunması için oldukça gerekli olmaktadır. Bu ahlaki adalet duygusu ve toplum düzenini sağlayacak olan diğer duygular rasyonalist ekolün oluşturmuş olduğu gelenekte de kendisine yer bulmaktadır.

Rawls'a göre Mill bu gelenek içerisinde kendisine en yakın duruşu sergileyen düşünürdür. Rawls Mill'in görüşlerini şöyle açıklamaktadır.

Adil bir toplumun oluşturulması ya da belirli bir düzene sokulması; fiziksel ihtiyaçların açık bir şekilde zorunlu olması, bize uygun gelmektedir. Bu tarz bir toplumun kaçınılmaz bir şartı ise ortak ve kabul edilebilir mütakabiliyet ilkelerine sahip olmasıdır.³³

Rawls'a göre bu ortak hassasiyetlerin oluşumu ya da adalet ilkelerinin belirlenimi bizim doğamızın zorunlu kıldığı bir özellik değildir. Aksine bu bizim

---

³³Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*, Harvard University Press, USA, s.442

kendi küçük çıkarlarımız üzerinde kontrolü sağlayabileceğimiz daha geniş bir iyi kavramı kazandırarak bizim sosyal hassasiyetlerimizi gerçekleştirebilme imkânını tanımaktadır.

Adil olarak tasarlanmış bu toplumda insanların, daha başlangıç aşamasında bencilliğinin kabul edilmesi ve kendileri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan bir varlık olarak ele alınması, onları ister istemez kuracakları toplum düzeyinde çıkarların elde edilmesinde, diğer bireylerin çıkarlarının gözetilmesi temel ahlaki kural olacağından, bireylerin bencilliklerini törpülemektedir. Bu minvalde birey klasik liberalizmin kurguladığı yükümsüz bir varlık olmaktan çıkmaktadır. Bu şekilde tasarlanmış bir toplum sosyal, ekonomik, hukuksal anlamda eşitliğin sağlanmasında maksimum katkıyı sağlamaktadır. Bununla birlikte istikrar sürecini daha kolay bir hale getirmekte ve çıkabilecek olası anlaşmazlıkların öngörülebilirliğini ve çözümünü kolaylaştırmaktadır. Rawls liberal gelenekten koptuğu bu noktada ona yeni değerler sistemi kazandırmıştır. Toplumun oluşmasında birey kurucu bir rol oynamaktadır. Bu anlamda toplumsallık liberal değerler bütünü içerisine alınmıştır. Rawls, toplumu hakkaniyetli bir iş birliği sistemi olarak gördüğünden kişilerin vatandaş olarak bu iş birliği sistemi içerisinde her çeşit kapasiteye sahip olduklarını varsaymaktadır.³⁴Bu yüzden bu iş birliği içerisinde tüm bireylerin toplum nezdinde yapmış olduğu katkıların birbirinden ayrıştırılması zorlaşmaktadır. Asıl amaç toplumdaki zenginliğin tedrici ve devamlı bir şekilde artmasını sağlamak, toplumdaki ekonomik etkinliğin tek elde toplanmasını ve genel adalet ilkesine zarar vermemesi için, toplumsal zenginliğin dağıtımını gerçekleştirmektir.

1.4.Devlet Düşüncesi

---

³⁴a.g.e. s, 443

Rawls'ın işaret ettiği toplum düşüncesi ele alındığında siyasal ve sosyal yönleri ekonomik yönlerine oranla daha ağır bir nitelik arz etmektedir. Amaç adil bir siyasal düzenin sağlanması olduğundan adaletin iki ilkesi, sorunun çözümü açısından uzlaşının özünü teşkil etmektedir. Bu iki ilke temel hak ve özgürlükleri daha eşitlikçi bir düzene oturttuğundan dolayı Rawls'ın kurgulamış olduğu devlete liberal diyebiliriz. Aynı zamanda bu ilkeler sosyal adaleti düzenlediğinden dolayı sosyal devlet görüşünü de benimsemektedir.

Rawls 17. ve 18. yy felsefe geleneğine paralel olarak devleti zor kullanma tekeline sahip bir kurum olarak ele alır. Ancak bu güç devlete vatandaşların toplum içerisinde adil bir yaşamın sürdürülmesini garanti etmesi için verilmektedir. Bu yüzden onun devleti araçsal bir nitelik taşımaktadır. Bu devlet özgür ve eşit birey ve toplum fikrine uygun olarak dizayn edilmiştir. Başlangıç durumunda bireyler makul ve diğerini göz önüne alarak belirli bir adalet anlayışı geliştirdiğinden dolayı devlete bu nevi yetkiler verilmektedir. Toplum yapısında çoğulcu bir anlayışa sahip olduğundan dolayı liberal devlet anlayışına daha yakın durmaktadır. Ancak bu Rawls'ın klasik liberallerin benimsediği anlamda minimal devlet anlayışına denk gelmemektedir. Liberal gelenekteki minimal devlet sadece güvenlik ve savunma fonksiyonlarını yerine getirdiğinden dolayı devletin adalet işlerine karışma yetkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden Rawls'la klasik liberal anlayış arasında bir kopuş gerçekleşmektedir. Toplumsal olarak daha az avantajlı olanların lehine bir nitelik taşımasından dolayı devlet sosyal devlet özelliğini taşımaktadır. Rawls devletin sosyal devlet olması için daha önce toplum başlığı altında incelediğimiz branşların uygun bir şekilde uygulanmasını öngörmektedir. Özetle Rawls'çı devlet temel hak ve özgürlükleri temel alan, zor kullanma tekeli elinde bulunduran devletin bireyin varlığı için bir araç vazifesi görme anlayışından kaynaklanan liberal ve eşitlikçi değerleri bir arada bulunduran bir devlettir. Buna ek olarak devleti adalet temelli toplumun üzerine inşa etmesi ve klasik

liberalizmin minimal devlet anlayışını reddetmesi onun devletini sosyal devlet yapmaktadır.

II. BÖLÜM

2.ADALET TEORİSİ VE SİYASAL LİBERALİZMİN FELSEFİ KÖKENLERİ

2.1.AYDINLANMA GELENEĞİ

Rawls, kendisini açıkça ifade ettiği üzere aydınlanma geleneğinin bir taşıyıcısı olarak konumlandırmaktadır. Rawls toplumsal yapıları yöneten adil ilkeler bulmak için en başından itibaren insan doğasının derinliklerine inmeyi amaçlamıştır. Kendi adil toplum düzenine ulaşmayı amaçlarken aydınlanma geleneği içerisinde yer alan iki ana düşünce akımından oldukça etkilenmiştir. Diğer bir ifade ile iki düşünce akımının belirli düşünürlerini eklektik bir tarzda ele alarak yeni bir düşünceyi ortaya koymuştur. Michael Frazer'e göre bu iki akım akılcılık ve duyguculuk olarak ortaya çıkmaktadır.³⁵ Akılcılık ve duyguculuk Rawls'un düşünce sistematigi içerisinde aynı sistemin farklı işlevlerini yüklenerek belirli bir dengenin kurulmasını gözeterek adil siyasal ve toplumsal bir sistemin kurulmasını amaçlamıştır. Bu minvalde Rawls sistemin kurucu unsuru olan insanın hem akli hem de hisleri ile eylemde bulunan bir varlık olmasından dolayı Hume ve Kant'ı kendisine rehber edinmiştir.

Kant düşüncesi Rawls'un adalet teorisi için oldukça önemli bir temel sağlamaktadır. Rawls, amacını hakkaniyet olarak adalet ismini verdiği genel düşünce sistemini Kantçı bir sentezle soyutlayarak daha üst bir aşamaya çıkarmaya çalışmak olduğunu ifade etmektedir.³⁶ Bu çalışmanın temel nedeni ise kendisinin adalet anlayışı ile diğer ahlaki sistemlerle arasına bir sınır çizmek; özellikle faydacılık karşısında onun yerini alabilecek bir düşünce kurmak olarak açıklamaktadır. Rawls, Kantçı felsefi düşüncenin izinden gitmesi en başta metodolojik bir değer taşımaktadır. Ödev ahlakının bir gereği olarak kategorik buyrukların ahlaki yönünün insan hayatını düzenleyici bir ilke olarak belirlemekte ve adalet ilkelerinin oluşum yöntemi ile paralellik kurmaktadır. Kant'ın özerk birey anlayışı, adalet ilkelerinin metodolojik yaklaşımının bir yansımasını oluşturmaktadır. Rawls Kantçı anlamda bir ahlak anlayışını tesis edilebilmek için cehalet peçesini bir araç olarak kullanmaktadır. Cehalet peçesi üzerini örttüğü bireye dair

---

³⁵Frazer, M. L. (2007), **John Rawls: Between Two Enlightenments**. Political Theory, 35(6), 756-780.

³⁶Levine, A. (1974). **Rawls' Kantianism**. Social Theory and Practice, sayı:3. Yıl:1 s. 47-63.

avantaj olarak nitelendirilen ve toplumsal farklılıklara neden olan bütün durumları ortadan kaldıran bir işlev üstlenmektedir. Bu doğrultuda Rawls salt anlamda aklın kullanımı ile genel ve evrensel adalet kurallarına ulaşmayı amaçlamaktadır. Genellik ve evrensellik adalet sisteminin işlemesi için elzem bir nitelik taşıdığından dolayı ahlak yasası haz ve mutluluk üzerine inşa edilmesi durumunda, sonucun görece bir değerler bütününe ulaşması kaçınılmaz olacaktır. Bu görelilik durumu da evrenselliği içermediğinden dolayı da ahlaki bir yasaya dönüşemeyecektir.³⁷ Bu nedenle akli sınırlandırmaların dışında kalan herhangi bir adalet ilkesi Rawls'ın adalet sistemi içerisinde kendisine yer bulamamaktadır.

Rawls için akıl temelli bir ahlak yasasını tesis edilmesi eşitlik düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Bu eşitlik bireyin akıl yolu ile yasa yapma kudretine sahip olmasıyla üyeler, kendileri tarafından oluşturulan bir toplumsal sistem içerisinde yaşama imkânı sunmaktadır. Kant'da bu durum amaçlar krallığı ismini alırken, Rawls'da ise hakkaniyet olarak adaletin hüküm sürdüğü adil toplum sistemine karşılık gelmektedir.

Rawls, Hume'un pratik bir akıl kavramına sahip olmadığını düşündüğünden insanın eylemlerinin ardında bulunan itici içgüdüsel gücün kontrol altında olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle aklın, insan yaşamının sınırları dışına itilmesi kaçınılmaz bir durum sergilemektedir. Rawls, Hume ile Kant'ı adalet teorisinde duygular ve akıl temelinde keştiirdiği nokta da burası olmaktadır. Rawls, Hume'un görüşlerini tamamen reddetmemekle birlikte Hume'un düşüncesinden kaynaklanan adaletsiz bir toplumsal düzenin önüne geçebilmek için kontrollü bir birey inşa etme çabası içerisinde girmektedir. Hume'un görüşüne göre akıl, duyguların kölesi durumundadır. Bu nedenle insan eylemlerinin hedefi haz ve mutluluk olacağından akıl mutluluğa götüreceği yönleri tayin etme konusunda bir işlev üstlenememektedir. Rawls ise insanın sahip olduğu bu

---

³⁷ Corlett, J. Angelo (1991) Equality and Liberty :Analyzing Rawls And Nozick, Macmillan ,London S.12

arizi durumu dizginleyebilmek için Kant'ın salt akla sahip bireyini Hume'un hazcı bireyi ile birleştirerek bir yandan içgüdüleri ile hareket eden diğer taraftan bu içgüdülerini dizginleyebilen bir birey inşa etme çabası içerisine girmiştir. Bu nedenle adalet ilkelerinin temel alındığı bir toplumun oluşturulmasından sonra belirli konularda kendi kendini sınırlandırabilen birey, hayatını kendi iradesi doğrultusunda yaşayabilme imkânına sahip olacaktır.³⁸

Rawls ve Hume'un adalet konusunda ortak bir görüş sergilediği nokta da adaletin yapay bir erdem olduğu, diğer bir deyişle insanın doğuştan bir adalet düşüncesi ve hissine sahip olmadığı görüşüdür. Ancak ortak nokta yapaylık olsa da adalet konusunda farklı bir sonuca ulaşmaktadırlar. Hume, insanların toplum olarak bir araya gelmelerini genel bir gerekliliğin sonucu olarak düşündüğündentopumsal düzenin sağlanması toplumsal sürdürülebilirlik açısından da önemli olmaktadır. Bu nedenle insanın doğasında var olan mülk arayışı ve barış içinde yaşama isteği onun adalet kurallarının peşinden gitmesini zorunlu kılmıştır.³⁹Rawls için adalet ise Hume perspektifinden ele alındığında Hume gibi tek nedenden kaynaklanan bir bakış açısından ziyade farklı adalet anlayışlarının da mümkün olduğu; ötüşen görüş birliğine dayanan ve düşünülmüş yargılardan meydana gelen bir adalet anlayışının oluşmasının gerektiğidir. Rawls açısından bakıldığında duygulardan ya da içgüdülerden kaynaklanan bir irade ile insan tam manası ile özgür bir politik ve sosyal özneye dönüşmeyeceğinden dolayı Hume'un mülk arayışı ya da gereksinimlerden kaynaklı toplum anlayışı adalette esas olan eşitliğin göz ardı edilmesine sebep olacaktır. Eşitliğin göz ardı edilmesi, istikrar probleminin ortaya çıkmasına neden olacak bu nedenle de dengeli bir adalete ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle içgüdüleri ile hareket eden insan özgür düşünceye sahip olmadığından; adaletin ontolojisini oluşturan ve kendi kararlarını toplumsal ve siyasal bir sisteme dönüşmesini arzulayan insan, özerk

³⁸Hardin,R(2007), **David Hume: Moral and Political Theorist**, Oxford University Press,U.K S. 15

³⁹ Taylor,C.and Buckle,S(2010) **Hume and Enlightenment**, Cambridge University Press, S. 143

bir yapıdan uzaklaşacaktır. Bu yüzden Rawls'un sosyal adalet sisteminde bireyin kısıtlamalar ve özgürlüklerle donatılmış olması, adil bir siyasal ve toplumsal sistemin kurulması açısından kurucu bir nitelik arz etmektedir.

Hegel ise diğer taraftan aydınlanma geleneği içerisinde bulunan düşünürlerden farklı bir yol izlemektedir. Diğer düşünürler düşüncelerini genel anlamda iç gözlem yolu ile elde ederken, Rawls, Hegel ile birlikte düşüncesini dışa açmış, insanın siyasal ve toplumsal yapı ile organik bir bütünlük içerisinde yaşaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu organik bütünlük içerisinde yaşama imkânını ise etik yaşam olarak nitelendirmiştir. Rawls, adalet teorisinde problematik gördüğü alanlarda ahlak temelinde kurgusal anlamda bir ahlak sistemi geliştirirken Hegel'in düşünce sistemini analiz içerisine dâhil etmesi ile adalet teorisini daha özel ve kurumsal bir adalet anlayışına dönüştürmüştür.⁴⁰ Bu dönüşüm aynı zamanda dış dünyada pratik bir sonuç elde etmeye yönelik iradeyi de içerisinde barındırmaktadır. Rawls, Hegel'in sisteme dâhil edilmesinden sonra daha önce dile getirilen her ki düşünürün birey anlayışının varoluşsal aşamalarını karşılaştırmış ve politik bir sonuca ulaşmak için Hegel'in diyalektiğini takip ederek Kantçı düşünceden farklılaşmaya gitmiştir. Rawls'a göre Kant'ın insani iradenin aşırı soyutlaması, ahlaki ilkeleri kategorik buyruklarla dönüştürürken Kantçı bireyi, dışsal etkilerden soyutlanmış bir özne olması dolayısıyla ile politik bir bütün oluşturma konusunda yetersiz görmüştür. Bu nedenle Hegel'in üçlü varoluşsal aşamasının neticesinde ortaya çıkan insan, etik ve politik bir bütünlük oluşturma bakımından daha etkin bir özne durumuna gelmiştir.⁴¹ Rawls'un Hegel ile birlikte değişime uğradığı alanda akıl kavramı da kendisini göstermektedir. Rawls'un ilk düşüncesinde Kant'ın akıl anlayışı hâkimken Hegel'indenkleme girmesiyle aklın soyut kullanımının daha somut ve pratik bir alana

---

⁴⁰Ege, R and Igersheim, H (2008) **Rawls with Hegel: The concept of 'Liberalism of freedom'**, The European Journal of the History of Economic Thought, S.7

⁴¹a.g.e.10

taşınması mümkün olmuştur. Kant'ın rasyonel düşünce sistemi adalet teorisini içerisinde kendini gösterirken siyasal liberalizmde makuliyet biçimini almıştır. Rawls aynı zamanda siyasal liberalizmde çoğulcu bir demokratik toplum tasavvur ettiğinden dolayı toplum içerisinde farklı kapsamlı doktrinlere sahip birçok kişinin bir arada yaşayacağı zorunluluğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çoğulcu yaklaşım ister istemez toplumda çatışan görüşleri ve çıkarları da beraberinde getirecektir. Bu nedenle farklı görüş ve çıkarların uzlaştırılabilmesi için Hegel'in toplumsal yaşamın üç uğrağı olarak nitelendirdiği yaklaşımı Rawls'un siyasal liberalizmin de daha işlevsel bir rol üstlenmektedir. Hegel'in bu yaklaşımı metodolojik açıdan Rawls'un toplum sistemi ile örtüşmektedir. Kantçı anlamda başlayan ahlaki birey daha sonra Hegelyan bireyin çıkarları ile birlikte sivil toplum da kendisine yer açacak ve kendi varlığını sürdürebilmesi için mücadeleye girecektir. Buna ek olarak kişisel çıkarların ortaya çıktığı bu alan, toplumsal düzene herhangi bir zarar vermemesi için de devlet düşüncesi önemli bir rol üstlenecektir. Ancak Rawls'ın adil liberal toplum anlayışı, Hegel'in etik yaşamı ile metodolojik ve felsefi anlamda benzerlikler taşısa da kurumsallaşma anlamında farklılaşma görülmektedir. Hegel'de Devlet insanın yaşamının araçsallaştırıldığı kutsal bir kuruma dönüşürken Rawls'da toplumsal adalet mekanizmasını düzenleyen dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Bütün bunlara ek olarak adalet bu üç uğrağı birbirine bağlayan tutkal vazifesi görmektedir.

2.1.1. David Hume: Aydınlanma Düşüncesinin Psikolojik Temelleri

Hume'un felsefesi Rawls'ın felsefi düşünceler tarihi üzerine verdiği ders notlarının ilk başlığını oluşturmaktadır. Rawls'ın liberal gelenek içerisinde oldukça farklı bir düşünce sistematığı geliştirmesine rağmen daha sonra görüleceği üzere

Hume'un ile birlikte Kant'ın ve Hegel'in düşüncelerinden oldukça etkilendiği gözlemlenmektedir. Hume'un başa almasının nedeninin başında Kant ve Hegel'in felsefeye olan farklı yaklaşımlarının her ikisinin de Hume felsefesinde ortak yönünün olduğu kanaati etkin olmuştur. Temel olarak Hume'un felsefesi her ne kadar aklın yerine duyguları ön plana çıkarsa da teorik düşüncesinde farklı düşünüş biçimleri bulunmaktadır. Hume'a göre felsefe daha özelden de moral felsefe iki ayrı tarzda ele alınmaktadır. Birincisine göre insan, eylem doğrultusunda hareket eden bir varlıktır. Yani insanın eylemlerini kaynağı onun beğeni ve duyguları oluşturmaktadır.⁴² Hume'un duygu ve duyu temelli bir eylem dünyası hazcı bir niteliğe sahip olsa da eylemler dünyasının en üst aşamasını erdem olarak niteler. Yani insan eylemlerinin ahlaki bir değere sahip olmasını duygu ve düşüncelerin haz temelli olmasına rağmen erdemli bir yöne doğru evrilmesi gerektiğini vurgular. İkinci tarz ise insanın akıl sahibi bir varlık olarak nitelendirmektedir. Burada akıl, insan için epistemolojik ve spekülasyon bir düşünce biçimini yürütmekte ve soyut felsefi düşünceleri geliştirebilmektedir. Ancak Hume aklın derinlemesine kullanımının çok uygun bir durum olduğunu düşünmemektedir. Ona göre derin akli soyut düşünce insan aklını girift ve belirsiz düşüncelere sevk ettiğinden, insanı kendisinden ve hayattan soyutlamaktadır. Bu nedenle insanın melankolik bir duruma sürüklenmemesi için insan kendi anlama kapasitesinin dışına çıkmamalıdır. Ona göre insan akıl sahibi bir varlıktır bu halde gıdasını ve rızkını bilimden alır.⁴³ Diğer taraftan insan eyleyen bir varlıktır ve çeşitli ihtiyaçlarını ötürü bir işi veya meşguliyet olmalıdır.⁴⁴ İnsanın canlı bir organizma olarak hem zihinsel hem de bedensel bazı sınırlamalara tabi olduğunu düşünmekte ve her ki yaşam biçiminin karışımını doğanın bir zorunluluğu olduğunu düşünmektedir. O

---

⁴²Hume, David (2017),**İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma**, Çev: Ferit Burak Aydar Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.6

⁴³a.g.e. s. 6

⁴⁴a.g.e. s. 6

‘‘Bilime tutku ile bağlanın diyor doğa, ama biliminiz insani olsun ancak bu bir eylemle toplumda sağlıklı bir bağ kurabilirsiniz.’’⁴⁵

Septik felsefesinin bir savunucusu olarak kuşku, Hume için her zaman felsefi düşünme biçiminde göz önünde tutulması gereken bir araç vazifesi görmüştür. Kuşku onun için düşüncede belirsiz olanları görünür bir yapıya kavuşturma görevi vardır.

Hume ayrıca insan doğasının bilimi olarak adlandırdığı moral felsefeyi insan zihninin farklı alanlarını kesin çizgilerle ayırarak oluşturmaya çalışmıştır. Genel empirist tavrına paralel olarak deneyimle elde edilen bilginin önceliğine inanmaktadır. O yüzden insanın duyularla deneyimlediği ve farklı niteliklere sahip kavramlar için ayırma gitmiştir. Düşünce onun için insan bilincinin cansız olarak algıladığı silik ve güçsüz algılardan oluşmaktadır. Acı, iştme, görme, sevgi gibi hislerin tamamını da izlenim olarak isimlendirilmektedir.⁴⁶ Bu ikili ayırmda insan eylemlerinin kaynağı izlenimler olduğundan dolayı akıl eylemlerin temelinde yer almamaktadır. İnsan akılı bir şey yapma ya da yapmama kudretine sahip değildir. Ancak Hume için akıl tamamıyla işlevsiz bir rol da üstlenmemektedir. Hume için akıl eylemlerin yönlendirilmesi için önemli bir vazife üstlenmiştir. Ona göre isteklerimizin yerine getirmesi için belirli bir eylemler silsilesine ihtiyaç duymaktayız. Bu eylemlerin sonuca götürülmesi için kat edilen yolda bazı sınırlamaların gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır. İşte akıl izlenimlerin eyleme dönüşmesinde yönlendirici ve düzenleyici bir görev üstlenmektedir. Kısaca akıl neden ve sonuç ilişkisini düzenlemekte ya da diğer bir ifade ile olayları neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklamaktadır. Bu nedenle Hume için akıl asla arzulara karşı olamaz; arzuya karşı olabilecek tek şey yalnızca karşı bir arzu olmaktadır.⁴⁷ İnsanın doğası için öngördüğü bu ikili ayırım akıl ve duyguların ilk bakışta bir karmaşasını yansıttığını söylenebilir.

---

⁴⁵a.g.e. s. 6

⁴⁶a.g.e. s. 16

⁴⁷Cohen,G. A. (2014);**Lectures on the History of Moral and Political Philosophy**, Princeton University Press, New Jersey, Usa, s. 28

Hume için akıl, kendi başına bir eylemin kaynağını teşkil edemediğinden dolayı eylemin kaynağının tamamı ile arzudan ya da eğilimden kaynaklanması gerektiğini düşünmektedir. Akıl, duygular karşısında herhangi bir şekilde etkin bir rol oynamayacağından akıl ve duygular arasında herhangi bir karşıtlık ya da çatışma durumu da söz konusu olmamaktadır.⁴⁸ Eğer insanın eylemlerinin kaynağında ya da sonucunda herhangi bir karmaşa mevcutsa bu durum akıl ile olan uyumsuzluk durumundan değil şiddetli ve sakin duyguların kendileri arasındaki bir uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır.⁴⁹

Rawls Hume'un akıl kavramını matematiksel bir mantık içerisinde olduğunu düşünmektedir. Akıl yalnızca neden sonuç ilişkisinin sonucunda oluşturduğu izler üzerinde hareket edebilmektedir. Rawls bu durumu aklın transfer ilkesi olarak isimlendirmektedir.⁵⁰ Transfer ilkesinin çalışma düzenini ise; “Amaçlara ulaşmak için duyularımız bizi aklın rehberliğine götürür, Akıl amaçlara ulaşmak için geriye doğru bir yayılma içerisine girer; daha sonra deneyime dayalı elde ettiği bilgiyi kullanarak amaçlar doğrultusunda ileriye yönelik haritasını belirler”⁵¹ olarak özetlemektedir.

Rawls Hume'un arzular arasındaki etkileşim sürecini üç prensip altında incelemektedir. Rawls ilk olarak arzular arasında geçişken bir işleyişin varlığından bahsetmektedir. Hume'a göre baskın olan arzu daha alt aşamada bulunan arzuyu saf dışı bırakabilir ve onu kendisine çevirebilir. Çünkü bu iki duygu başka bir kayıtsızlık durumu arasında olandan birbirine daha fazla daha yakındır.⁵² Bu yüzden aralarında bir çekim kuvveti oluşmaktadır bu doğrultuda zayıf olan arzu diğerini içerisine çekilerek diğerini etkisinde artırmaktadır. Arzuların arasında olan bu geçişkenliğin oluşumunda akıl kendisini ortaya çıkarmaktadır. İnsan doğasının psikolojik analizinde daha önce söylendiği üzere aklın yönlendirici yolu bulunmaktadır. Akıl bununla birlikte

---

⁴⁸ a.g.e. s . 28

⁴⁹ a.g.e. s . 29

⁵⁰ a.g.e. s . 28

⁵¹ a.g.e. s . 28

⁵² a.g.e. s . 38

duyguların eyleme dönüşmesi sürecinde duyguların şiddetini arttırıcı ve azaltıcı bir role de sahiptir.

Akıl aynı zamanda deneyim ile hareket etme zorunluluğu ile bağlı olduğundan gelenek, alışkanlık, muhayyile yetisi aklın hareket alanı için önemli bir yere sahiptir. Diğer bir ifade ile alışkanlıklar insanın psikolojik eylemlerin harekete dönüşmesini kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir.⁵³ Zamanla bu kolaylık, insanın karakterinde bir eğilime dönüşmektedir ve kişiliğin oluşumuna yardımcı olmaktadır.

Rawls'ın değindiği ikinci prensip iyiliğe duyulan genel istektir. Hume iyiliğe duyulan genel eğilim ile henüz gerçekleşmemiş ama gelecekte muhtemel gerçekleşecek olan arzu durumlarını yönlendiren bir duygu olarak algılamaktadır. Ona göre yeme, içme gibi eylemler sürekli bir arzuya neden olacağından dolayı vereceği acıyı daha önceden düşünerek önlemek ya da istenilen bir sonuca ulaşmamak için gerekli planları yapma durumu belirtir.

Hume, insanın duygu dünyasının karmaşıklığından dolayı insanın sahip olduğu ruhsal durumları genel olarak iki başlık altında toplamıştır. İlk grubu oluşturan duygular hayırseverlik, yaşam sevgisi, çocuklara duyulan iyi niyet, merhamet ve iyiye olan genel istek insan doğasında içgüdü olarak bulunmaktadır. Akıl yönlendirici bir güç olarak kendisini içgüdü'nün yardımı ile iyiye olan genel isteğe ya da kötülüğün yol açacağı elem ve kederden uzak durmaya çalışır.⁵⁴ Bu noktada Hume'un düşüncesinde bilginin oynadığı rol ortaya çıkmaktadır. Gelecekte olası bir iyi ya da kötü durumla karşılaşma ihtimalinin ortaya çıkardığı durum, deneyim ile elde edilen bilginin akıl ile harmanlanarak iyi ulaşmaya çabası gelecek üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle gelecekteki arzularımızın neticeleri şimdiden belirlenmiş bulunmaktadır.

---

⁵³ a.g.e. s. 39

⁵⁴ a.g.e. s. 44

Hume'un ahlak düşüncesini bir parçası da adalet düşüncesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda adalet kavramı onun için genel felsefi düşüncesinin bir yansımasını oluşturmaktadır.

Hume'a göre adalet insanın duygularından kaynaklanmadığından dolayı yapay bir erdem niteliğindedir. Hume'a göre adalet iki şekilde yapay bir erdem olarak tezahür etmektedir. İnsan doğası insanları adil bir şekilde davranmaları konusunda motive edebilecek yeterlilikte değildir. İnsanların adil bir şekilde yaşamaları için belirli şartların oluşması gerekmektedir.⁵⁵

Hume açısından bakıldığında, Rawls'un düşünce dünyasında oluşturduğu adalet fikri yada ondan kaynaklanabilecek bir ilke düşünömsel bir süreç sonunda ortaya çıktığı için hazza neden olup olmadığı bilinmemektedir. Bu yüzden haz ilkesinin karşılanması adalet için önemlidir.⁵⁶

Hume'un toplum düşüncesi bu anlamda adalet düşüncesinin oluşması açısından önemlidir. Hume toplumun oluşum aşamaları olarak ilk başta insanın şehvani arzularının kadın ve erkeği bir araya getirdiğini düşünür. Oluşan bu birliktelik sonucunda çocukla birlikte genişleyen sayı aileye dönüşür. Aileler diğer ailelerle girdiği etkileşim sonucunda da toplum meydana gelmektedir⁵⁷. Bu nedenle adaletin temelini mülkiyet oluşturmaktadır. Hume'a göre düşünce olarak İnsanlar toplum fikrine sahip olmadığından diğer bir deyişle böyle bir eğitimden geçmediklerinden dolayı kendi başlarına toplumu oluşturabilecek yetiye sahip değildirler. Bu nedenle toplumun oluşmasında içgüdüsel nedenlere bağlanmaktadır. Toplum oluştuktan sonra insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için belirli davranış kurallarını oluşması gerekmektedir. Bu davranış kurallarının adaletin belirlenmesi ve organize etmesi

---

⁵⁵ a.g.e. s.39

⁵⁶ Reidy, D. A. (1993). **Does Hume have a theory of justice?** Auslegung: A Journal of Philosophy, yıl 19, sayı1, s. 66

⁵⁷ Uslu, .C. (2010), **David Hume: Beşeri Bir Ürün Olarak Adalet**, Muhafazakâr Düşünce Yıl: 6 - Sayı: 24, ss 17-56, Ankara s.22

gerektiğini düşünmektedir. Hume' göre toplum, insanların maddi çıkarlarını ve elde edebileceği sosyal mal (güvenlik, istikrar vs) ve materyalleri sağlaması açısından insan doğasına uygun olduğunu düşünür. Toplumda yaşamının bir zorunluluğu olarak adaletin oluşturulması; insan yaşamının istikrarı açısından önem taşımaktadır.

Hume adaletin oluşturulmasından önce adalet oluşturan bir unsur olarak *konvansiyon* kavramını kullanır. Kavram kamu faydasına yol açan genel bir plan ve eylemler sistemi içine ortaya çıkan bir çıkar duygusudur.⁵⁸ Yani kamusal ortak çıkar hedefidir.

Rawls için doğal eğilimlerimizden ötürü daima kendimiz tarafını tutacağımızdan bu durum toplum açısından uygunsuzluklara ve güç durumlara neden olacaktır. Oluşabilecek problemlerin üstesinden gelebilmek için insanın sahip olduğu yapay erdemler onları konvansiyon oluşturmaya diğer bir deyişle uyumsuzlukların çözümüne yönlendirecektir.⁵⁹

Hume'un adalet kavramı, insanların bir arada yaşamasının zorunluluğu, aralarında çıkabilecek mülkiyet problemlerinin çözümü ya da kurulan mülkiyet ilişkisinin nasıl devam ettirilmesi gerekliliğini ortaya koymaya çalışır.

Rawls ise Hume'un adalet için kullandığı mülkiyetin farklı ilişki türlerini (dağıtılması, elden çıkarılması, korunması vb) adalet temelleri olarak adlandırılmaktadır ve adaletin temellerini mülkiyet temelinde arayan Hume'u bazılarının yanlış bir şekilde egoist olduğu yorumunda bulunduğunu düşünmektedir. Rawls; Hume'un insani cömertliğinin belirli bir sınırlara sahip olduğunu düşündüğünden cömertliği onu eşi ve çocuklarının bakımını idame ettirecek kadar olduğunu savunmaktadır ve bu yüzden cömertliğin de bu sınırların dışına çıkamayacağını düşünmektedir. Bu anlamda onun cömertliği aynı zamanda kendi

---

⁵⁸a.g.e. s.27

⁵⁹Herman, B, Rawls, J,(2000),**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA, s.59

egoizmin sınırlarında oluşturmaktadır.⁶⁰ Bunun yanında değindiği üniversite ya da herhangi bir topluluğun ya da cemaatin grubun kendi egoizmin benimseyen bir egoizmin bireyselden çok daha tehlikeli olduğunu düşünür.

2.1.2.Immanuel Kant: Aydınlanmanın Etik Rasyonalist Temelleri

Kant felsefi düşüncesi de tamamen aklın üzerine kurmasına rağmen iyi irade kavramı insanı eylemlerinin yönlendiricisi olması bakımından Kant'ın felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Kant insana doğanın bahsettiği cesaret, zekâ, sabır, kararlılık gibi birçok özelliğin bulunduğunu lakin bu iyi iradenin kontrolü olmadan aklın kullanımının son derece zararlı sonuçlar doğurabileceğini düşünmektedir⁶¹. Bu nedenle iyi irade Kant için aklın iyiye yönelik devindirici gücünü temsil etmektedir. Yani iyi irade kendi ifadesi ile “Dışarıdan herhangi bir olumsuzlukla karşılaştığında, aklın yetilerini bozmadan ve herhangi bir kayba uğramadan yine de iyi kalabiliyorsa kendi tabiriyle bir mücevher gibi parlıyor”⁶² demektir. Aklın kendi içerisinde ortaya çıkan irade akıl tarafından belirlendikten sonra aklın yönlendirmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kant aklın üzerine önem affetmesi onun, insanı yalnızca akli ile hareket eden bir canlı olarak görmesinden ileri gelmektedir. Kant diğer çağdaşlarının aksine düşünce sistematigi içerisinde insanın arzularının akıl yolu ile dizginleyebilmesi ve iyi irade yolu ile de iyi bir yaşama yönlendirmesini amaçlamaktadır.

Kant, aklın farklı kullanım şekillerini olduğunu düşünmekte ve aklın eyleme geçmesi sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre akıl kavramını farklı sınıflandırmalara tabi tutmuştur. Kant ilk olarak insanın aklını mutluluğu elde etmek için kullandığı görüşüne karşı çıkmaktadır. Ona göre “insanın nihai amacı mutluluk olsaydı doğa bu amaca ulaşmak için ona en uygun aracı verirdi. Bu araç içgüdüler vasıtasıyla akla gerek

---

⁶⁰ a.g.e. s . 59

⁶¹Kant, .I. (2002),**Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi**, 3.Baskı, Çev: İoanna Kucuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara. s.8

⁶²a.g.e. s. 9

kalmadan mutluluğa ulaşmanın en uygun biçimi olurdu.”⁶³ Ancak Kant için insana akıl verilmesinin nedeni sadece mutluluk ve haz peşinde olmak ve yaşamını bunların peşinden koşarak geçirmek değildir. Bu nedenle Kant aklın üç farklı çalışma biçiminin olduğunu ve bu üç sürecin sonunda yaşam açısından farklı buyrukların ortaya çıktığını düşünür. Bu üç buyruk da eyleme dökülmesi bakımından ve nesnel yönlendirme açısından iradenin zorunluluğunu taşımak zorundadır.⁶⁴ Bu gruplar Kant için insan düşüncesinin temelinde yatan amaçlara göre beceri, basiret ve ahlaki buyruk isimlerini alırlar. Kant’a göre beceri buyrukları rastgele bir amaç için şartlı yargılar vasıtasıyla amaca ulaşma yetisini ifade eder. Kant bilimleri ve faydalı olabilecek diğer sanat türlerini bu düşünüş biçimi içerisinde ele alır. Basiret buyrukları ise insanın pragmatik düşünüş yönünü ele alır ve mutluluk, sağlık, huzur gibi insanın psikolojik durumunu iletmesini ya da bunları amaç edildiğinde hedefine ulaşmak için hangi aracı nasıl kullanacağını ifade eder. Son olarak da ahlaki bir düşünüşü içerisinde barındıran ahlaki buyruktur. Ahlaki buyrukların temelini akıl aracılığıyla insan doğasında bulunan iyi irade kavramı oluşturmaktadır. İyi iradenin buradaki anlamı Kant için insan eylemlerinin değerini belirlemek için diğer buyrukların çalışma usullerinden farklı olarak bazı kısıtlamalar da gerektirmektedir. Ahlaki olarak kurgulanmış iyi irade kavramı Kant’ın ödev ahlakında da kendisine yer bulmaktadır. İyi İrade kavramı burada diğer buyruklar da bulunması gereken düşünce biçimlerinden kendisini ayrılmaktadır. Basiret buyruklarına bahsedildiği üzere araç amaç ilişkisi biçiminde ortaya çıkabilecek faydacı bir yaklaşım ahlaki buyrukların oluşum sürecinde bulunmamaktadır. Ödev ahlakı saf aklın kullanımını gerektirdiğinden insanın eylemleri sonucunda ortaya çıkan durumun insanın salt kendinde bir amaç için mi yoksa kendi arzularının tatmini için mi eylediği sorusunun cevabı aranır. Eğer insan belirli bir çıkar, fayda ya da duygulardan

---

⁶³a.g.e. s.9

⁶⁴Kant, İmmanuel,(2007), **Ethica**, Çev:Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul, s.14

kaynaklanan bir dürtü aracılığı ile eyleme geçtiyse bu eylemin ödev ahlakına uymadığını düşünür. Örneğin Kant için yaşamını sürdürmek bir ödevdir ancak insanların yaşamlarını sürdürmeleri onların içgüdülerinden kaynaklanan iç tepkisel bir durumdan ileri geldiği için ödev ahlakı açısından herhangi bir değere sahip bulunmamaktadır. Bu yüzden değişmez ve zorunlu olması gereken ahlaki kurallar Kant için saf akıldan türetilmesi gerekmektedir çünkü ahlakın ilkeleri duyuların değil aklın ilkelerinden gelmektedir.⁶⁵ Kant ahlaki buyrukların genel kurala dönüşmesi için her insanın iç dünyasında eylemin ahlaki olup olmadığını muhakeme etmesi ve bu muhakemenin sonucunda da bir sonuca varmasını insanda bulunan ahlaki duyguya bağlamaktadır.

Rawls ile Kant'ın ilişkisine bakacak olursak Rawls, kendisini Kant'ın bir öğrencisi olarak görmektedir. Rawls'un düşüncesinin temelinde Kant'ın felsefesinin izlerini görmek mümkündür. Rawls'un Kant felsefesini anlamlandırmaya başladığı yer olarak iyi irade kavramı gelmektedir. Kant'ın "iyi irade daima bütün şartlar altında kendinde iyi bir iradedir." sözü Rawls için de adalet ilkelerini seçiminde temel rolü oynamaktadır. Birey Kant'ta olduğu gibi bir özerk karakter taşımaktadır. Çünkü her iki düşünürde de insanın kendi iradesi ile ortaya koyduğu düşünceleri eyleme geçirebilmeme kapasitesi bulunmaktadır. Ancak Kant İnsanı kendi aklı ve iradesi ile arzularını ve eğilimlerini engelleme ya da soyutlayabilme yetisine sahip bir varlık olarak görürken; Rawls ise insanın doğuştan sahip olduğu yetenekler ya da sonradan kazandığı avantajların onun salt pratik aklını kullanmasının önünde bir engel olduğunu düşünmektedir.⁶⁶ Aklın önünde engelleyici olarak duran ve sonradan kazanılan bu avantajları aklın yetkin kullanımına engel olmaması için Rawls; metodolojik olarak cehalet peçesi olarak nitelendirdiği düşünsel bir deneyi devreye sokmuştur. Cehalet

---

⁶⁵Budde, .K. (2007), **Rawls on Kant: Is Rawls a Kantian or Kant a Rawlsian?** European Journal of Philosophy, Yıl 6, sayı 3, s.344

⁶⁶Herman, B, Rawls. J,(2000),**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA, s.166

peçesinin yardımı ile arzulardan soyutladığı bireyi Kant'ın kategorik buyruk sürecine benzer bir yol izleyerek siyasal ve toplumsal yaşamı düzenleyen kendi ahlaki adalet ilkelerine dönüştürülmüştür.

Rawls Kant'tan farklı olarak kişilerin akıl kavramında ikili bir ayrıma gitmiştir. Rasyonel ve makul olarak nitelendirdiği bu ayrımında rasyonel kavramı kişinin kendi durumu ya da konumu için basiret kuralları çerçevesinde oldukça uygun kararlar alabilecek kapasiteye sahip olmasını belirtirken; makul bir akıl ise rasyonel akılların birbiriyle olan uyumunu nitelendirilmektedir. Diğer bir ifade ile makul akıl kendi iyiliğini düşünürken diğerinin iyiliğinin de kendi iyiliğinin bir gerekliliği olduğunu düşünür. Rawls Kant'tan farklı olarak Hume'un etkisi ile psikolojik etkenlerin de akıl yürütme biçimleri üzerinde etkin bir rol oynadığını düşünmektedir. Adalet ilkeleri seçiminde akli ve ruhsal yetilerin iyi kullanan kişilere yer verilmesi gerektiğini düşünür. İnsanlar, düşüncelerinin kaynağının bastırılmış duygulardan mı ya da bilinçsiz motivasyonlardan mı kaynaklandığını farkına varabiliyor ve akli bir şekilde dizginleyebiliyorlarsa insanların görüşleri örtüşecektir.⁶⁷

Rawls bu durumu adalet ilkelerinin seçim sürecinde de göz önünde bulundurmaktadır. Rawls Kant'ın Kategorik buyruk sürecini doğrudan olmasa da dolaylı olarak adalet ilkelerinin seçim yöntemi ile eşleştirmektedir. Bu anlamda Kant Rawls'a göre kategorik buyrukların oluşum sürecinde dört aşamalı bir süreç izlemektedir. Birinci aşamada rasyonel ve ahlaki kişi kendi değerleri, inançları ve arzuları doğrultusunda aldığı ve eylemlerinin çıkış noktasını oluşturan özel maksimlerden hareket etmeyi amaçlayan biri olduğu düşüncesi vardır.⁶⁸ İkinci aşama ise birincide ele aldığı maksimleri genelleştirme ve evrenselleştirme sürecini içerir. Maksim kategorik buyruk sürecinin tamamını geçerse pratik bir yasa halini almaktadır. Üçüncü aşama ise evrensel ilkenin doğa yasası halini almasını içerir. Ancak doğa yasası

---

⁶⁷a.g.e. s. 166

⁶⁸a.g.e. s. 168

maksimin doğal bir içgüdü gibi işlemesi ile mümkün olmaktadır. Son aşama ise üçüncü aşamanın sonunda kabul gören maksim; diğer doğa yasaları ile karşılaşır ve uyum süreci ile yeni bir düzen oluşturur.⁶⁹ Oluşan bu düzeniğin Rawlsadaletin hâkim olduğu iyi düzenlenmiş, ahlaki ve adil kurallar bütünüdür. Ona göre eğer bir kişi birinci aşamadan itibaren dördüncü aşamaya kadar rasyonel, makul ve samimi bir yol izleyerek gelirse ve kendi çıkarının tersine olduğu halde maksimi uygularsa maksim kategorik bir buruğa dönüşmektedir. Rawls kısaca bu dört aşamanın özetini Kant'ın "Öyle davran ki davranışının temelindeki ilke; tüm insanlar için geçerli bir ilke ya da yasa olsun" sözü ile özetlemektedir. Kategorik buyrukların oluşmasından sonra Rawls için insanlar akıl sahibi bireyler olarak düzenlenmiş sosyal dünyanın üyeleri olduğunun iradesini taşımaları ve bu dünyanın ilkeleri doğrultusunda hareket etme duyarlılığı göstermelidirler. Rawls'un bu düzenlenmiş sosyal dünya kavramını adalet teorisinde iyi düzenlenmiş topluma denk gelir. İyi düzenlenmiş toplum için aynı zamanda Kantçı eşitlik prensibi üzerine temellendirmektedir. İyi düzenlenmiş toplumun üyeleri aynı zamanda Kant'çı özerk birey bağlamında eşittirler. Rawls'a göre toplumun bireyleri hepsi eşit saygıya sahiptirler ve kendilerini toplumun düzenleyicileri olarak diğerlerinin de aynı saygı ve hakka sahip olduklarını düşünürler. Rawls'ın bu düşüncesi Kant'ın *AmaçlarKrallığı* olarak nitelendirdiği kavramda karşılığını bulunmaktadır. Kant insanı rasyonel bir varlık olarak kendinde bir amaç olarak gördüğünden diğer insanlar tarafından keyfi olarak araçsallaştırılmayacağını düşünmektedir. Kant için insan kendinde bir amaç olarak varlık iken aynı zamanda eğilimler ve istekler anlamında da diğer insanlarla aynı yapıya sahiptir. Bu anlamda Rawls'un ortaya koyduğu rasyonellik ve makuliyet fikri olarak akıl, bütün insanlarda mevcuttur. Bütün insanların akli kapasiteleri ister istemez onları temel insani özellikler bakımından eşit olduğu

---

⁶⁹ a.g.e. s . 168

prensibine götürmektedir. Böylece Kantçı çizgiyi takip eden Rawls adalet ilkelerini seçecek olan bireylerin makul ve eşit bir karaktere sahip olduğu sonucuna varır.

Bireylerin rasyonel ve makul varlıklarıyla belirli bir ortak ahlaki yasa altında bulunma durumunu Kant *Amaçlar Krallığı* olarak isimlendirilmektedir. Amaçlar krallığının en önemli özelliği insanların belirli bir düzenin parçaları olması durumudur. Bu düzenin içerisinde yer almak Kant için ahlaki bir varlık olarak insanın yasa yapma yeterliliğini ve saygınlığını kazanması için yeterli şartı oluşturmaktadır.⁷⁰ Kant'ın *Amaçlar Krallığı* olarak isimlendirdiği bu alan Rawls'un adalet ilkeleri tarafından düzenlenmiş toplum fikrine karşılık gelmektedir. Rawls için bu bireyler kendi yaşam planlarını gerçekleştirmek için farklı amaçlara sahiptirler ancak belirli bir değerlere sahip olmaları bakımından hepsi ortak noktada bulunmaktadır.⁷¹

Rawls ayrıca iyi düzenlemiş toplum fikrinin temeli olarak, adalet ilkelerinin kendinde bir değer olarak belirli bir iyi anlayışını taşımasını yeterli olduğunu düşünmektedir. Ancak bireylerin iyilik ve mutluluk anlayışları insanların yaşadığı sosyal çevrenin, kültürün tesadüfi olumsuzluklarına bağlı olduğundan, kategorik buyruk olarak adalet ilkelerinin belirlenmesi, kapsamlı doktrinlerin doğrultusunda bir iyi anlayışını ya da ilkelerin dini bir inanç doğrultusunda belirlenmesine temel oluşturmaz. Buna ek olarak insanın saf pratik aklının bir eseri olarak kendisini En Üstün İyi (*summumbonum*) olarak ortaya koyabilir. Rawls bu yüzden insan aklının herhangi bir düşünce tarafından engellenmemesi için *Doğrunun İyiye Önceliği* kavramını benimsemiştir.⁷²

Sonuç olarak Rawls Kant'ın felsefesinin temel kavramları ve düşünüş biçimi ile adalet teorisinin temellerini inşa etmiştir. Bununla birlikte toplumun düzenleyici ilkelerinin felsefi temelleri Kant ile sağlanmışsa da Rawls Adalet teorisinden siyasal

---

⁷⁰a.g.e. s. 208

⁷¹a.g.e. s. 218

⁷²a.g.e. s. 227

liberalizme gelene kadar daha birçok düşünürün düşüncesinden faydalanmıştır. Adalet Teorisinin genel yapısı göz önüne alındığında Rawls gerek benimseyerek gerek karşı durarak Aydınlanma geleneğini takip etmiştir. Rawls'ın izleri takip edildiğinde Kantçı özerk bireyden Hegelci bir yapısalcı anlayışla yol aldığı gözlemlenmektedir.

2.1.3.Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Felsefi Ontolojiden Pratiğe Geçiş

John Rawls *Bir Adalet Teorisi* eserinde adaleti başlığı altında insanların çıkarlarını korumak adına başkalarına karşı daima uyanık olmaları gerekiyorsa kamusal adaletin doğası gereği bütün insanların güvenli birlikteliğinin sağlanmasını savunmaktadır. Bu düşüncesi ile Rawls klasik liberal düşüncenin atomize olmuş bireylerin oluşturduğu toplum anlayışından uzaklaşmaktadır ve atomların tek başlarına bir şey ifade etmediğini bu nedenle moleküler bir yapıya geçilmesinin gerektiğini düşünmektedir. Rawls, Hegel ile birlikte Kant'ın teorik ve metafizik anlamda son özne olarak ulaştığı bireycilikten insanların ortak bir amaç doğrultusunda eyleme geçtiği Hegelci bir inşacı yaklaşıma kapı aralamaktadır. Bu geçiş ile birlikte Rawls artık politik liberal düşüncesini teorik alanın pratiğe dönüştüğü somut bir dünyaya adım atmaktadır. Bercuson'un deyişi ile tevarüs edip dönüşüme uğratmaya çalıştığı düşünce geleneğini tarihin gerçekliğinin içine atarak somut bir yapı kazandırmaya girişmektedir.⁷³ Ancak bu yorum Rawls'un tamamıyla Hegelyan bir çizgiye kaydığı düşüncesinin oluşmasına neden olmamalıdır. Rawls, Adalet teorisinde Kant gibi kendisinin de amacının bütün toplumların özel ve tarihi şartlarından bağımsız bir adalet anlayışı geliştirmek olmadığı; bunun yerine var olan, kurumların içerisine adalet ilkelerini yönlendirdiği ana ilkeler olarak yerleştirilmesini amaçlamaktadır. Rawls bu amaç için siyaset felsefesinin de amacının ve görevinin tarihsel birikim içerisinde ortaya çıkan ortak kavramların sağduyu

---

⁷³Browning G.K. (1999) **Rawls and Hegel: The Reasonable and the Rational in Theory and Practice. In: Hegel and the History of Political Philosophy.** Palgrave Macmillan, London

içerisinde yerleşik ve gizli bulunmaları nedeniyle insanların farkına varamadıkları tutarsızlıkları bulup derinlemesine yeniden formüle etmek olduğunu vurgulamaktadır. Amacının sadece klasik liberalizmin ortaya çıkardığı aksaklıkları ya da arızı durumlara yeniden bir rota çizmek olduğu için genel olarak adil bir sistemden dem vurulmaktadır. Amaç burada sistemin değiştirilmesi değil sistemde değişiklik yapılmasıdır.

Hegel, Aydınlanma Çağı'nın bir düşünürü olarak çağının getirmiş olduğu çalkantılı duruma yeni bir soluk getirmek amacıyla felsefi düşüncesini geliştirmiştir.

Çağdaşlarının da ilgilendiği konulara paralel olarak akıl, siyaset, toplum, hukuk gibi kavramlar üzerinde düşünce sistematüğini inşa etmiştir. Onun temel kaygısı Aydınlanma Çağı'nın getirdiği hümanizmin yeni dünya tasavvuru için ortaya çıkan kavramları, bütüncül bir şekilde insan yaşamına entegre etmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle kurmak istediği temel yapının ana malzemesini insan oluşturmaktadır. Çağdaşı Kant gibi insanı analiz ederken irade kavramı ile işe koyulmaktadır. Hegel, genel diyalektik düşüncesinin bir izdüşümü olarak insanın ontolojik olarak üçlü bir devinim süreci sonucunda varlığa kavuştuğunu düşünmektedir. İnsani bir varoluşun aşamaları olarak (*tekil, tikel ve evrensel*) ortaya koyarken bütün aşamaların birbirini takip ederek bir sonrakine götürdüğü ve en sonunda da aşamaların tamamını içinde barındıran bir uzlaşma anlayışına ulaşmaktadır.

Kant'ın felsefesinde olduğu gibi Hegel için de irade kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Kant'ta irade insan aklının yönlendirici bir rol üstlenmesine rağmen Hegel'de daha varoluşçu bir anlam içermektedir. Hegel, iradenin ilk aşamasını bütün içeriklerinden arındırılmış saf kendilik bilincini oluşturan mutlak, evrensel ve kendi içinde sonsuz bir aşama olarak görür.⁷⁴ Hegel bu ilk aşamayı gerekli görmesine rağmen aynı zamanda ona karşı olumsuz bir anlam da yüklemektedir. O, bu aşamayı boşluğun özgürlüğü ve negatif özgürlük alanı olarak görmektedir. Bu aşamada irade kendisi ile

---

⁷⁴Hegel, G.W.F. (1991) **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**,Çev:Cenap Karakaya 1.Basım,Soysal Yayınları,İstanbul,s.35

etkileşime geçecek herhangi bir irade ya da etkiden kendisini soyutlama çabası içerisine girecektir. Bu nedenle bu irade ile herhangi bir toplumsal ve politik olarak kurulabilecek herhangi bir iradenin yıkıcı ve fanatik tarafını ortaya çıkaracaktır. İkinci aşama olarak soyut ve sınırsız olan 'Ben' ruhun kendisine verdiği içerik ile girmiş olduğu negatif etkileşim neticesinde kendi kendisini belirleme aşamasına geçmektedir.⁷⁵ Hegel'in deyişle Ben burada kavramsal bir varlık aşamasına geçmiş bulunmaktadır. Hegel bu iki aşamanın birleşiminin iradeyi oluşturduğunu söyler ve iradenin bireysel niteliğine kavuştuğunu vurgular. Diyalektik felsefesinin gereği olarak da iradenin kendisini olumsuzlarken yine kendisi olarak kaldığı diğer bir ifade ile ikinci aşamanın birincisini içerdiğini ve yine kendi öz niteliğinde herhangi bir değişikliğe neden olmadığını vurgulamaktadır. Hegel için kendi kendinin bilincine varan varlığın kendisinin bilinmesi için dış dünya ile etkileşime geçme zorunluluğu vardır. Bir nevi kendi özgürlüğünü eyleme dönüştürebilecek bir alana ihtiyaç duymaktadır. Özgür iradenin ise kendisinden farklı olan ve enerjisini aktaracağı şey, özgür olmayan şahsiyetsiz bir varlık (şey) olmak zorundadır.⁷⁶

Hegel'in düşüncesine göre benin dış dünya ile olan ilişkisi mülkiyeti oluşturmaktadır. Dış dünya ile olan bu tek yönlü ilişki beni zorunlu olarak diğer ben olmayanlarla bir araya gelmeye zorlamaktadır. Diğer benlerle girilen etkileşim neticesinde ise hukukun temelleri atılmaktadır. Bu nedenle mülkiyet ve hukuk anlayışının temeli olan şu ilke Hegel'nin mülkiyet düşüncesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. 'Bir şahıs ol ve başkalarını şahıs olarak gör ve onlara saygı duy.'⁷⁷ Rawls, Hegel ile birlikte bu ilkenin varlığının insan ihtiyaçlarından bağımsız olduğunu düşünür. Çünkü şahsiyet kazanmış bir irade ona göre keyfi bir tutumla hareket edebilme serbestisine sahiptir. Diğer bir deyişle Hegel mülkiyetin edinimini

---

⁷⁵ a.g.e. s . 36

⁷⁶ a.g.e. s . 63

⁷⁷ a.g.e. s . 60

ihtiyaçlarının dışına çıkarabilmekte ve ihtiyaç fazlasını mülkiyet haline getirmektedir. Hegel'nin özel mülkiyetin oluşumundaki bu soyut düşüncesi için Rawls'ın yorumu mülkiyeti özgürlük açısından ele aldığı; mülkiyeti, özgürlüğün gerçekleştiği varoluşun ilk aşaması olarak değerlendirmektedir.⁷⁸ Bu minvalde mülkiyet ihtiyaç temelli meşru bir zemin olmaktan çıkarak bireyin şahsiyeti için kurucu bir nitelik kazanmaktadır. Hegel'e göre edinilen mülkiyetin kişinin yaşamsal varlığını sürdürmesi için bir önemi yoktur. Onun için önemli olan şey edindiği şeyin üzerinde uygulayacağı irade olmaktadır. Yani “Ben, edindiği şeyi keyfi irade doğrusunda kullanabilir, atabilir, elinden çıkarabilir ya da onu satabilme özgürlüğüne sahiptir”.⁷⁹ Hegel'in mülkiyete dair bu düşüncesi onun özgür irade kavramı ile uygunluk sergilemektedir. Bu düşünce ile aynı zamanda irade kavramının Kantçı geleneği de sürdürülmektedir. Rawls, Hegel'nin irade kavramını burada şöyle yorumlamaktadır. Bu noktada özgür irade kavramının uygun içeriğinin ne olduğu konusunda tartışmamız gerekmektedir.

Özgür irade kavramı basit bir anlamda ne her istediği şeyi elde eden ne de isteklerinin ve güdülerinin yönlendirmesi ile hareket eden biri değildir. Özgür irade kendisine uygun olanı bulup, ortaya koyan iradedir ve aynı zamanda herhangi bir dış eskiden etkilenmeyen iradedir.⁸⁰

Hegel ruhun bireysel olarak kendini olumsuzlama süreci ile paralel olarak etik yaşamın evrenselliğine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla diyalektik düşünce sistemi insanın, her bir ruhsal gelişim aşamasını ve her bir aşamaya karşılık gelen ahlaki durumuna karşılık sosyal ve politik kurumları bütüncül olarak nitelendirdiği etik yaşamın uğrakları olarak belirler. Bunlar *Aile*, *Sivil Toplum* ve *Devlet* olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegel'deki toplumsallığın oluşum süreci Hume ile paralellik göstermektedir. Hegel için aile benin kendi öz birliği hakkındaki duygusundan

---

⁷⁸Herman, B, Rawls. J,(2000),**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA,s. 342

⁷⁹a.g.e. 343

⁸⁰a.g.e. s. 338

oluşmakta ve sadece sevgiden kaynaklanan bir duygu ile bir araya gelmektedir.⁸¹ İkinci aşama ise sivil toplum aşamasını oluşturur ve bireyin hayatında ikinci aşamayı oluşturur. Birey aileden aldığı bilgi ve beceriyi kullanarak kolektif servetten pay almak için sivil topluma geçer. Sivil toplum aşaması aynı zamanda yeni bir ben yarattığı için bireyin ailede kazandığı sevgi bağları sivil topluma geçildiğinde kaybolur ve yabancılaşma başlar.⁸² Sivil toplum ise benin kendisini diğerleri ile uyum içerisine yerleştirdiği alanı oluşturmaktadır. Aynı zamanda evrenselliğe giden yolun taşlarını burada döşenmektedir. Rawls için sivil toplum, genel toplumsal düzen için gerekli olan serbest piyasa, hukuk, polis gibi araçları içeren bir yapıda olmalıdır. Ona göre mülkiyetin edinim alanını sivil toplum oluşturacak; birey sivil toplumda olmasından dolayı mülkiyet edinme hakkını kazanmamaktadır. Mülkiyet hakkı insanın benliğini kazanması ile elde ettiği bir haktır. Rawls için Hegel'in etik yaşamın evrensel uğraşını temsil eden devlet kendi kurumsal düşüncesi için de önemli bir role sahiptir.

Rawls'a göre etik yaşamın yorumlanması üç aşamada oluşmakta ve özgür irade burada kurucu bir rol üstlenmektedir. Birinci aşama olarak; özgür iradenin kendisinin yine özgür olacağı sosyal ve politik kurumları kurma yetkisine sahip olduğu düşüncesidir.⁸³ İkincisi özgür irade oluşturulan sosyal ve politik kurumların amaçlarının, kendisinin de özgür olacak şekilde düzenleyebilecek özellikte olmasıdır. Üçüncüsü özgür iradenin; sosyal ve politik kurumlar tarafından özgür irade olarak eğitilmesi.⁸⁴

Rawls'a göre Hegel'in özgürlüğün sosyal kurumlar aracılığı ile yürütülmesi özgürlüğün yalnızca etik yaşam sistemi içerisinde gerçekleşebileceği düşüncesine götürmektedir. Hegel'e göre Kant'ın kategorik buyrukları insanın günlük yaşamında gerçekleştirdiği eylemlerin ahlakiliği konusunda insana bir ölçüt olarak rehberlik

---

⁸¹Hegel, G.W.F. (1991) **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**,Çev:Cenap Karakaya 1.Basım,Soysal Yayınları,İstanbul,s.145

⁸²Browning G.K. (1999) **Rawls and Hegel: The Reasonable and the Rational in Theory and Practice. In: Hegel and the History of Political Philosophy**. Palgrave Macmillan, London

⁸³Herman, B, Rawls. J,(2000),**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA, s. 349

⁸⁴a.g.e. s. 349

edebilir. Ancak sosyal kurumların özüne ya da ruhuna yönelik bir plan çizememektedir. Bu nedenle Hegel'in amacı öznenin, sosyal kurumlar ve gelenekler içerisinde ahlaki bir pusulaya sahip olması gerektiğini söylemektedir.⁸⁵

Hegel, Kant'ın düşüncesine eleştiriler getirirken aslında Kant'ın düşüncesindeki akli tutarlılığı kabul etmektedir. Ödev akla yatkındır ancak salt pratik aklın yasalarını dikkate aldığı ve ödevin ya da kategorik buyrukların ne olduğunu somut bir biçimde söylememesi ve ilkeleri herhangi bir hedefe yönelik bir sonuç olarak ortaya koymaması ahlakın sadece matematiksel yasalara benzemesine neden olmaktadır. Bu da Hegel'e göre Kant'ın ahlak anlayışının eksik tarafını oluşturmaktadır.⁸⁶

Rawls, Hegel'in düşüncesinde, bireyin her zaman kendisini kurucu özne olarak özgür bir insan olması gerektiğini düşünür. Çünkü Hegel için hayat insanlara daima kendi planladığı şekli ile cevap vermeyebilir. Bu nedenle kurduğu sistem ileride bozunuma uğrayabilir ya da tamamı ile yok olabilir. Oluşabilecek bu durumların karışında insan özgür iradesini kaybetmediği sürece yeniden kendine uygun olan sistemi kurma kudretine sahip olabilmesi için özgür insanın varlığının devam ettirilmesi elzem görünmektedir. Ayrıca Hegel, ortaya çıkabilecek bu arıza durumları normal kabul etmektedir. Bu anlamda Hegel için talihsizlik, tesadüf gibi kavramlar bizzat hayatın kendi içerisinde mündemiç bir halde bulunduğu kurulan sosyal ve politik sistem ne kadar mükemmel olursa olsun şeyanın tabiatı gereği kusurlar olacaktır. Bu nedenle Hegel için önem taşıyan ifade özgürlük olmaktadır. Sosyal ve politik düzen özgürlüğü sağladığı sürece ve bu yönde ilerleme kaydettiği sürece makul bir yapı olarak kendisini ortaya koyacaktır.

Rawls'un Hegel okuması onu bir anlamda Kantçı soyut felsefe alanından çıkarmıştır. Rawls Hegel ile birlikte iyi düzenlenmiş toplum fikrinin iş birliği temelinde

---

⁸⁵a.g.e. s. 333

⁸⁶Bezci, Bünyamin (2005) **Kant ve Hegelin Felsefesinde Etik Anlayışı**, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi ,Cilt 5, Sayı 9, Sayfalar 48 – 61,Konya, s.52

birbirleri ile olan ilişkilerini adalet ilkeleri ile bağlamaktadır. Daha sonra da görüleceği üzere anayasal devlet, aile ve iyi düzenlenmiş toplum fikirlerinin birey, mülkiyet, sivil toplum, özgürlük kavramları ile yapısalcı ilişkisini burada tesis etmiştir

Bu anlamda klasik liberallerin düşüncesinden bir farklılaşma ile geleneğin düşünce sistematüğini modern bir dokunuş ile Amerikan pragmatist tavrına yaklaştırmaktadır.⁸⁷

Rawls ayrıca siyasal liberalizm anlayışında Hegel'den de etkilenmiştir. Tarihsel anlamda siyasal liberalizm Hegelci bir çizgiyi takip ederek akıl, tin, ide, kültürü içine⁸⁸ alan Hegel'in bütünlükçü tarih anlayışında kendisini gösterir. Rawls'a göre biz tarihin belirli bir anında ve zaman aralığında belirli bir toplum içerisinde toplumun taşıdığı değerlerin ortasında dünyaya gelmekteyiz ve toplumun değerleri tarafından biçimlendirilerek yetişmekteyiz. Bu nedenle özgürlük ve eşitlik anlayışımız geçmişte ve hâlihazırda bulunduğumuz ortak demokratik toplumumuzun kültüründe bulunmaktadır.⁸⁹ Rawls ise kendi amacının kant gibi soyut bir adalet felsefesi geliştirmek olmadığını kantçı aşkınlık durumunun adalet teorisi ve siyasal liberalizm için fonksiyonel bir görev taşımadığını vurgulamaktadır. Bu nedenle Rawls'a göre "özgürlük soyut ve tecrit edilmiş bir vicdanın sancıları arasında gerçekleştirilemez; tarihin belirli bir anında dünya üzerindeki sosyal ve politik kurumlar aracılığı ile elde edilebilir"⁹⁰ demektedir.

2.2.SOSYAL SÖZLEŞME KURAMCILARI

2.2.1.John Locke: Mülkiyet Dolayımı İle Özgürlük*

⁸⁷Schwarzenbach, Sibyl A. (1991), **Rawls, Hegel, and Communitarianism**, Political Theory Vol. 19, No. 4 ss. 539-571, Kaliforniya, USA, S.542

⁸⁸Soykan, Ö. N,(1999). **Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş**. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl 40,sayı 1, S.1

⁸⁹Bercuson, J.N,(2013), **Reconsidering Rawls: The Rousseauian and Hegelian Heritage of Justice as Fairness**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Toronto üniversitesi, Toronto, Kanada, s.33

⁹⁰a.g.e. s. 35

*Kronolojik bir sıra izlenmeyerek burada John Locke'un öne alınması Rawls'un düşünürler üzerine verdiği derslerde Locke'a daha fazla önem atfetmesinden kaynaklanmaktadır.

John Locke, doğa yasasını diğer toplum sözleşmesi kuramcılarına paralel bir şekilde tam bir eşitlik durumu olarak tanımlıyor. Bu eşitlik, herhangi bir otoritenin bulunmadığı, doğanın bütün insanlara sunduğu avantajları özgürce kullandığı bir duruma karşılık gelmektedir. Locke'daki doğa yasası aynı zamanda tanrısal bir niteliği de taşımaktadır. Çünkü doğa insanların yaratılışına uygun olarak tasarlanmış ve Tanrı tarafından insanlara bahşedilmiş evrensel bir özelliğe sahiptir. Rawls, bu yasanın Locke için ilahi bir emir sıfatı taşımadığını ancak Tanrı tarafından akıl sahibi varlıklara verilmiş ve insanların yaşamlarını yönlendiren akli bir güç olduğunu düşünmektedir. Diğer yasalar ise Tanrı'nın buyruklarının yazılı veya sözlü emirler vasıtası ile ilettiği kutsal yasayı tanımamaktadır. Locke, Rawls'a göre doğa kavramını inanç öğretisi ile birleştirip sentezleyerek bir seküler bir yasaya ulaşmayı amaçlamıştır.⁹¹ Bu yasa tanrı tarafından bütün insanlara bahşedildiğinden dolayı ve tanrının yaratma bakımından kimseye adaletsiz davranmasından ötürü, bütün insanlar doğa yasası, yaratılış ve akıl yönünden birbirine eşittir. Akıl ve doğa bakımından insanlar birbirine eşit olduklarından dolayı insanların birbirlerini anlamaları ve birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği insan için akli yetiler ile ortaya konabilecek bir kolaylığı da getirmektedir. Bu anlamda eşitlik Locke düşüncesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Ona göre eşitsizlik toplum içerisinde yaratılır ve insani bir irade ile ortaya çıktığından dolayı yapaydır.⁹² Ancak İnsan iradesinin kendisi de oluşturabilecek herhangi bir siyasal ve sosyal sistemin de meşruiyetini oluşturur. Locke aynı zamanda Hume gibi empati kavramını da eşitliğin oluşmasında önemli rol oynadığını düşünmektedir. Bu durumu Locke şöyle açıklamaktadır;

---

⁹¹Herman, B, Rawls. J,(2000),**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA, s. 114

⁹²Zabcı, Filiz (2009); Locke: **Liberalizmin Düşüncedeki Öncüsü Kral-Devletten Ulus-Devlete**,Ağaoğulları, M.A(der) İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara,S.166

Kendim için, en az her bir insanın elinde bulunduğu kadar, her İnsanın kendi ruhu için isteyeceği kadar iyilik istemekten başka bir şey isteyemiyorsam, benimle bir ve aynı doğaya sahip olan diğer bir insanda da karşılanması konusunda dikkatli olmadığım takdirde, isteğimin bulunduğu kuşkusuz olan benzeri herhangi bir kısmının karşılanmasını nasıl umabilirim.⁹³

Locke için insanda bulunan bu yeti; bireyi, diğer bireyler üzerinden bir dolayım ile kabule sevk ederken bütün insanlığı tek bir toplum içerisinde birleştirmektedir. Bununla birlikte insanı diğer bütün yaratılmışlardan ayırmaktadır.

Locke için doğa durumu diğer sözleşme kuramcıları ile karşılaştırıldığında farklı bir nitelik arz etmektedir. Doğa yasası insanın mümkün olduğunca diğerini koruma sorumluluğu olduğunu da şart koşar. Öncelikli olarak her insanın doğa durumunda yapması gereken şey kendi varlığını devam ettirmesidir. Doğa durumunda insanı cezalandırabilecek herhangi bir otorite bulunmamasından dolayı bazı kötü karakterli insanların masum insanlara yönelik saldırılarının olması kaçınılmazdır. Bu durumda doğa yasasının barış ve huzur ortamı bozulacaktır. Böyle bir ortamda herhangi bir engelle karşılaşmayan kötülük doğa durumunun varlığını ortadan kaldıracaktır. Bu yüzden Locke, doğa yasasında egemen bir güç olmadığından dolayı insanın cezalandırma yetkisine sahip olduğunu düşünmektedir.⁹⁴ Locke için bu cezalandırma yetkisi, yasanın ihlalini engellemeye yönelik nitelikte olmalıdır. Aksi takdirde bir insanın diğerinin can güvenliğini hiçbir şekilde tehlikeye atma yetkisi bulunmamaktadır. Doğa durumunda her ne kadar insanlara birbirlerini koruma görevi düşse de herkesin korunması mümkün olmadığından, masum insanların güvenliği doğal yasanın sürdürülmesi için elzemdir. Hatta Locke, şiddetin genele yayılabileceğini ve genel bir bozguna vararak savaşa neden olabileceği ihtimalini de düşünür. Ona göre yapılması gereken şey siyasal bir otorite kurmak ya da Locke'un ifadesiyle sivil

---

⁹³Locke, J.(2004) ,**Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabel Yayınları, Ankara,S.10

⁹⁴ a.g.e. s . 11

topluma geçmektir. Locke, siyasal topluma geçiş için kendi içerisinde bazı akli dayanaklar ve meşru temellerin olması gerektiğini vurgular.⁹⁵ Rawls ise meşru dayanakları görevler ve yükümlülükler olarak ayırmaktadır. Bu görevlerin başında her insanın kendi çıkarını rasyonel bir şekilde ilerletmesi gelmektedir. Yani yaşamlarını, özgürlüklerini ve mülklerini... Bir diğer görevi ise her insan kendi hükümleri doğrultusunda makul bir şekilde hareket etmek zorundadır. Burada Rawls diğer düşünürlerin görüşlerinde vurguladığı üzere rasyonellik ile makuliyet arasında bir ayrıma gitmektedir. Rasyonellik insanı kendi çıkarı peşinde koşmasını gerekli kılarken makuliyet ise eşitliğin bir gerekliliği olarak diğerlerini de göz önünde almayı zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple makuliyet içerisinde hareket eden insan aslında doğal hukukun hükümleri gereği diğerlerinin haklarını gözetmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise insanın diğerlerine karşı yönettiği eylemlerde de kendi üzerine bir sınırlandırma getirmektedir. Rawls için Locke meşru bir yönetimin gerçekleştirilmesi için insanların doğal durumda oldukları gibi özgür ve eşit olmaları gerektiğini düşünmektedir⁹⁶. Çünkü insanın rızasına dayanmayan otorite meşru olamamaktadır. Bu nedenle Rawls'a göre Locke'un mutlak monarşiye karşı olması yerindedir. Locke'a göre mutlak monarşi doğa durumuna aykırı olduğundan ve yükümlülük ve görevlerimizi yerine getirebilmek için önümüzde engeller teşkil ettiğinden, insan doğası ile uyuşmamaktadır. Hatta Locke için doğa durumunda olmak mutlak monarşi altında olmaktan iyi bir durumdur. Çünkü mutlak monarkın altında yasalarla değil kral fermanları ile yönetilen bir halk vardır.⁹⁷ Locke için önemli olan yönetim biçimi belirli parçalardan oluşan bir yönetimdir. Yani iktidarın yasama yürütme ve yargı gibi paylaştırıldığı bir düzen esas alınmalıdır. Bu durumda Rawls, Locke'un kurucu iktidarı ve olağan iktidarı arasında bir ayrıma gitmektedir. Modern anlamda yasama yürütme ve yargı olarak adlandırılabilen bu

---

⁹⁵Herman, B, Rawls. J,(2000)**Lectures On The History Of Moral Philosophy**, Harvard University Press, Boston, USA, s. 128

⁹⁶ A.g.e.s.129

⁹⁷ a.g.e. s ..130

iktidar biçimleri fonksiyonellikleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Kurucu iktidar yönetim biçiminin oluşturulmasında yetki sahibi iken olağan iktidar ise idare-i maslahat olarak isimlendirilebilecek bir işleve sahip olarak anayasa tarafından belirlenmiş yasal alanlar içerisinde siyasi işlerin sürdürmesi yetkisini taşır. Rawls için bu yönetim anlayışı kendi anayasal politika anlayışı ile de örtüşmektedir. Şöyle ki toplum sözleşmesinde sözleşmenin tarafları bizzat insanların kendileri olduğundan hükümet ile yasama arasında herhangi bir sözleşmenin kurulması söz konusu olmamaktadır. Sözleşme sadece bireyler ve geriye kalan diğer insanlarla oybirliği üzere yapılmaktadır. Locke için kurucu iktidar daima üstün gücü elinde tutmaya muktedir olmalıdır. Çünkü Locke için yasama tarafından yürütmeye verilen iktidar bir nevi emanet durumundadır. Eğer yürütme insanların güvenliğini ya da mülkiyetlerini tehlikeye atacak bir durum içerisine girerse ya da sözleşme temelli olan özgürlük ve eşitlik konusunda sözleşmeyi ihlal ederse, bu durumda yasamanın ve yürütmenin fesih yetkisi yine halkın kendisinde bulunması gerekmektedir.⁹⁸ Yasamanın ve yürütmenin radikal değişimi konusunda ise Locke öncelikle hükümetin ortadan kalkması gerektiğini düşünür. Eğer yasalar sözleşmede öngörüldüğü şekli ile uygulanmazsa ya da değişikliğe uğrarsa Locke'un kendi deyişi ile “Öteki dünya kavramına başvurmak gerekmektedir.”⁹⁹ Locke burada tanrının insanları özgür ve eşit yarattığı düşüncesine atıfta bulunmaktadır. Eğer yönetim asıl vazifesinden saparsa doğa durumunun yasası geçerli olacaktır ve halk en başa doğa durumuna dönerek yeniden sözleşme iradesini ortaya koyacaktır.

Locke'da mülkiyet konusu temel olarak ve dar anlamda insan varlığını sürdürmesi özgürlük ve eşitlik ile yakın ilişkisi bulunduğundan Rawls da konu üzerinde ehemmiyetle durmuştur. Mülkiyet konusunun Locke için ortaya çıkardığı iki durum söz konusudur. Yaşam araçlarını elde etmek bir hak olduğundan herkese karşı ileri

---

⁹⁸Locke, J.(2004) ,**Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabel Yayınları, Ankara,S.98

⁹⁹ a.g.e. s ..110

sürülebilir. Diğer bir ifade ile herkes aynı şey üzerinde söz söyleme hakkına sahiptir. Diğerisi ise insanın kendi türüne karşı olan yükümlülüğünü içermektedir. İnsanın kendisinden sonra da kenditürünün korunması doğal hukukun bir gereği olduğundan insan ihtiyacından fazlasını almamak ya da ihtiyaç duymadığına zarar vermemekle yükümlüdür. Rawls da Locke ile bu noktada örtüşmektedir. Rawls adalet teorisinin ikinci ilkesi olan fark ilkesinin en dezavantajlı olanın maksimum faydayı elde etme düşüncesi Locke'un insanın ihtiyaç duyduğundan fazlasını almaması kısmi ve zımni anlamda mülkiyetin dağıtıcı adaletle paylaşılmasını öngörür. Ancak ortak mülkiyet hem Rawls için hem de Locke için buradan itibaren farklı bir duruma evrilmektedir. Emek ile birlikte mülkiyet, eşit dağılımdaki dengeyi bozmaktadır. Locke için insan emeğini aktardığı şeyin sahibi olmaktadır ve emeğin mülkiyet hakkını da doğurduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir.

Locke ve Rawls mülkiyet ediniminin sınırlarında birbirlerinden oldukça farklı bir yol izlemektedir. Locke için mülkiyetin sınırı bir anlamda kullanım değeri ile ölçülürken diğer taraftan eşyanın çürümesi ya da telef olması ile ilgilidir. Yani eğer kişi ihtiyaç duyulan fazlasını elinde tuttuğunda mal herhangi bir bozulmaya uğrarsa israf olacağından dolayı diğerlerinin hakkını çiğnemiş olur. Ancak yaşam için gerekli olmayan altın, elmas vb bir ürün ile takas ederse bu daha önceki telef olabilecek kısmı kurtardığı ve zamanla insanın cebinde kaldığından dolayı hak ihlali söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle Locke için mülkiyetin paylaşılmasının ölçüsünü dayanıksız tüketim malın ziyan olması belirlemektedir. Böylece Locke ticaretin dolayısıyla paranın zorunluluğuna ve gerekliliğine ulaşır. Zabcı'ya göre Locke, mülkiyet kuramına parayı sokarak özel mülkiyet üzerindeki sınırlamaların kaldırmanın çözümünü bulmuştur. Bir değişim aracı olarak paranın kabul görmesi, her şeyden önce bozulma sınırını işlevsiz

hale getirir.¹⁰⁰ Rawls ise dezavantajlının maksimum çıkarına olacak şekilde kurguladığı ikinci adalet ilkesini ekonomik anlamda mutlak bir eşitliği sağlamasa da toplumda mülkiyet bakımından en üst ve en alt grubunu çıkarlarını birbirine bağladığından mülkiyetin sınırlandırılması, hatta uzun vadede minimum eşitsizliğe çekilmesini amaçlamaktadır.

Mülkiyet Locke'un düşüncesinde önemli bir yer işgal etmesine rağmen politik anlamda kurucu bir rol üstlenmemektedir. Çünkü hem Rawls hem de Locke için politik meşruiyet genel irade, rıza, eşitlik ve özgürlük aracılığı ile gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle Locke için doğa durumu, tanrının insana olan bir bağışı olduğundan hiçbir insan bir diğeri üzerinde mülkiyet vasıtası ile herhangi bir tahakküm uygulayamamaktadır.¹⁰¹ Locke'un ifadesi ile "ambarın tahılla dolu olduğu ya da cebin para ile dolu olduğu bir durumda insan diğer fakir insanların iradelerini de hesaba katmalıdır."¹⁰² Doğa durumuna kaynaklık eden Adem'in dünyaya gönderilmesi gibi bir durumda Adem'in diğer insanlar üzerinde herhangi bir otoriteye sahip olmadığını savunur. Çünkü Adem'e bahşedilen bu dünya belirli şartlar neticesinde verilmediğinden diğer bir ifade ile rızaya dayanmadığından meşru bir temele sahip değildir. Bu nedenle Locke'un toplum sözleşmesi bir anlamda seküler toplum sözleşmesi kuramıdır. Rawls için tarihsel süreç göz önüne alındığında temel bazı özellikler göze çarpmaktadır. Locke'un düşüncesi öncelikle yaşam mücadelesinin getirmiş olduğu emek sürecinin doğaya aktarımını şart koşmaktadır. Ancak Locke'un doğa durumunun eşitlikçi yapısının, mülkiyetin adaletsiz dağılımı ile zedelenmesi¹⁰³ süre giden bir eşitsizlik durumuna neden olmuştur. Bu eşitsizlik durumu adil bir sistemin kurulmasının önünde

---

¹⁰⁰ Ağaoğulları, M.A; Zabcı. F.Ergün. R (2006), **Kral Devletten Ulus Devlete**, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara. S.182

¹⁰¹ Locke, J.(2004) , **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabel Yayınları, Ankara, s.32

¹⁰² A.g.e.s.111

¹⁰³ Ağaoğulları, M.A; Zabcı. F.Ergün. R (2006), **Kral Devletten Ulus Devlete**, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara. s.187

engel teşkil etmektedir. Bu nedenle Rawls'a göre gelenekler ve yerleşik uygulamalar ile insanın kendisini aşırı bir yoksunluk içerisine düşürebilecek bütün yerleşik kurumlar ve tutumlar adalet odaklı değiştirilmesi gerekmektedir. Bu durum Rawls'un birinci adalet ilkesinde bahsettiği eşitlik durumunu belirtmektedir. Eşitlik prensibi gereği bütün insanların doğal hakkına saygı duyulmalıdır. Herkes kendi yaşamını sürdürebilmek için dünya üzerinde geçimini sağlamak için özgürce hareket edebilmelidir. Bu aynı zamanda adil fırsat eşitliği ilkesine atıfta bulunur. Son olarak toplumdaki mülkiyet, adaletinin sağlanması için mülkiyetin toplumun zenginliği ölçüsünde artan oranlı bir dağılımın gerçekleşmesi gerektiğidir.

2.2.2.Thomas Hobbes: İlahi Olanın Dünyevileşmesi

Hobbes diğer sosyal sözleşme Kuramcıları kadar olmasa da bazı yönleri ile Rawls'un düşüncesine önemli etkilerde bulunmuştur. Kendi zamanının düşünce ve politik yapısı göze alındığında yaşadığı toplumun iç karmaşası ve mezhep savaşları Hobbes'in düşüncesinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Mezhep savaşlarının getirdiği yıkım Hobbes'un düşüncesinde dinden uzaklaşmaya neden olmuştur. Bu yüzden Hıristiyanlığın hâkim görüşünden oldukça uzak ve ezber bozan bir düşünce yapısı geliştirmiştir. Hobbes'in bu kopuşu materyalist bir ontoloji ve mekanikçi bir mantık anlayışla gerçekleştirmiştir. Genel anlamda insan doğası, siyasal teori ve etik teori gibi alanlarda da felsefi düşüncesini ortaya koymuştur. Buna ek olarak etik teorisini, insan doğasının içgüdüsel yapısını psikolojik eğilimleri ile birleştirerek ortaya koymaya çalışmıştır. Sosyal sözleşme kuramcılarının her biri için ahlak önemli bir yere sahiptir. Bu geleneği Hobbes'un düşüncesinde de görmekteyiz. Ancak ahlaki anlayışı bir teoriden ziyade doğal yasanın ve egemenin buyruklarına itaat anlamında ele almıştır. Hobbes'un genel yaklaşımında fark olduğu üzere etik konusunda da benzerlikleri ve farklılıkları da gözlemlemekteyiz. Bu durumda Hobbes'un etik teorisi öznellik,

nesnellik ve geleneğin devamı olarak egoizmin bir birleşimi olarak yorumlanmaktadır.¹⁰⁴

Hobbes, ahlak düşüncesini de diğer filozofların yaptığı gibi ahlaki bir amaç uğruna dayandırmaktan çok insanın kendi doğasının gerektirdiklerinin doğrultusunda kurmuştur. Felsefesi Aristo'nun ortaya koyduğu üzere ne bir en büyük iyilik (*summumbonum*) ne de nihai amacın (*finisultimus*) temel alındığı ahlaki bir mutluluk tasavvurudur. Onun için mutluluk, arzunun devamlı işlemeden ibaret bir şeydir. Diğer bir ifade ile bir nesneden bir nesneye daimi bir hareketliliktir.¹⁰⁵

Hobbes İnsan doğasının temel niteliklerini ortaya koyarken Hume'cu bir yaklaşımla insanın duyguları üzerinden hareket ederek en temel iki duygu olan arzu ve nefreti başlangıç noktası olarak almaktadır. Arzu ve nefret insanın en temel duyguları olduğundan insan davranışlarında da bu hislerin doğrultusunda eyleme yöneldiğini düşünmektedir. Ona göre davranış toplum içerisinde dışların nasıl temizleneceği veya insanların birbirleri ile nasıl selamlaşacağı gibi görgü kurallarından oluşmamaktadır. Ona göre davranışlar insanların birbirleri ile nasıl barış ve birlik içerisinde nasıl yaşayacağını belirleyen eylemlerdir.¹⁰⁶ Hobbes için insan doğasının temelini arzular oluşturduğundan arzular insan var olmaya devam ettikçe canlılığını muhafaza edecektir. Böylelikle arzular devrim içerisinde insanın eylemlerini belirleyecektir. Bu düşüncelerin neticesinde insan, gelecekteki eylemleri için güven ortamının oluşturmasını şimdiden garanti altına almayı amaçlayacaktır. Hobbes için arzuların tatmininin yegâne aracı güç olduğundan insanın içerisinde bitmek tükenmek bilmeyen bir güç arzusunun var olduğuna inanmaktadır. Çünkü hazza ulaşmanın gerekli araçları yalnızca gücün sağladığını düşünmektedir. Hobbes için bu nedenle iki türlü güç bulunmaktadır. Bunlardan ilki doğal güçtür ve Rousseau gibi sağlıklı bir vücut, zekâ ve

---

¹⁰⁴Grcic, J. (2007), **Hobbes and Rawls on Political Power**, Etica E Politica, yıl 9, sayı 2, ss 371-392, Trieste İtalya, s.157

¹⁰⁵ a.g.e. s ..82

¹⁰⁶Hobbes, T. (2007), **Leviathan**, Yapı Kredi Yayınları, Çev:Semih Lim, İstanbul ,S.81

fiziksel güç gibi özelliklerle tanımlarken araçsal gücü daha çok insanın talihle ilişkilendirildiği belirli bir topluluk içinde ya da sosyal sınıf içerisinde doğumla edinilen güç ile tanımlamaktadır.¹⁰⁷ Rousseau ve Locke gibi filozofların ele aldığı üzere Hobbes da eşitliği sosyal sözleşme kuramının temel bir bileşeni olarak görüşlerine dahil etmektedir. Onun için bütün insanlar doğal yetenek ve zekâ bakımından eşit doğarlar. Buna karşın araçsal güç ister istemez bu eşitliğin dengesini bozma potansiyeline de sahiptir. Eşitliğin bozulmaması için akıl insana eşitliği tesis edecek yetenekleri de sunmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek herhangi bir dengesizliği insanlar bir araya gelerek gidebilir ve zayıflar güçlüyü yenebilir.¹⁰⁸ Hobbes'un insan doğası anlayışı insanın usanmaz bir biçimde güç elde etme isteği tarafından yönlendirildiğinden güç elde etme isteği onun eylemlerin arkasındaki temel saiki oluşturmaktadır. Bu nedenle ister istemez insanlar arasında güç için bir rekabet ortamı oluşacak ve bu rekabet çatışmayı kaçınılmaz kılacaktır.¹⁰⁹ Hobbes genel bir gücün olmadığı ve herkesin herkese savaş halinde olduğu bu kaos halini doğa durumu olarak tanımlamaktadır. Bu durumda ne tarım, sanat, denizcilik ne de medeniyet tanımına sığabilecek herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Bu durumun doğal bir uzantısı olarak da her yerde şiddetli bir ölüm korkusu bulunur. Bu durumda insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısadır.¹¹⁰ Hobbes, şiddetli ölüm korkusunun bulunduğu bu durumda insan için, kendi geleceğini ve can güvenliğini koruma altına almak için siyasal toplum oluşturmanın zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle akıl sahibi bir varlık olan insan doğa yasalarının buyruğu altında hareket etmeye mecbur kalmaktadır. Hobbes doğa yasasını siyasal toplum açısından temelde iki yasa ile oluşturmaktadır.

---

¹⁰⁷Grcic, Joseph.,(2007),**Hobbes and Rawls on Political Power**,Etica E Politica,yıl 9,sayı 2,ss 371-392,Trieste İtalya,**S.158**

¹⁰⁸a.g.e. s. 158

¹⁰⁹a.g.e. s. 158

¹¹⁰Hobbes, T, (2007), **Leviathan**,**Yapı Kredi Yayınları**,Çev:Semih Lim, İstanbul ,S.101

Birinci yasa ‘‘Doğal olarak, herkesin herşeye hakkı vardır.’’¹¹¹Bu yasa doğa durumundaki bütün insanlara sınırsız bir özgürlük tanınmasına rağmen aslında insan hayatını kaotik bir ortama sürükleyeceği ve insanın yaşam süresini kısaltma potansiyeli taşıdığından, insan aklını barışın hâkim olacağı bir düzene geçmeye zorlamaktadır.

İkinci yasa ise ‘‘Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, herşeyüzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir.’’¹¹²

İkinci yasa Rawls’un makuliyeti içeren akıl yapısı ile fark ilkesinin oluşumunda Rawls için rehberlik etmektedir ve temelde dini bir ahlak öğretisini dünyevi bir siyasal ilkeye dönüştürmektedir. ‘‘Sana nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına da öyle davran.’’ Hobbes insanın ölüm korkusunun insan aklını diğer insanlarla bir araya gelerek rıza temelli bir birlik oluşturmanın kaçınılmazlığının, ortaya rıza konusunu çıkaracağını düşünmektedir. Bahsi geçen zorunluluk hali bir anlamda insanların kendi iradeleri ile gerçekleştirdiği yasaların meşru ve hukuki boyutunu da oluşturmaktadır. İnsanların egemen bir gücün koruması altında girmeye karar alması doğa durumunun ontolojisi gereği bazı istisnaları da içermektedir. Doğa durumunda temel alınan insanın kendi yaşamını koruma ve tehlikelerden güvende olma hakkı sözleşme sonrasında da egemenin gözetmek zorunda olduğu bir ilkedir. İnsanın en temelde can güvenliğinin garanti altına alan bu hak, hem sözleşme öncesi hem de sonrası durumun temelini oluşturduğundan hukuk üstü bir durumu yansıtmaktadır. Diğer taraftan devlet olarak nitelendirilebilecek bu üstün güç belli başlı niteliklere sahip olmaktadır. Bu niteliklerin başında devletin sözleşmeye uymayanları cezalandırma yetki ve gücüne sahip¹¹³ olması gelmektedir. Hobbes için devlet en üstün gücü temsil ettiğinden ve gücün kaynağını kendisini oluşturan bireylerden aldığından devlet, aldığı

---

¹¹¹a.g.e. s. 98

¹¹²a.g.e. s. 98

¹¹³a.g.e. s. 131

bu yetkiyi başka bir devlet ile ya da dini otorite ile sözleşme yaparak sınırlandıramaz, ortadan kaldıramaz ve taraf olamaz.

Hobbes'un yaşadığı dönemde din, sosyal ve siyasal karmaşalarda etkin bir rol oynadığından dolayı Hobbes sosyal sözleşme kuramında dini otoriteye egemenin mutlak yönetimi için araçsal bir vazife yüklemiştir. Din, Hobbes tarafından insanları dizginlemesi bakımından sosyal ve politik bir kontrol araç olarak algılanmaktadır ve aynı zamanda egemenin tahakkümü altında olmasından dolayı, ortaya çıkabilecek dini bir kargaşanın ortaya çıkmasını engellenmesi de amaçlanmaktadır. Hobbes için dini çeşitlilik aynı zamanda toplumsal huzuru da bozan ana nedenlerin başında gelmektedir. Bununla birlikte insanlar ve egemen arasında tanrı olamaz. Bu nedenle Hıristiyanlıkta bulunan kralların ilahi temsil hakkı Hobbes tarafından reddedilmektedir. Çünkü tanrı yasalarını vahiy yolu ile hem egemene hem de insanlara bildirmiştir ve siyasal yasaların ne olduğu konusunda herhangi bir kural indirmemiştir. Bu yüzden toplumun yasaları sadece doğal akıl yolu ile bilinebilmektedir.¹¹⁴.

Kilise ve devletin ayrılması Rawls için sözleşme kuramının genel amacı doğrultusunda dini otoritenin sınırlandırılması açısından olumlu karşılanmaktadır.¹¹⁵. Rawls Hobbes'un toplum sözleşmesi kuramını değerlendirirken onun seküler yaklaşımının modern anlamda toplum yapısının oluşmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu düşünür. Hıristiyanlık genel insan görüşü olarak düalist bir yaklaşımla insanı beden ve ruh olarak algılayan Hobbes buna karşın materyalist bir tutum takınmaktadır. Rawls Hobbes'un zamanının din otoriteleri tarafından Hobbes'un kendisine yöneltilen eleştirilere bakmaksızın sözleşme kuramının içeriğinin önemi üzerine yoğunlaşmaktadır. *Leviathan*'ı oluşturan yasaların dini ya da seküler bir yapısının olmasından ziyade insanın kendi aklının bir sonucu olması, toplum sözleşmesi

---

¹¹⁴ a.g.e. s..267

¹¹⁵Grcic,J. (2007),**Hobbes and Rawls on Political Power**,*Etica E Politica*,yıl 9,sayı 2,ss 371-392,Trieste İtalya, s.161

bağlamında ilahi akılla da uyumlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.¹¹⁶ Rawls için önemli kısım ise hangi açıdan bakılırsa bakılsın içeriğin değişmeyecek olmasıdır.

Adalet ve adaletsizlik nedir: Adaletin kaynağı ve başlangıcı işte bu doğa yasasında yatar. Çünkü daha önce bir ahit bulunmadıkça hiçbir hak devredilememiştir ve herkesin herşey üzerinde hakkı vardır ve dolayısıyla hiçbir eylem adaletsiz olamaz, Fakat bir ahit yapılmışsa onu ihlal etmek adaletsizdir ve adaletsizliğin tanımı ahdin ifa edilmemesinden başka bir şey değildir. Adaletsiz olmayan herşey de adildir.¹¹⁷

Hobbes'un adalet kavramı ile Rawls'un kendi adalet anlayışı arasında bazı benzerlikler göze çarpmaktadır. Öncelikle her iki düşünür de adaleti sözleşme temelli hak kavramı üzerinden ele almaktadır. Başka bir benzerlik ise istikrar konusudur. İstikrar için Hobbes korkuyu bir araç olarak kullanmaktadır. Egemen; uyruklarını huşu ile karışık bir korku içerisinde tutarak, toplumun ve devletin güvenliğini sağlamak ve doğal hukuka uygun bir halde yaşam sürmeleri, gerektiğini düşünmektedir.¹¹⁸ Rawls ise adalet ilkelerinin yönettiği bir toplumda bazı insanların adil düzenin bozulması için belirli etkinliklerde bulunabileceğini göz önünde tutarak devletin zor gücünün engelleyici rolünün devreye sokulmasını gerektiğini düşünmektedir.

Rawls adalet teorisi içerisinde önemli bir yer sahibi olan akıl sahibi birey Hobbes'da da kendisini göstermektedir. Bu akıl düşüncesi ikinci doğa yasasında belirtildiği üzere ortak bir akılın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yasada açıkça belirtilmese de mütakabiliyetin esas alınması ile oluşabilecek ve sınırları yine kendileri tarafından belirlenecek bir durumdan söz etmektedir.

---

¹¹⁶Freeman, S. (2008) ;**Lectures on the History of Political Philosophy**, Belknap Press, Boston, USA, s.25

¹¹⁷Hobbes, T(2007), **Leviathan**,Yapı Kredi Yayınları,Çev:Semih Lim, İstanbul ,S.106

¹¹⁸Freeman, S (2008) ;**Lectures on the History of Political Philosophy**, Belknap Press, Boston, USA,S.25

Hobbes'un ulaştığı on dokuz doğa yasası, genel itibarıyla hem rasyonelliği hem de makuliyeti içerisinde barındıran bir mantık örgüsü içerisinde. Bu mantık örgüsü ile Rawls yasalarının adil iş birliği ile insanları erdemlere yönlendirmesi ve belirli bir düşünce kalıbı oluşturmasını formüle ettiğini düşünmektedir. Bu anlamda Rawls rasyonel ve makul akıl aracılığı ile oluşturulacak prensipler arasında ayrıma giderek iyi işleyen toplumun bazı özelliklerini örneklendirerek açıklamalarda bulunur. Rawls, Hobbes'un toplum sözleşmesi ile kendi sözleşme mantığı arasındaki en önemli farkı arı kovanı örneği üzerinden açıklamaktadır. Bir kovanın içerisindeki arılar sosyal bir koordinasyon içerisinde etkin bir üretim faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Arılar yönlendirilmiş bir eylem içerisinde hareket etmektedir. Ancak gerçek anlamıyla bir iş birliği söz konusu değildir.¹¹⁹ Rawls için herhangi bir insan topluluğunun uygulamaya koyduğu aktivitelerin iş birliği olabilmesi için iki temel bileşene ihtiyaç vardır. Birincisi iş birliği etkinliğine giren birey öncelikle yer aldığı bu etkinlikten belirli bir fayda sağlaması gerekmektedir. Faydanın yanında katılımın herhangi biri tarafından dayatılmaması ve kişinin kendi iradesi ile yer alması gerekmektedir. İkincisi ise sosyal olarak oluşturulmuş iş birliği sürecinin adil kurallara sahip olması gerekmektedir. Bunun yanında mütekabiliyet esaslı ve herkese eşit olması gerekmektedir.

Sosyal sözleşme kuramlarının bir diğer özelliği ise tarafların herhangi bir şekilde kendi sosyal konumlarını bilmemesidir. Bu durum Rawls'da kendisini cehalet peçesi olarak ortaya koyarken Hobbes'ta ise toplum henüz oluşmadığından dolayı hiçbir kimse zaten herhangi bir sosyal pozisyon ve avantaja sahip değildir. Rawls ile Hobbes arasında ortak bir alan da siyasal inşacılık içerisinde ortaya çıkmaktadır. Toplumun temel yapısı belirli temel ilkelere dayandığından yani pazarlık ya da taviz gibi herhangi bir eylemin sonucunda elde edilemeyeceğinden toplumun temel yapısı Rawls için adalet ilkelerine, Hobbes için doğa yasalarına dayanmak zorundadır. Bu yasalar aynı zamanda

---

¹¹⁹ a.g.e. s . 56

toplumun bütünlüğünü sağlamak açısından her iki düşünür içinde emredici niteliktedir ve her iki düşünür için de farklılık göstermektedir. Hobbes için toplum yasaların uygulanması egemen gürcün uyruklarına emrettiği kuralları kapsarken ve uymayanları toplum dışına atma yetkisi¹²⁰ bulunurken Rawls için devletin caydırıcı cezalandırma gücünün kullanılmasını şart koşmaktadır.

Devlet söz konusu olduğunda her iki düşünür de aralarında yüzyılların getirmiş olduğu farkla değişik hükümet biçimlerini benimsemişlerdir. Hobbes mutlak monarşi yanlısı olarak devletin başındaki kişinin yasa yapma yetkisini mutlak anlamda kendi bünyesinde bulundurduğundan ve sözleşmeye taraf olamayacağından kendi koyduğu kurallara uyma zorunluluğu yoktur. Rawls ise anayasal demokrasi anlayışını benimsemiştir. Devletin yöneticisi konumunda bulunan kişi yasaların muhatabı olduğundan ve yerinin sabit olmamasından dolayı yasalara uymakla yükümlüdür.

2.2.3. Jean-Jacques Rousseau: Genel İradenin İyi Düzenlenmiş Topluma Dönüşümü

Rawls doğruluk olarak adalet teorisini ve siyasal liberalizm düşüncesini inşa ederken liberal geleneğin mihenk taşları olarak adlandırılacak düşünürlerin izinden yürümüştür ancak daha sonra kendi düşüncesini geliştirerek farklı bir liberal anlayış geliştirmiştir. Rousseau onun siyasal gelişim sürecinde diğer toplum sözleşmesi kuramcılarından farklı bir yere sahiptir. Onun için Hobbes bir iç savaştan ve kaos ortamından kurtulmanın yollarını ararken monarşist bir yapıya evrilen yönetim anlayışını temsil eder. Locke ise yönetimin insan hayatındaki etkisini minimum seviyeye çekmeye çalışmıştır. Rousseau ise her iki düşünürün ele aldığı konulardan daha kapsamlı bir çalışma alanına girerek kültür ve medeniyetin yapısında yer alan ve

---

¹²⁰ a.g.e. s. 200

üyelerinin içerisindeki kötülük ve sefaleti ortaya çıkaran yapısal bozukluklar üzerinde durmuştur.¹²¹

Rousseau Sosyal Sözleşme ile sivil topluma geçiş aşamasında bireylerin tek tek iradelerinin egemenliği oluşturduğunu söyler. Bu nedenle genel irade kavramı bireylerin toplam iradelerini yansıttığından diğer bütün iradelerin üzerinde soyut ve kurucu bir yetkiyi temsil etmektedir.¹²² Egemenlik yetkisi genel iradenin bir uzantısı olduğundan dokunulmaz bir karaktere de sahiptir. Hatta Rousseau için kendisini oluşturan özel iradelere de bağımsız hareket etme yetkisine sahiptir. Çünkü özel irade ontolojisi gereği tercihlerden yana genel irade ise eşitlikten yanadır.¹²³ İradenin yanında Rousseau için önemli bir kavram da eşitliktir. Ona göre insanın özgür olabilmesi için eşitliğin de insanın sahip olması gereken bir özellik olması zorunludur. Çünkü sivil topluma ulaşılması için insanların arasında hiyerarşik bir yapının bulunmaması gerekmektedir.

Rousseau için iki tür eşitsizlik kavramı bulunmaktadır. Birincisi doğa tarafından verilen ve insanlar arasındaki fiziki nitelikler arasındaki farklardan oluşan eşitsizlik; diğeri ise insanların kendi iradesi ile ortaya çıkardığı politik eşitsizlik.¹²⁴

Rawls açısından Rousseau'nun toplum sözleşmesi, kültür ve yapı bakımından toplumun temel konularını ve yapısını ilgilendirdiğinden adalet teorisi ve siyasal liberalizmi açısından özel bir yere sahiptir. Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi ve İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* adlı eserleri onun için iki önemli kaynak durumundadır. Hattakendi amacını, ikinci kitabın karanlık yapısı ile birincinin aydınlık yapısını uzlaştırmak olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla Rousseau insan doğasının özünde iyi

---

¹²¹ Freeman, S (2008); *Lectures on the History of Political Philosophy*, Belknap Press, Boston, USA, s.192

¹²² Ağaoğulları, M.A;(2009), *Ulus - Devlet ya da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, S.88

¹²³ Rousseau, J.J (2017) *Toplum Sözleşmesi* Çev: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, S.23

¹²⁴ Rousseau, J.J (2017), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev: R.Nuri İleri, 14.basım, Say Yayınları, İstanbul

olduğunu ancak daha sonradan toplumsallıkla birlikte bozulduğunu ancak sosyal ve politik kurumların politik hak ilkeleri vasıtası ile mutluluk ve kurumsal istikrar ile uzlaşabileceğini düşünmektedir.¹²⁵

Rousseau toplum sözleşmesinde “en güçlü; gücünü hak, boyun eğmeyi de ödev biçimine sokmadıkça hep efendi kalacak kadar güçlü değildir.”¹²⁶ Sözü ile iktidarın güçlü ile olan ilişkisine değinmektedir.

Ona göre hak eğer bizzat gücün kendisinden kaynaklanıyorsa bu hakkın niteliği konusunda bazı geçersiz durumlar söz konusu olacaktır. Çünkü kaba güç daima başka bir güç tarafından ortadan kaldırılma tehlikesi altında bulunduğundan sürekli bir tehdit altında bulunacaktır.¹²⁷ Rousseau için geriye tek bir yol kalıyor. “*Toplum Sözleşmesi*” Rousseau toplum sözleşmesini şöyle tanımlıyor. “Üyelerden her birinin canını, malını bütün bir güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın hem de eskisi kadar özgür olsun”¹²⁸

Rousseau için kaba güç hak kavramına meşruiyet kazandıramadığı için hakkın meşruiyeti başka bir yerde aranmalıdır. Bu meşruiyetin temelini ise genel irade oluşturmaktadır. Genel irade Rousseau için sivil topluma geçiş için temel bir rol oynar. Ona göre bütün bireyler bütün güçlerini genel iradenin buyruğuna verirlerse ve her bir güç sahibini bütünüün ayrılmaz bir parçası sayarsak toplumun kendisini birey üzerinde söz söyleyebilecek yegâne güç unsuru olarak belirlemiş oluruz. Rousseau için kendisini topluma bağlayan kişi, hiçbir keyfi iradenin altında olmamasından dolayı özgürlüğünü

---

¹²⁵ Freeman, S (2008) **Lectures on the History of Political Philosophy**, Belknap Press, Boston, USA, s.192

¹²⁶ Ağaoğulları, M.A (2009) **Ulus - Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, s.58

¹²⁷ Rousseau, J.J (2017) **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev: R.Nuri İleri, 14. basım, Say Yayınları, İstanbul, s.88

¹²⁸ Rousseau, J.J (2017) **Toplum Sözleşmesi** Çev: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.14

elde etmiş kişidir.¹²⁹Toplum aynı zamanda doğa durumundaki bencil ve vahşi insanın içgüdülerinin dizginlenmesi ve belirli bir çerçeve içerisinde meşruiyet kazandığı bir aşama olmaktadır. Çünkü Rousseau'ya göre insan sivil topluma ulaştığında bencil arzularını toplum vasıtası ile bastırmaya ve gidermeye başlayacaktır. Toplumun oluşumuyla aynı zamanda içgüdünün adalet ile dengelenmesi ve isteklerin de hak olarak ortaya çıkması, söz konusu olmaktadır.¹³⁰

Rousseau Toplum Sözleşmesindeki amacını “niyetim insanları oldukları gibi yasaları da olabilecekleri gibi ele alıp, toplum düzeninde güvenilir ve haklı bir yönetim kuralı bulunup bulunmayacağını araştırmaktır.”¹³¹ Bu araştırmada adalet ile fayda ayrı düşmesin diye hakkın onayladığını, çıkarın gerektirdiği ile uzlaştırmaya çalışacağım¹³² olarak açıklamıştır. Bu amaç Rawls'ın adalet teorisinde ortaya koyduğu irade ile doğrudan yakınlık göstermektedir. Bu nedenle Rawls'un düşünce tarihi içerisinde en çok etkilendiği ikinci düşünür olarak Rousseau gelmektedir.

Rawls'un düşüncesine göre politik meşruiyetin ve adaletin temeli rızaya dayandığından Rawls, Rousseau'yu incelerken gücün meşruiyet kaynağına inerek gücün parametrelerini inceleme ihtiyacı hissetmiştir. Bu parametrenin başında rıza kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü özel iradenin genel iradeye yönelik bir düşünce ortaya koyması ve karakterinin eşit ve özgür bir nitelik arz etmesi onu meşru iktidarın temeli yapmaktadır. Rıza'nın özgür bir niteliğe sahip olması da dış gücün zorlaması ile ortaya koyduğu iradenin geçersiz ve bağlayıcı niteliklerden yoksun olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle dışarıdan gelen herhangi bir zorlama iradenin kendisinin de yok hükmüne varmasına neden olacaktır. Bu durum Rousseau tarafından kölelik kavramıyla şöyle açıklanmaktadır.

---

¹²⁹ a.g.e. s. 15

¹³⁰ a.g.e. s. 18

¹³¹ a.g.e. s. 18

¹³² a.g.e. s. 3

“köleler zincirleri içerisinde her şeyini kaybetmiş durumdadırlar hatta zincirlerinden kurtulma iradesini bile. İnsanlar doğaları gereği köle değildirler. Güce itaati onu köle yapar; zincirlerinden kaynaklanan korkaklığı onu zincirlerin içerisinde tutar.”¹³³

Rawls Rousseau'nun sosyal sözleşme kuramını dört varsayımda inceler. İlk olarak, öz sevgi (*amour de soi*) olarak nitelendirilebilecek insani özellik kendi çıkarı peşinde koşan insanı nitelerken diğer taraftan diğer hayvanlardan farklı olarak özgür irade ve aklın ışığında eyleme geçebilme özelliğine de sahip bir varlık¹³⁴ olarak ele alır. Öz sevgi kavramı Rawls açısından da önemli bir durumu ifade etmektedir. Rawls insanın bencil doğasından kaçmanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle öz sevgi adaletsizliğin oluşumunda etken rol oynayabilmektedir. Ancak ona göre insanın doğası değişmediğinden hangi sistem gelirse gelsin adaletsizliği engelleyecek politik ve sosyal kurumlar oluşturulmadığı sürece adaletsizlik varlığını sürdürmeye devam edecektir.¹³⁵ Buradan hareketle Rawls insanın doğasının bencil karakterine atıfta bulunurken kötü olanın kurumlarda bulunan karakterin olduğunu düşünür. İkinci varsayım (*amour propre*) İnsanın doğa durumundayken tamamı ile kendi varlığını sürdürebilme durumunu ifade eder.¹³⁶ Bu anlamda birey salt kendi çıkarı ve istekleri doğrultusunda hareket eder.¹³⁷ Üçüncü olarak sözleşme kaynaklı iş birliğinin insanların doğa durumunda elde edemeyeceği çıkarlarının elde edilmesine işaret etmektedir. Burada iş birliği Rawls için sosyal ve politik kurumların oluşturması ve insanların refahını daha ileriye taşıması anlamını taşımaktadır. Ayrıca Rawls için iyi düzenlenmiş toplum fikrinin bir nüvesini görmekteyiz. Rawls üçüncü aşama için bireyin toplumla birlikteliği ve aynı zamanda bireyin özerk yapısını kaybetmediği Rousseau'cu bir

---

¹³³ Freeman, S (2008) ; **Lectures on the History of Political Philosophy, Belknap Press**, Boston, USA, s.217

¹³⁴ a.g.e. s .217

¹³⁵ Bercuson, J.N. (2014), **John Rawls and the History of Political Thought**, , Routledge, New York, USA, s.69

¹³⁶ Freeman, S (2008) ; **Lectures on the History of Political Philosophy, Belknap Press**, Boston, USA, s.218

¹³⁷ a.g.e. s. 217

yaklaşım geliştirmektedir. Şöyle ki toplumun bütününe genel iradenin bir yansıması olduğundan birey özel iradesi ile tamamen topluma bağlıdır. Diğer taraftan özel iradesini bünyesinde tuttuğundan dolayı diğer insanlardan bağışık bir yapıya da sahiptir.¹³⁸ Dördüncü aşama ise bütün insanların sivil topluma geçerken sahip olduğu öz sevginin sivil topluma geçtikten sonra kendisini içgüdünün yerine politik bir adalet kapasitesine bırakmasıdır.¹³⁹ Rawls, bu meselelerin yansımalarını adalet teorisi ve siyasal liberalizmi için dayanak noktası olarak kullanmıştır.

Rawls'ın adalet teorisindeki başlangıç durumu (*originalposition*) Rousseau'un toplum sözleşmesinin bir izdüşümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel iradenin ortaya konması ve toplumun işleyişini belirleyen kuralları ortaya koyması açısından adalet teorisi kısmi olarak Rousseau'cu bir temele sahiptir.

Rawls, Rousseau'nun toplum sözleşmesi kuramını aynı zamanda ahlaki bir niteliğe de sahip olduğunu düşünmektedir. Hegel'ci anlamda düşünüldüğünde toplum sözleşmesi onun için politik ve sosyal kurumların oluşumu, sivil ve ahlaki bir özgürlük içinde mümkün olabilmektedir. Diğer bir ifade ile bireyler, insan yaşamının tamamını ilgilendiren temel yasalar; ortak yararın gereklilikleri üzerine inşa edildiğinden genel irade tarafından konulan sınırlar içerisinde hareket özgürlüğüne sahiptir.¹⁴⁰ Buradan anlaşıldığı üzere Rousseau'cu genel irade tarafından oluşturulan bir yasanın aynı zamanda ahlaki bir değer taşıdığı, bunun bir sonucu olarak da insanların belirli şartlar altında nasıl davranmaları gerektiği için öngörülebilir bir yaşamın ve ahlaki özgürlüğün sınırlarını da belirlemektedir. Çünkü Rousseau'ya göre “sadece arzuların doğrultusunda hareket etmek kölelik, kendi koyduğu yasanın doğrultusunda hareket etmek ise özgürlüktür.”¹⁴¹ Rousseau dolayısıyla da Rawls bireye tanıdığı bu özerk özgürlüğün karşısında yönetim, birey ve toplum arasına kesin çizgiler çekmektedir. Yönetici ile

---

¹³⁸ a.g.e. s. 218

¹³⁹ a.g.e. s. 218

¹⁴⁰ a.g.e. s. 235

¹⁴¹ a.g.e. s. 235

yasa koyan arasındaki ilişki biçimini yasa koyucuyu makineyi tasarlayan mühendis yöneticiyi ise makinenin çalışmasından sorumlu kişi olarak tanımlamaktadır.¹⁴²

Rawls, Rousseau'nun mülkiyetle olan ilişkisini ise açıkça ifade etmese de benimsemektedir. Mülkiyet Rousseau'nun sınırlarını belirlediği üzere kişinin kendisini başkasına satmayacak kadar fakir olmaması ve başkasını satın alabilecek kadar zengin olmaması ölçüsünde değerlendirilmektedir.¹⁴³ Kısaca özetlemek gerekirse Rawls'un Rousseau'dan aldığı en önemli ders özgürlük ve eşitlik unsurlarına sahip olan bireyin genel irade kavramında bir araya gelerek yeniden yorumlanması ve toplum anlayışının genel çerçevesinin çizilmesi olmuştur. Ancak Rawls, kendi düşünüş tarzında da belirli farklılıklara gitmiş ve toplum sözleşmesi kuramcılarının eksik kaldıkları yerleri yeni kavramlar ve sınırlamalarla kapatmaya çalışmıştır. Toplum sözleşmesi kuramcılarının neredeyse tamamında özgürlük ve eşitlik kavramları sınırlı bir kısıtlama içerirken, Rawls cehalet peçesi kavramı ile kısıtlamalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Her iki düşünürün başlangıç noktaları farklı olduğundan yöntemlerinde de farklılıklar gözlenmektedir. Rousseau diğer toplum sözleşmesi kuramcıları gibi insanın diğer bireyler karşısında mütekabiliyet esaslı bir eşitlik dolayımı ile kısıtlamaya giderken Rawls ise cehalet peçesi ile toplumun insanın düşünüş tarzını etkileyebilecek olan avantajlar üzerinde bir kısıtlama anlayışına gitmiştir. Bu nedenle Rawls bir anlamda toplumsallığın oluşumu için tarafsız bir psikolojiye sahip birey tasarlamıştır. Bireyler ve sahip oldukları avantajları arasında herhangi bir hiyerarşik durum söz konusu olmaması için veya toplumsal konumların iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmaması için öz saygı kavramını Rousseau'dan devşirmiş ve adaletin birinci ilkesinin temel özellikleri arasında yer vermiştir.¹⁴⁴

---

¹⁴² a.g.e. s. 235

¹⁴³ a.g.e. s. 233

¹⁴⁴ Bercuson, J.N (2014), **John Rawls and the History of Political Thought**, , Routledge, New York, USA, s.64

III. BÖLÜM

ADALET TEORİSİ VE SİYASAL LİBERALİZM

3. ADALET TEORİSİNİN FELSEFİ ALT YAPISI

3.1.1.Başlangıç Durumu

Rawls insan doğasından yola çıkarak daha önceden örneklendirildiği üzere insanın hem akli ile eyleyen hem de arzularının peşinden koşan bir varlık olduğunu kabul ederek aydınlanma geleneği içerisindeki çizgiyi takip etmektedir. Rawls'a göre şimdiye kadar olan bütün düşünce birikimi içerisinde genel anlamda insan kendi doğasının bir yansıması olarak diğerleri ile çatışma içerisinde olmuştur. Bu durum doğasının ona yüklemiş olduğu arızı bir durumu ifade etmektedir. Rawls da Marx gibi insanın belirli bir toplum içerisinde yaşadığını ve toplumun onun düşünce ve yaşayış biçiminde oldukça büyük etkilerinin olduğunu bunun sonucunda da toplumdaki çatışmanın kültüre, felsefeye ve genel yaşamın iliklerine kadar işleyecek sosyal davranış kalıplarına dönüştüğünü düşünmektedir.

Klasik liberal anlayışın Kant ve sonrası birçok düşünürden tevarüs ettiği, insanın kendi çıkarı peşinden koşmasının aynı zamanda toplumsal bir fayda sağladığı düşüncesi insanın yaşadığı toplumda atomize olmasına ve sosyal düzen işlese bile sosyal adaletsizliğin yerleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Rawls adil bir toplumsal ve siyasal yapının oluşması için Aydınlanma geleneğinden hareketle doğal hukuk kuramcılarının izinde düşünce deneyinin bir örneği olarak 'Başlangıç Durumu' (*orijinalpozisyon*) yöntemini ortaya koymuştur. Başlangıç durumu Rawls için içerisinde farklı parametreleri barındıran iyi işleyen bir toplum düzenine ulaşmak için insanların bütün değerlerinden arınarak sadece akılları ve duyguları ile fikir üretebilecekleri bir düşünce deneyini ifade etmektedir. Başlangıç durumu Rawls'un düşünce sistemiği içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplumun temel yapısını oluşturacak olan adalet ilkelerinin seçimi bu yöntemle elde edileceğinden hem oluşturulacak ortamın hem de yöntemin çıkacak sonuca olumlu bir şekilde etki ederek adil olması gerektiğinden bazı özellikleri taşıma zorunluluğu vardır.

Başlangıç durumunda her şeyden önce insan bazı niteliklere sahip olmak zorundadır. Rawls'un bireyi gelenekle uyumlu bir şekilde özgür, sağduyulu makul ve etik bir anlayışa sahip olan bir varlıktır. Gelenekten farklı olarak Rawls, bireyi ahlaki bir niteliğe sahip olan ve onun makuliyet çerçevesi içerisinde düşünebilen ve belirli bir adalet duygusuna sahip olan bir varlık olarak nitelemektedir. Rawls aynı zamanda bireyin bencil olduğunu kabul etmekle birlikte arzuların tamamını elde etme konusunda yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle her insanın bütün isteklerini yerine getiremeyeceğini, başkalarının varlığının onun istekleri önünde engel olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Rawls, insanın isteklerinin gerçekleştirilebilmesi için başkaları ile uzlaşma içerisinde yaşaması gerektiğini düşünür.¹⁴⁵ İnsanları çıkar çatışmasına götürebilecek endişenin kaldırılması ve insana adil bir yaşam alanı sağlamak için onların düşünce ve duygularının arındırılması düşüncesini taşımaktadır. Bu nedenle başlangıç durumu adil bir toplumsal sisteme geçmesi için varsayımsal bir ortam sağlamaktadır. Rawls yöntemsel açıdan devam ettirdiği doğa durumu geleneğini oldukça farklı bir amaç ve farklı sonuçlar elde etmek için kullanmaktadır. Klasik doğa durumu düşünürlerinin varsayımları birbirlerinden farklı olsa da sonuçları bakımından üstün bir otorite ve birey arasındaki ilişki biçimini belirlemeye çalışmaktadır. Rawls ise gelenekten farklı olarak; başlangıç durumunun adalet teorisinin çıkış noktası olarak gördüğünden sistemin iyi bir şekilde işleminin önüne çıkabilecek engelleri ortadan kaldırmak için bu kavramı ortaya atmıştır. Bu amaçla başlangıç durumuna cehalet peçesi kavramını da ekleyerek başlangıç durumundaki temsilcilerin adil karar alma süreçlerini etkileyebilecek durumları bertaraf etmektedir. Rawls'a göre adalet ilkelerini seçecek temsilcilerine kendi sosyal durumlarını, benimsediği dünya görüşlerini,

---

¹⁴⁵Rawls, J.(1971)**A Theory of justice**,Harvard University Press, Boston ,USA,S.119.s.141

cinsiyetlerini ve etnik gruplarını, zekâlarını ve bedensel güçlerini bilmelerine izin verilmemektedir.¹⁴⁶

Cehalet peçesi arkasındaki bu kişiler rasyonel bir nitelik arz ettiklerinden dolayı mümkün olan en iyi sonuca ulaşma çabası içerisindedirler. Burada not düşülmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Daha önce değindiğimiz cehalet peçesi arkasında bulunan kişilerin kendileri ile ilgili her türlü bilgiden yoksun olması onların tamamıyla bütün sosyal gerçekliklere karşı bir durum içerisinde olduğunu göstermemektedir. Burada anlatılmak istenen şey, temsilcilerin kendileri ile ilgili bir şey bilmeseler dahi her insanın kendi özel yaşantısında bir iyi anlayışı olduğunun ve her bireyin gerçekleştirmek istediği ideallerinin bulunduğudır.

Rawls için eşit ve özgür temsilciler aynı zamanda iki ahlaki özelliği de kendilerinde taşımaktadırlar. İlki her insanın sosyal iş birliğinin adil kurallarını belirten siyasi adalet ilkelerini belirleyebilme, anlama ve ilkelere uygun hareket etme kapasitelerine uygun bir adalet hissine sahip olduğu.¹⁴⁷ Diğeri her insanın belirli bir iyi anlayışına sahip olmasıdır.¹⁴⁸

Rawls başlangıç durumundaki bireylerin rasyonel tercih yapabilmeleri için temsilcilerin kendi çıkarlarını belirleyebilme ve geleceklerini bu çıkarlar doğrusunda belirleyebilme yetisine sahip olması gerektiğini düşünür. Kant'ın basiret buyruğu olarak nitelendirdiği bu yeti Rawls'un adalet teorisi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu özelliğe sahip insanlar ayrıca Rawls'un iyinin ince teorisi olarak adlandırdığı bir iyi anlayışı içerisinde hareket etmektedirler. İyinin ince teorisine göre iyilik rasyonel arzunun nesnesidir.¹⁴⁹ İnsanlar yaşamlarını kendi arzuları doğrultusunda planlayabildikleri için birincil sosyal değerler olarak adlandırdığı ve insanların kendilerini ve diğerleri için temel özgürlük sahası açan bazı temel dokunulmazlıkları

---

¹⁴⁶Rawls, J. (2001). **Justice as fairness : A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA,S.15

¹⁴⁷a.g.e. s. 18

¹⁴⁸a.g.e. s. 18

¹⁴⁹Rawls, J. (1971)**a Theory of justice**,Harvard University Press, Boston, USA, S.119.S.xx

kapsamaktadır. Rawls için insanlar dar özgürlüklerini genişletmek; gelir ve refahındaki mevcut durumunu daima arttırma eğilimi içindedirler.¹⁵⁰ Onun için insanların bu tutumları iyiyi aradıklarının göstergesi olmaktadır. İyinin ince teorisi, başlangıç durumundaki bireylerin rasyonelliğini bu çerçevede ele almaktadır. Adalet ilkelerinin seçebilmesi için iyi teorisine duyulan ihtiyaç elzemdir. Ancak iyinin ince teorisi Rawls için iyi bir insan olmak için yeterli değildir. Rawls'a göre ahlakla birleştirilmeyen bir iyi anlayışı toplumsal yapının kendi içerisinde tutarlı ve uyumlu bir yapıdan uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu yüzden Rawls iyi kavramının ahlak değerleri ile birlikte alınmasını ve rasyonel ahlaki kaygılar güdülerek ortaya çıkarılan hak kavramının toplumsal bir kurala ve ilkeye dönüşmesini amaçlamaktadır. İyi teorisinde ortaya çıkan rasyonellik kavramı için akıl yoluyla tamamıyla ütöplast bir adalet anlayışına ulaşmaktan ziyade sosyal gerçeklik içerisinde fiiliyata döküldüğünde; somut karşılık bulabilecek bir aşamayı temsil etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda rasyonel birey onun için imkânsız zorlamayan kendi amaçlarını ve arzularını tutarlı bir şekilde belirleyebilen ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli adımları atan bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte amaçlarının gerçekleştirilmesinde farklı yolların olabileceğinin farkında olan ve mukayese yaparak en iyiye ulaşmak için muhakeme yeteneğine sahip olan bir figürdür.¹⁵¹ Rasyonel birey ayrıca sınırlı imkânlar arasında en iyiye ulaşma yetisine de sahip olmak zorundadır.

Rawls'un başlangıç durumundaki temsilcilerinde aradığı diğer bir özellik temsilcilerin eşit ve farklı niteliklere sahip olan kişilerce temsil edilmesi gerektiğidir. Hatta temsilcilerin herhangi bir içyapısal özellikten etkilenmemesi için temsilcilerin simetrik bir biçimde yerleştirilmesi gerektiğini düşünür.¹⁵² Eşitliğe verdiği bu önemden

---

¹⁵⁰ a.g.e. s. 426

¹⁵¹ Freeman, S (2007), **Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom .s.48

¹⁵² a.g.e. s. 49

dolayı başlangıç durumunda bulunan bireyler cehalet peçesi adını verdiği örtünün altında karar vermek zorundadırlar.

Cehalet peçesi Rawls'un adalet ilkelerinin tarafsızlığı için önemli bir göreve sahiptir. Onun için cehalet peçesi başlangıç durumunda daha önce sahip oldukları sosyal pozisyonlar ve kapsamlı doktrinlerin üstünü kapatarak temsilcilerin adil karar vermelerini etkileyebilecek herhangi bir dış etkiyi sıfırlamayı amaçlamaktadır. Rawls cehalet peçesinin sağladığı ilk faydanın; tarafların adil bir sonuca ulaşmaları için onları pazarlık içerisine sokabilecek herhangi bir durumdan uzak tutmayı amaçladığını düşünmektedir. Ona göre geçmişte kazanılmış herhangi bir avantajın gelecekteki adil yapıyı etkilememesi için cehalet peçesi yeterli tarafsızlığı sağlamaktadır.¹⁵³ Bu sınırlandırma ile Rawls tarafların akıl ve duygularını temel yapıyı oluşturabilecek adalet ilkelerine yönlendirmektedir. Rawls'un koyduğu bu sınırlamalar ve yönlendirmeler neticesinde tarafların bilmesini istediği bazı durumlar da söz konusudur. Rawls kendi durumlarından habersiz olan temsilcilerin siyasi, ekonomik ve psikolojik olarak insani ilişkilerin teorilerinden ve teorilerin aralarındaki ilişkilerin bilgisine sahip olduğunu söyler. İnsanın sahip olduğu herhangi bir entelektüel ve genel bilgiyi cehalet peçesinin engellemediğini düşünür.¹⁵⁴ Cehalet peçesi altında belli bir şekilde sınırlandırdığı ve donattığı kişi anlayışının omuzlarına yüklediği sorumluluk Rawls'un kendi düşüncesi doğrultusunda iki adalet ilkesine ulaşmaya çalıştığının bir göstergesidir. Çünkü Ona göre farklı durumlarda farklı adalet ilkeleri ve farklı sistemler ortaya çıkabilmektedir ancak kendi amacının bir gereği olarak başlangıç durumunda ve cehalet peçesinin altında hakkaniyet olarak adalet seçilecektir.¹⁵⁵ Başka bir deyişle kendi adalet teorisinin oluşması için *CeterisParibus* kavramını arka planda işletmektedir.

---

¹⁵³Rawls, J. (2001), **Justice as Fairness: A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA,s.15

¹⁵⁴Rawls, J. (1971),**A Theory of justice**,Harvard University Press, Boston, USA, s.119

¹⁵⁵a.g.e. s. 119

Başlangıç durumu, adalet ilkelerinin seçimi konusunda gerekli olan kişinin belirli sınırlamalar ve donanımlarla adil bir süreç içerisinde adalet ilkelerine nasıl ulaşabileceği sorusu için önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Sosyal sözleşmedüşünürleri bölümünde bahsedildiği üzere Rawls gerek toplum anlayışı gerek birey anlayışı bakımından birçok yerde doğa durumu düşünürleri ile ortak noktalara sahip olmasına rağmen diğer doğa durumu düşünürleri gibi dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlike ya da olumsuz durum oluşturabilecek negatif bir etki ile başlangıç durumunu kurmamıştır. Başından itibaren kendi sistemini oluşturacak ilkelerinin seçimi ve sonrasında hangi sonuçları elde edebileceği bir doğa durumu tasarlamıştır. Diğer bir ifade ile yolun başından sonuca ulaşmayı amaçlamıştır.

3.1.2.Adalet İlkeleri

Rawls Adalet teorisinin ortaya çıkmasının ardındaki temel saiki düşünce tarihinin derinliklerinde bulur. İnsanın politik olarak düşünmeye başladığı dönemlerden yana geliştirilen siyasal şemsiyesi altında bütün sistemlerin temelinde adaletin yattığını düşünmektedir. Ona göre geliştiren bütün siyasal düşünce yapıları ister istemez tutarlı bir adalet anlayışına sahiptir. Bu yüzden adalet onun için bütün sosyal kurumların en önemli erdemidir. Buradan yola çıkarak şimdiye kadar uygulanan birçok siyasal sistemin insanın özgürlüğünü ve eşitliğini esas almasına rağmen hiçbiri gerçek anlamda adaleti gerçek anlamda oluşturamamıştır. Rawls için Adalet toplumun refahını bir bütün olarak sağlamayacak ise hiçbir kimse adalet içerisinde bozulmalara sahip çıkmamalıdır.¹⁵⁶ Onun adalet anlayışı faydacılığın getirmiş olduğu adalet anlayışına bir cevap niteliği taşıdığı için daha fazla insanın daha büyük iyiliği için azınlığın fedakârlığının adaletsizliğe yol açması kabul edilemez bir durumdur.

---

¹⁵⁶Rawls, John.(1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, Boston, USA, s.3

Rawls insanların bir araya gelerek belirli bir toplum oluşturmalarını insanlar için zorunluluk olarak kabul eder. Bu zorunluluk ise insanların iyi hayat yaşamaları konusunda onları rekabet içerisine almakta ve çatışan kimliklerin ve çıkarların kaçınılmazlığını da beraberinde getirmektedir. Çıkar çatışmaları doğası gereği hep daha fazlasını isteyen insanın en fazlayı elde edene kadar çabalaması, toplumsal adaletin sağlanması konusunda büyük bir engel oluşturmaktadır. Rawls bu çıkar çatışmalarının engellenip iş birliğinin bireysel çabadan daha fazla fayda sağladığı noktaya kadar devam edeceğini düşünmektedir.¹⁵⁷ Rawls kendi amacının sosyal sözleşme kuramcılarında devraldığı sistemi daha yüksek düzeydeki bir soyutlama aşamasına getirerek adalet kavramını geliştirmek olduğunu söyler. Ancak sosyal sözleşme kuramı aksine elde etmeye amaçladığı sonuçlar bakımından farklılık göstermektedir. Onun amacı sosyal sözleşme kuramcılarında olduğu üzere ne kurulacak siyasal otoritenin meşru temellerini bulmak ne de mülkiyet kazanımının nereye dayandığını ortaya koymaktır.¹⁵⁸ Rawls bütün uğraşısı hakkaniyet olarak isimlendirdiği eşitlik, özgürlük ve iş birliği aracılığı ile oluşturulacak olan sosyal adalet temelli iyi işleyen bir toplum yapısına ulaşmaktır.

Rawls'un özgürlük eşitlik anlayışı adalet ilkelerinin oluşumunda büyük rol oynar. Toplumun kurucu temel ilkelerini belirlemesinden dolayı kamusal ve özel alanda insanların birbirleriyle olan siyasal ve toplumsal ilişkilerini de düzenleyici bir rol oynayacaktır. Bu nedenle ahlaktan kültüre, ekonomiden siyasete uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Adalet ilkeleri düzenleyici bir etkiye sahip olabilmesi için herhangi bir şekilde eşitlik ve özgürlük mefhumuna zarar gelmemesi ve kavramların oluşturulmak istenen toplum yapısına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Rawls için siyasal toplum bir bütün olarak kurumların toplamından meydana geldiğinden

---

¹⁵⁷a.g.e, s.5

¹⁵⁸a.g.e, s.10

adaletin somut nitelik kazandığı bir alan olarak kurumlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bireylerin adil olup olmadığının yanında kurumların adil bir yapıya sahip olması Rawls açısından önemi büyüktür.

Rawls, toplumu oluşturan kurumların niteliklerini ortaya koyarken Kant'çı felsefi düşünüşten yararlanarak somut ve soyut olarak kurumsal anlayışını ortaya koymuştur. Teorik olarak bir kurum belirli görevleri ve yetkileri olan ve bu görevlerin icra edilmesi sırasında bazı haklara, muafiyetlere, sınırlamalara ve cezai yaptırım gücüne sahip olan kamusal bir sistemi ifade etmektedir. Pratik olarak bir kurum varlığı ise belirli kişiler tarafından belirli bir yerde, belirli kurallara uyarak eyleme geçirmesi ile mümkün olmaktadır.

Kişi toplumun parçası olduğundan dolayı bu kurumlar içerisinde yer alma zorunluluğu doğmaktadır. Kişi girdiği bu kurumların içerisinde eylemde bulunur ama kural olarak bazı aksaklıklar dışında kurumların temel yapısının adalete uygun olup olmadığını sorgulamaz. Zaten Rawls için genel anlamda kurumların ideal kuralları insanların baskın çıkarlarının sosyal olarak arzu edilen amaçlara doğru hareket etme sürecinde onlara öncülük etmeleri için tasarlanmışlardır.¹⁵⁹ Rawls için kurumların ihtiva ettiği bu kurallar kendi doktriner yapıları gereği kendi içerisinde çıkarların birbiriyle uyuşması ölçüsünde adil bir görüntü verebilmektedir. Adam Smith *görünmez el* düşüncesi buna iyi bir örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte bireyler çıkarlarına uygun olduğundan dolayı bu kurumların adil bir yapıya sahip olduğunu düşünür ve yapının temelinde ya da ötesinde olan adaletsizliği görmezden gelir. Kurumların işlevselliğinde ve yapısında adalet kaygısı güdülmeden oluşturulan kurallar kendi içerisinde adil olsa da genel anlamda adil bir sistem oluşturması söz konusu olmamaktadır. Rawls'un adalet kavramının arka planda yatan temel saik toplumda bulunan bu uyumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Toplumda meydana gelen bu

---

¹⁵⁹Rawls, J.(1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, Boston, USA, s.53

düzensizliğin tek çözümü başlangıç durumunda bulunan insanların cehalet peçesi altında kendi öngördüğü adalet ilkeler ile ulaşması ile mümkündür. Rawls'un öngördüğü adalet ilkeleri şöyledir:

1. Her bireyin herkesinkine benzer ve uyumlu en geniş ve eşit temel özgürlüklere sahip olma hakkı vardır.¹⁶⁰
2. Sosyal ve ekonomik özgürlükler öyle düzenlenmelidirler ki a) tüm sosyal pozisyonlar toplumdaki herkese açık olmalı b) sosyal ve ekonomik eşitsizlikler toplumdaki en dezavantajlının lehine olacak şekilde düzenlenmelidir.¹⁶¹

Bu ilkeler toplumsal kurumların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlarını belirlemektedir. Ayrıca eşitlik konusuyla yakından ilgili olduğundan birçok toplumsal konunun da açıklığa kavuşturulmasında önem arz etmektedir.

Rawls bu ilkelerin sözlüksel düzen olarak isimlendirdiği öncelik sırasına göre uygulanmasını öngörür. Ona göre birinci ilke ikincisine göre daha önce gelmelidir. Bu iki ilke toplumun tamamına uygulanır ve sosyal ve ekonomik avantajları düzenler. Rawls ortaya koyduğu bu iki ilke ile öncelikle toplumun bireylerini siyasal ve sosyal anlamda eşitlik ve özgürlük temelinde ortak bir platform üzerinde yerleştirilmektedir ikinci ilke de içerisinde iki farklı kuralı temsil etmektedir ve bu kurallar da sözlüksel düzene tabidir. a) alt ilkesi adil fırsat eşitliğini b) alt ilkesi de fark ilkesini temsil etmektedir. Rawls birinci ilkede bahsettiği siyasal ve sosyal hakları hukukun üstünlüğü temelinde oy verme, kamu görevi yapma hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, psikolojik baskı görmeme ve vücut bütünlüğünün korunması, mülkiyet hakkı keyfi olarak tutuklanmama gibi siyasal özgürlükler özgürlükleridir.¹⁶²

İkinci ilke ile refah ve gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan kurumların düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

---

¹⁶⁰Kocaoğlu, M. (2014) „John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramlar, İmaj Yayınevi, Ankara,s.74

¹⁶¹Rawls, J.(1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, Boston, USA, s.53

¹⁶²a.g.e, s.53

Rawls için özgürlük yalnızca bir ilkede bahsedilen haklardan oluşmamaktadır. Onun için üretim araçlarının mülkiyeti ve sözleşme serbestliği gibi konularda özgürlük kavramı içerisinde değerlendirmektedir. Ancak temel özgürlükler sistemi içerisinde yer almamaktadır. Adalet ilkeleri toplumun temel yapısının güçlendirilmesini amaçladığından toplumdaki farklı dünya görüşlerini de bir arada tutan bir ilke olarak tasarlandığı için Rawls örtüşen görüş birliğinin bir gereği olarak özgürlük kavramını belirli sınırlar içerisinde tutmuştur. Bu amaçla Rawls için sınırlandırma;

- a) Herkes tarafından paylaşılan toplam özgürlük sistemini güçlendirilmelidir.
- b) Eşit özgürlükten daha az bir özgürlüğe sahip olanlar tarafından kabul edilebilir olmalıdır.¹⁶³

Rawls, ele aldığı birinci ilkenin özgürlük anlayışı ile eşit ve özgür vatandaşların ahlaki ideallerinin gerçekleştirilmesi için siyasal alanda ve yasa yapma sürecinde etkin olan bireyi ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Kendisinin taşıyıcısı olduğu gelenek bireyin ekonomik hakları, sözleşme, ticaret ve tüketim özgürlüğünü savunurken ve hatta bu özgürlükler adına insanın temel siyasal özgürlüklerinin ekonomik özgürlüğünün altında ezilirken Rawls insanı ekonomik bir varlık olmaktan çıkararak özgür bir birey haline getirmektedir.¹⁶⁴ Rawls, Kantçı ahlak felsefesini her iki adalet ilkesi için rehber edinmiştir. Kant'a göre özgür iradenin, mutluluğa layık oluşun nedenini içeren vasıtalar ahlaksal yetkinlikte yatmaktadır.¹⁶⁵

Ancak Kant için sağlığın, refahın ve bedensel iyiliğin olmaması da iyi ve ahlaki yaşamın oluşumuna engeldir.¹⁶⁶ Bu yüzden Rawls, iyi düzenlenmiş ve tam işleyen bir topluma ulaşılması için bireyin şahsi ve ekonomik uyumunun dengelediği iki adalet ilkesini toplumun ve siyasal yaşamın merkezinde yer alması gerektiğini savunur.

---

¹⁶³Avşar, H (2006), **Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'ın Adalet Teorisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, s.90

¹⁶⁴Freeman, S (2007),**Rawls, Cambridge** University Press ,Cambridge,United Kingdom .s.45

¹⁶⁵Kant, Immanuel,(2007), **Ethica**, Çev:Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul,s.17

¹⁶⁶ a.g.e. s . 17

Rawls birinci ilkenin tam anlamı ile gerçekleşebilmesi için ekonomik özgürlüklerin sağlanmasını savunurken bu özgürlük kapitalist bir anlayışla sermayenin sınırsız birikimini kastedmemektedir. Aslında kapitalist ekonominin insanı araçsallaştırılmasının önüne bir engel koymaktadır. Onun için önemli olan nokta bireyden başlayarak bütün bir toplumun genel yapısının, iş birliği temelli bir işlevsellik kazanmasıdır.

İkinci ilke ise eşitlik anlayışının bir ifadesidir. Eşitliğin başlangıç noktası toplumdaki en dezavantajlı kesim olduğu için kavramın açıklanması önem taşımaktadır. Rawls bu kavramı adalet teorisi ve siyasal liberalizmin farklı yerlerinde farklı şekilde kullanmıştır. İlki dar kapsamlı anlam, vasıfsız işçinin ortalama gelir altında kalan gelir durumunu ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁶⁷ Başka bir yerde ise bir kişiyi en dezavantajlı olarak belirlemek için üç olumsuz özelliğin bir arada olması gerektiğinden söz etmektedir. Bu olumsuzluklar belirli dezavantajlı bir sosyal gruba dahil olmak, doğal yeteneklerin kendilerini geçindirebilecek kadar elverişli olmaması ve şans ve talihlerinin görece olarak diğerlerinden daha az olan kişileri kapsamaktadır. Son olarak kapsamı daha geniş tutarak birinci derecede öneme sahip mallara en az sahip olan kişileri tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁶⁸

Rawls için ikinci ilke ile birincisini tamamlamakla birlikte içerik olarak ekonomik konuları içermektedir. Bu amaçla başlangıç durumunda bir araya gelen temsilciler cehalet peçesi altında karar alırken en kötü senaryoyu düşünerek karar vermek zorundadırlar. Aksi takdirde dışarı çıktıklarında kendilerini en dezavantajlı bir konumda bulabilirler. Bu nedenle kendilerini nasıl bir toplumsal konumun içerisinde bulacaklarının belirsizliği onları toplumun en dezavantajlı kesiminin maksimum faydayı elde edebileceği seçeneğine sevk edecektir. Bu gerçeği göz önünde bulunduran Rawls

---

¹⁶⁷Schaller W E. **Rawls, The Difference Principle, and Economic Inequality**, Pacific Philosophical Quarterly, yıl 1998, sayı. 79; ss.369

¹⁶⁸Schaefer, D.L.(2007), *İlliberal Justice*, University of Missouri, Birinci Basım, Missouri, USA, S.38

için dezavantajlı kavramı fark ilkesi olarak adlandırdığı ikinci ilke dağıtıcı adalet kavramı altında kurucu rol üstlenmektedir. Liberal gelenek içerisinde toplumların çoğunda genel olarak dezavantajlı olarak nitelendirebileceğimiz kendi emeğiyle yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan insanların bir şekilde maddi anlamda desteklenmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır. Hatta Hobbes'ta bile bu kişilerin başkalarının hayırseverliğine ya da merhametine bırakılmaması gerektiği kamusal yardımlarla bu kişilerin devlet tarafından desteklenmesi gerektiği görüşü vardır.¹⁶⁹ Ancak Rawls konuyu farklı bir yönden ele almakta ve siyasal ve sosyal bütünlüğün temelini oluşturacak olan dağıtıcı adaletin temellerini atmaktadır. Rawls dünya üzerinde dağıtıcı adaletin çeşitli türlerinin uygulandığını farkında olan biri olarak dağıtıcı adaletin uygulanana gelen diğer sistemlerden farklı bir tarzda ele almıştır. Transfer harcamaları ya da sosyal yardım fonları kolektif zenginliğin belli bir kısmını dağıtmaktadır. Ancak Rawls fark ilkesi ile en dezavantajlı kişiyi en avantajlı kişi ile aralarında bir bağ oluşturarak aynı ekonomik sistem içerisinde birbirlerine bağlamıştır. Böylelikle dağıtıcı adalet toplumda oluşabilecek herhangi bir zenginlikten cüzi bir pay değil en dezavantajlının maksimum faydayı sağlayabildiği bir hak halini almıştır.

Bu minvalde mülkiyet kişinin kendisini toplum içerisinde bağımsız bir yapıya kavuşturması için gerekli bir araca dönüşmektedir. Diğer taraftan gerçekleşebilmesi ve iyi anlayışı doğrusunda kendi gelecek planlarını tasarlamak ve gerçekleştirmek için araçsal bir vazife görmektedir. Rawls için mülkiyet her ne kadar özgürlüğün tamamlayıcı ve zorunlu bir unsuru olarak görünse de siyasal liberalizm içerdiği toplumsallık ilkesi söz konusu olduğunda mülkiyetin bireysel kullanımının kısıtlanabileceğini düşünmektedir. Diğer bir deyişle birey sahip olduğunu mülkiyet ile her istediğini yapamamaktadır. Bu düşünce ekseninde mülkiyet sınırlı bir hak kavramını dönüşmektedir. Örneğin bir Picasso tablosuna sahip olunması onu yok edebilme

---

¹⁶⁹ Hobbes, T (2007), *Leviathan*, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Semih Lim, İstanbul.s.257

özgürlüğünü vermemektedir.¹⁷⁰ Ya da hükümet keyfi uygulamaya olmadığı sürece toplumun genelini ilgilendiren konularda özel mülkiyet üzerine toplumsallık söz konusu olduğunda belirli kısıtlamalara (çevresel faktörler, arazi kullanımı vb) gidebilmektedir. Bu kısıtlamalar gösteriyor ki Rawls'un birinci ilkede bahsettiği özgürlükler birey anlayışının esasını oluşturmasına rağmen; bu özgürlükler mutlak anlamda dokunulmaz niteliğe sahip değildir. Bir eşitsizliğe ya da adaletsizliğe ancak daha büyük bir eşitsizliğe ya da adaletsizliğe yol açabilecek bir duruma karşı izin verilebilir düşüncesinin bir gereği olarak birincil değerler ihlal edilebilir. İkinci bir örnek de ifade özgürlüğü için geçerlidir. Bireyin ifade özgürlüğü kapsamında düşüncesini açıklamayı bir ayaklanmaya neden olacak ve bu ayaklanma sonucunda birçok insan hayatını kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaksa ifade özgürlüğü kısıtlanabilir.

Böylelikle Rawls ortaya koymuş olduğu adalet ilkeleriyle farklı değer ve inançlara sahip olan bireylerin çatışan çıkarlarına eşitlikçi, özgürlükçü ve adil bir sistem öngörerek toplumun bir arada ve barış içerisinde yaşamasının çözüm yolunu insanlara sunmuştur. Adalet sisteminin istikrarı sağlamanın yanında toplumun bilgiye dayalı ortak bir siyasal anlaşmanın temelini oluşturacak bir siyaset anlayışı öngörmektedir. Rawls bu alanda siyasetten ekonomiye, sosyolojiden hukuka uzanan, ezber bozan bir dizi düşünceleri siyasal düşünce dünyasına ve insanlara kazandırmıştır.

3.2.SİYASAL LİBERALİZM

---

¹⁷⁰ Freeman, S (2007), **Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom .s.50

3.2.1.Siyasal liberalizm

Rawls adalet teorisini tamamladıktan sonra ortaya çıkan gerek eleştirel mahiyette gerek destekleyen bir tavırla adalet teorisini ilgilendiren ikinci bir yazın ortaya çıkmıştır. Rawls *Bir Adalet Teorisi*'ni yayınladıktan sonra gelen eleştiriler doğrultusunda eserinde bir yandan eleştirilere cevap verirken diğer taraftan adalet teorisinin eksik kalan kısımlarını tamamlama arayışı içerisine girmiştir. Daha sonra görüleceği üzere Rawls adalet teorisinin genel mantık çerçevesinde kalarak ve hakkaniyet olarak adalet teorisine siyasal bir görünüş kazandırarak daha somut bir düşünce evrenine adım atmıştır. Kendi ifadesiyle 'Birçok makul siyasal anlayışı içerisinde barındıran iyi düzenlenmiş adil toplum düzenin nasıl anlaşılması gerektiğini'¹⁷¹ açıklığa kavuşmuştur. Rawls'ın peşinde olduğu bu amaçla adalet teorisinde de ortaya koyduğu üzere, öncelikli olarak bir birey anlayışından yola çıkmaktadır. Birey bütün teorinin temeli ve başlangıç noktası olduğundan merkez konumda bir yere sahiptir. Ona göre bireyler liberal ya da başka bir dünya görüşüne sahip olsunlar ya da bunlardan farklı bir dini bir anlayışı benimsesinler, toplum içerisinde aynı kaynaktan beslenmelerine rağmen farklılaşmış siyasal anlayışlara sahiptir. Bu nedenle temel soru toplumun oluşturulması konusunda adil ve istikrarlı bir toplum düzenine ulaşip ulaşılamayacak konusunda olmaktadır. Bu durum ilk bakışta çözülmesi karmaşık bir durum gibi görünürken Rawls için aslında konunun sınırlarının belirlenmesi açısından kolaylaştırıcı bir tarafı da bulunmaktadır. O modern tarih boyunca Kant ve Locke gibi düşünürler aynı temel düşüncelere sahip olmalarına rağmen neden kendi içerisinde bütünlükçü bir düşünceye sahip olamadıkları açıklar. Çünkü Rawls'a göre geleneğin devam ettirdiği liberalizm birçok açıdan eksiktir. Örneğin Aydınlanmanın bir getirisi olarak sekülerleşme insanın dünyaya olan bakış

---

¹⁷¹ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, s.22

açısını değiştirirken yine ilahi iradenin dolayımı ile dini temellere¹⁷² dayanması farklı liberal anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Lakin bütünleştirici bir sonuca ulaşamamışlardır. Rawls Aydınlanma ile ortaya çıkan anlayışa dair yaptığı bu yorumun aksine kendi amacını farklı bir liberal anlayış ortaya koymak olarak amaçlamaktadır. Kendi ifadesiyle;

Anayasal bir demokratik düzen çerçevesinde dinsel ve din dışı liberal ve liberal olmayan makul doktrinler topluluğunun hür irade ile onaylayacağı ve böylelikle içinde özgürce yaşayıp erdemlerini kavrayabileceği bir siyasal adalet anlayışı geliştirmek olduğunu söylemektedir.¹⁷³

Rawls'un siyasal adalet fikrinin bir yanını da makul çoğulculuk fikri oluşturur. Bu durum modern çağda yaşayan insanlar için kaçınılmaz bir durumu ifade etmektedir. Bu kaçınılmazlık onun için aşılması gereken önemli bir problemi de beraberinde getirir. Cevap ise Rawls açısından makul aklın bir uzantısını teşkil eden mütekabiliyet kavramıdır. Mütekabiliyet kavramı her bir vatandaşın diğeri ile aynı ortak noktada buluşabileceği inancını taşımaktadır. Yani karşılıklı olarak oluşturulan güven mütekabiliyete karşılık gelecektir. Rawls için mütekabiliyet mefhumunun uygulamasının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi mütekabiliyetin esas alındığı anayasalar, diğeri ise anayasaya uygun yasaların oluşturularak toplumsal bütünlüğün yansıtıldığı temel bir uzlaşma metninin ortaya konması. Bu bütünlük aynı zamanda siyasal meşruiyeti de beraberinde getirecektir.¹⁷⁴

Rawls ayrıca adalet teorisinde ortaya koyduğu kişi anlayışında siyasal liberalizmde ve siyasal adalet anlayışında bazı eklemelere gitmiştir. Bu kişiler artık vatandaş kimliğini kazandıklarından dolayı liberal bir anlayış tarafından sağlanan adalet duygusuna sahip olma, kendi bireysel erdemlerini geliştirme, takip ve adil siyasal toplumun devamına yönelik siyasal erdemlere ve ahlaki güçlere sahip olduğunu

¹⁷² Doğal hukuk'ta doğanın tanrının bir yaratımı ve iradesinin yansıması olduğu düşüncesi hakimdir.

¹⁷³ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, s.24

¹⁷⁴ a.g.e. s . 26

düşünür.¹⁷⁵ Rawls daha önce adalet teorisine dahil etmediği iki önemli kavramı da siyasal adalet anlayışına dahil eder. a) Örtüşen görüş birliği: liberal olsun yâda olmasın bütün kapsamlı doktrinlerin siyasal liberalizm fikri etrafında toplayarak siyasal liberalizmi onların onaylayacağı bir şekilde tesis etmektir. Rawls buradaki amacının mevcut kapsamlı doktrinlerin adalet ilkelerine ya da siyasal liberalizmin kendi anlayışına uygun bir hak kavramı geliştirmeye çalıştığını söylemektedir.¹⁷⁶b) Kamusal akıl kavramına gelince Rawls mütekabiliyet esaslı anayasal demokratik bir düzende siyasal ilişkinin doğasını bir yurttaşlık bağı olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁷ Rawls'a göre kamusal aklın yüklendiği görev siyasal düzenin temel kurumlarının oluşturulmasında ve içeriğinin belirleneceği karşılıklı bir düşünce platformunun oluşturması bakımından önemli bir yere sahiptir. Kamusal akıl temel özgürlüklerin ve eşitliğin ontolojik altyapısını oluşturduğundan siyasal yapının belirlenmesi ve sınırlandırılması konularını da içermektedir. Rawls kamusal aklın işlevselliği konusunda mutlak anlamda bir sonuca ulaşmak gibi bir rol üstlenmediğini düşünmektedir. Kamusal akıl bazen öngörülemeyen konularda kilitlenme yaşayabilir böyle durumlarda ise genel oylama yapılması gerekmektedir. Çünkü kamusal aklın amacı görüş birliğine ulaşmak değildir. Örneğin kürtaj konusu Rawls için iyi bir örnek oluşturmaktadır kürtaj konusu kamusal akıl tarafından ele alındığında mutlak anlamda bir sonuca ulaşılması gerekmemektedir. Kamusal akılla bir uzlaşmaya vardırılamayan konu, anayasal rejimin vatandaşlarının kamusal akıl temelinde karar vererek genel oylamaya katılması sonucunda alınan kararın makul sayılması yeterlidir. Ancak Rawls için olumlu ya da olumsuz çıkan bir sonucun hak olarak nitelendirilmesi söz konusu değildir. Kararın siyasi saiklerle kamusal aklın önderliğinde alınıp alınmadığı önemlidir.

---

¹⁷⁵ a.g.e. s. 30

¹⁷⁶ a.g.e. s. 30

¹⁷⁷ a.g.e. s. 34

3.2.2.Siyasi Adalet İlkesi

Bir Adalet Teorisi'nin yayınlanmasının ardından yirmi yıl geçtikten sonra Rawls Siyaset felsefesi üzerine inşa ettiği teorisini siyasal bir adalete dönüştürmüştür. Adalet teorisinde ikinci ilkede herhangi bir temel değişiklik olmamasına rağmen birinci ilkede esaslı bir değişikliğe gitmiştir. Bu ilke; “Her kişi bütün herkesin temel özgürlükleri ile birlikte feshedilemeyen tam ve yeterli eşit temel özgürlükler sisteminde hak iddiasında bulunabilir.”¹⁷⁸

İkincisi; Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler iki şartı karşılamak zorundadır.

a) “Adil fırsat eşitliği altında herkes eşit bir şekilde makamlara ve konumlara bağlıdır.”

b) “Toplumdaki en dezavantajlının en fazla faydasına olmalıdır.”¹⁷⁹

Rawls birinci ilkedeki temel değişikliği ilkedeki kullandığı temel özgürlüklerin çok geniş bir anlam içermesinden dolayı yeterince açıklığa sahip olmamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre temel özgürlükler bazı durumlarda legal olarak kısıtlanabilmektedir. Bu nedenle değişiklik yapılması Rawls için zorunluluk doğurmuştur.¹⁸⁰

İkinci ilke de ise adil fırsat eşitliğinin bir uzantısı olarak yine anlam kargaşasından kaçınmak için doğal yeteneklerin, aile gelir durumunun insanlar üzerinde herhangi olumsuz bir duruma neden olmaması için değişikliğe gitmiştir.¹⁸¹

Diğer bir amaç ise toplumdaki gelir dağılımının eşitliğe zarar verecek bir şekilde yoğunluk kazanarak politik bir baskı aracına dönüşmemesi için değişikliğin şart olduğu düşüncesidir.¹⁸²

---

¹⁷⁸Rawls, J, (2001). **Justice as Fairness : A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA,s.46

¹⁷⁹ a.g.e.s.46

¹⁸⁰ a.g.e.s.47

¹⁸¹ A.g.e.s.44

¹⁸² A.g.e.s.44

Rawls *Bir Adalet Teorisi*'nin yayınlanmasından sonra geçen sürede teorinin kendi toplumunda adalet ve diğer kavramlarda herhangi bir değişim göstermesinden dolayı adaleti siyasal bir alana indirgediğini söyler. Bu durumu toplumdaki kapsamlı doktrinlerin birbiriyle olan uzlaşmaz doğasına bağlamaktadır. Bununla birlikte siyasal adalet anlayışını herhangi bir şekilde belirli bir kapsamlı doktrine dayandırmama adında siyasal adaleti bağımsız duran ve herkesin kabul edeceği bir anlayış olarak ortaya koyar. Bu nedenle Rawls için siyasal toplumun bir parçası olarak siyasal kişi kendi kapsamlı dünya görüşünden herhangi bir kopuş yaşamadan siyasal adalet fikrini benimser.

Rawls aynı zamanda politik adalet görüşün herhangi bir metafizik ve psikolojik temele dayandırmamaktadır. Kapsamlı doktrinlerin ve dini yaşam biçimlerinin temelleri bu iki kaynaktan beslenmesi adalet teorisinin mütakabiliyet ve tarafsızlık özelliklerine gölge düşüreceğinden Rawls siyasal anlayışını farklı düşünce sistemlerinden ayrı tutmuştur.¹⁸³ Ayrıca Rawls siyasal adalet anlayışına iyi düzenlenmiş toplum fikrini de eklemiştir. Daha sonra detayları verileceği üzere iyi düzenlenmiş toplumun temel bazı özelliklerine değinmek faydalı olacaktır. İyi düzenlenmiş toplum her şeyden önce kapalı bir toplumdur. Kendi iç işleyiş biçimi bakımından tam ve eksiksiz bir yapıya sahiptir. Amaçları bakımından herhangi bir topluluktan ayrılmaktadır. Ayrıca etki alanı bakımından kısmi bir alan değil toplumun genelini ilgilendiren konular ilgi alanına girmektedir.¹⁸⁴ Bununla birlikte kamusal akıl tarafından kurulduğu için sınırları sadece siyasal alanda bulunmaktadır.

---

¹⁸³Nussbaum, M.(2011), **Rawls's Political Liberalism. A Reassessment**,Ratio Juris yıl 24, sayı 1: S,4

¹⁸⁴Moon, J. D. (2014). Well-ordered society. In J. Mandle & D. A. Reidy (Eds.), The Cambridge Rawls Lexicon. chapter, Cambridge: Cambridge University Press, S. 875

3.2.3.Örtüşen Görüş Birliği

Rawls Adalet teorisinin temellerini atarken liberal gelenek içerisinde beslenmesine rağmen kendi görüşünün farklılaşma sürecine girdiği aşikârdır. Felsefesinin geleneksel liberalizmle temel kavramları açısından bir paralellik olmasına rağmen diğer temsilcilerin ortaya koyduğu gibi adalet teorisi ve siyasal liberalizmini kapsayıcı bir doktrin olarak görmemektedir.¹⁸⁵ O kendi siyasal tutumunu bağımsız olarak nitelendirmekte ve gelenekten farklı bir yöne yol almaktadır. Rawls, kendi siyasal anlayışı da dâhil olmak üzere toplumda farklılaşmış olan diğer siyasal düşünce yapılarının ve kapsayıcı doktrinlerin birbirleri ile etkileşime girmemesi olağandışı görüldüğünden örtüşen görüş birliği kavramını ortaya atmıştır. Örtüşen görüş birliği adalet ilkelerinin oluşumu öncesi ve sonrası toplumsal fikri tutarlılığın oluşması için önemli bir rol üstlenmektedir. Rawls için iş birliğine dayalı olarak oluşturulabilecek bir toplumda hiçbir kapsamlı doktrin kendi sisteminin uygulanmasına uygun bir ortam bulamamaktadır. Zaten Rawls'a göre kapsamlı doktrinlerin doğası birbirleri ile çatışma içerisinde olduğundan bu durum pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle çatışan bütün görüşlerin hem varlığını devam ettirebilmeleri hem de siyasal ve toplumsal sistemin işleyişine zarar verebilecek herhangi bir duruma sebebiyet vermemeleri için örtüşen görüş birliği işlevsel ve bütünleştirici bir rol üstlenmektedir. Rawls'a göre Antik Yunan'dan itibaren insanlığın geliştirdiği ister dini olsun ister seküler olsun bütün düşünce sistemleri her biri kendi sisteminin belirli doğrular içerdiğini ve her sistemin bütün olarak en iyi sisteminkendidüşünce sistemleri olduğunu iddia etmektedir.¹⁸⁶

Tarih içerisinde belirli aşamalardan geçerek bugüne ulaşan felsefi düşünce yapıları farklı kesimler tarafından farklı düşünce kollarına ayrılarak benimsenmiştir. Bu nedenle ortaya birçok düşüncenin hayat bulduğu ve birbirleriyle uyumsuzluk içine giren

---

¹⁸⁵Weithman,P,(2011), **Why Political Liberalism?**, Oxford University Press,Oxford, United Kingdom,S.14

¹⁸⁶ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, S.172

bir sosyal düzen çıkmıştır. Rawls'a göre insanlar yaşadığı toplum içerisinde doğumla girer ve ölümler çıkar.¹⁸⁷ Kişi, hangi toplumdadoğmuşsa onun kültürü, felsefesi, sosyal ilişkileri tarafından şekillendirilir. Bununla birlikte doğmuş olduğu toplumdan kendi iradesiyle çıkamaz ve onu terk edemez.¹⁸⁸

Rawls için devlet, toplumda bulunan bu düşünce ortamının çeşitliliği nedeni ile görüşler arasında bulunan sosyal ve siyasi ilişkilerin düzenlenmesinde yeterli bir işlevselliğe sahip değildir. Modern anlamda devlet, soyut bir varlık olarak sadece kendi varlığını sürdürebilecek bir mantalite ile çalıştığından dolayı kendi güç unsurlarından biri olan bireyi araçsal bir edilgenlik durumuna itmektedir. Devlet bireylerin toplamından aldığı gücü yine onlar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Rawls için insanların içerisinde, siyasal gücün meşruiyet temellerini farklı düşünceye sahip bireyler arasında haklı bulan da olabilir bulmayan da olabilir. Bu nedenle toplumdaki farklı görüşlerin bir araya gelebilmeleri imkan bulamamaktadır.¹⁸⁹ Bu durumda toplumda yaşamak zorunda olan bireylerin akıllarında siyasal meşruiyet tam anlamıyla açıklığa kavuşmamaktadır. Rawls, siyasal meşruiyet probleminin giderilmesi için devletin meşruiyetini ve insanlardan aldığı gücün kullanımının sınırlarını yine makul olarak bir araya gelmiş vatandaşların akılları vasıtası ile elde edilebileceği ilke ve değerler doğrultusunda oluşturacakları bir anayasa ile mümkün olacağını düşünmektedir.¹⁹⁰ Anayasa fikri Rawls'da siyasal liberalizm kapsamında farklı bir tarzda ele alınmaktadır. Rawls'a göre makul bir şekilde düzenlenecek bir toplumun anayasasının temel esasları ve adalet meseleleri sadece siyasal değerlere başvurularak çözümlenmelidir. Ancak bu siyasal değerler farklı değerler karşısında üstün bir konumda bulunmalıdır.¹⁹¹ Rawls makul olarak düzenlenmiş bir anayasa da benimsenen siyasal değerleri üstün tutmasına rağmen toplumun çoğulcu siyasal yapısında herhangi

---

¹⁸⁷ a.g.e. s . 172

¹⁸⁸ a.g.e. s . 172

¹⁸⁹ a.g.e. s . 174

¹⁹⁰ a.g.e. s . 174

¹⁹¹ a.g.e. s . 175

bir değişiklik öngörmektedir. Hatta anayasal düzenin, birbiriyle çatışan düşüncelerin herhangi birinin tarafını tutmaması gerektiğini ve tutulması durumunda devletin cezalandırma eylemlerini yerine getirmesinin toplum düzeninin bozulmaması için zorunlu olduğunu düşünmektedir. Rawls kendi siyasal adalet anlayışının da makul ve kapsayıcı doktrine dönüşme olasılığı durumuna ve siyasal baskı ile kabul edilmesine karşı çıkar. Diğer taraftan siyasal liberalizminin baskıcı bir niteliğe bürünmesinin mümkün olmadığını çünkü siyasal değerleri yüksek değerler olduğundan kolaylıkla alt edilemeyeceğini düşünür. Siyasal değerler; eşit siyasal haklar; adil fırsat eşitliği, karşılıklı ekonomik yapıyı, ve vatandaşlar arasındaki saygıyı tesis ettiğinden karşı çıkılamayacağını düşünmektedir.¹⁹²

Rawls ayrıca hakkaniyet olarak adalet düşüncesinin tam anlamı ile uygulanabilmesi için istikrar sorununun çözlülmesi gerektiğini öngörmektedir. Ona göre adalet ilkelerinin seçiminden sonra sistemin sürekliliği için ele alınması gereken ilk sorun seçilen ilkelerin toplumun bireyleri tarafından benimsenip içselleştirilmesidir. İkinci olarak da oluşturulan demokratik temelli siyasal çoğulculuğun karakterinde var olan siyasal anlayışın bir örtüşen görüş birliğini tesis etmesi gerektiği konusudur. Rawls aynı zamanda istikrar konusu pratik bir mesele olarak görmektedir. Pratik olmasından ötürü kapsamlı doktrinler arasında dengeleyici bir rol üstlenmektedir ve kapsamlı doktrinler arasındaki güç dengesinden etkilenmemektedir. İstikrar meselesi Rawls için o denli önemlidir ki örtüşen görüş birliğinin kesinlikle bir uzlaşmaya varması gerekmektedir. Aksi takdirde devletin cezaları ile ikna yoluna gidilmesi gerektiğini öngörür. Ancak uzlaşma ve cezanın olduğu bir yerde istikrarın tesis edilebileceğini düşünür.¹⁹³ Üçüncü bir gerçeklik olarak da birbirine düşman ve katı doktrinler tarafından bölünmemiş; sürekli ve güvenli bir toplum oluşturmak için örtüşen görüş

---

¹⁹² a.g.e. s . 176

¹⁹³ Freeman, S (2007), **Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom. S.34

birliğinin toplumsal çoğunluğun kendi özgür iradesi ile desteklenmesi gereğidir.¹⁹⁴ Son olarak da belirli bir süre boyunca iyi düzenlenmiş olan demokratik toplumun siyasal kültürü, anayasal bir rejim için uygun olabilecek adaletin politik kavramını oluşturabilecek bazı temel düşünceleri ya da fikirleri içermelidir.¹⁹⁵

Rawls bu düşüncelerin arka planında yatan saikleri ise hem sosyal hayatın gündelik yaşamın içerisinde karşılaştığımız olayların karmaşık doğasına hem de gelenek içerisinde devraldığı insan doğasının temel yapısı ile açıklamaktadır. Diğer bir deyişle insanın akli yeterliliği, psikolojik durumu, eğilim ve arzularının da aynı şekilde etken olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar dünya hakkında oldukça farklı bir tutum izleyebilmektedir. İnsanlar farklı dünya görüşlerinin farklı türlerini de benimseyebilmektedirler. Bu durum onların sosyal ve politik yaşamın getirdiklerine farklı anlamlar yüklemelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle insanların farklı alanlarda, farklı tercihleri bir araya getirebilmeleri onların makul ve uzlaşma yatkın olduklarını göstermektedir. Rawls aynı zamanda insanların uzlaşmaya yatkın olmalarını, insanların makul ahlaki bir psikolojiye sahip olmasına bağlamaktadır. Bu psikoloji onların kendi oluşturdukları sisteme itaatini gerçekleştirmektedir. Rawls'ın ahlaki psikolojisinin temelleri ontolojik olarak Hegel'in diyalektik düşünce yapısına dayanmaktadır ancak bu Hegel'de olduğu üzere sürekli bir devinim içerisinde gerçekleşmez, akıl psikolojik süreci yönlendirdikten sonra, uzlaşmaya varıldığı anda sabit bir durum alır. Rawls'a göre rasyonel olan düşünce insan zihninde kendi kendisini düşünür ve aynı şekilde kendisine cevaplar bulur.¹⁹⁶ Biraz daha açarsak psikolojik altyapının temelinde insanların hem makul hem rasyonel olduğu düşüncesi yatmaktadır. Her iki özellik birlikte incelendiğinde İnsanın hem bencil hem de diğerleri ile adil iş birliği içerisinde girme yetisine sahip bir varlık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.¹⁹⁷ Daha

---

¹⁹⁴ a.g.e. s . 35

¹⁹⁵ a.g.e. s . 35

¹⁹⁶ a.g.e. s . 195

¹⁹⁷ a.g.e. s . 195

sonrasında da Rawls'a göre ulaşılan anlaşmaların adil ve hakkaniyetli olduğu düşüncesi, mütekabiliyet kavramını ortaya çıkaracağından dolayı kural ihlali söz konusu olmayacağı bir teminat durumu ortaya çıkacaktır. Bu mütekabiliyet durumu toplumun bütün üyeleri tarafından kabul edildiğinde örtüşen görüş birliğinin sosyal ve politik altyapısına ulaşılmış olacaktır.

Yukarıda bahsedildiği üzere “Örtüşen Görüş Birliği” ile Rawls anayasal bir yapılanma ve bütünleşme çabası içerisine girmiştir. Anayasal görüş birliği iradesi ortaya çıktığında, farklı siyasal grupları temsil eden kişilerin bir araya gelerek temsil edilen bütün siyasal görüşlerin ortak bir tartışma ortamı oluşturması gerektiğini vurgular. Bu düşünce atmosferi farklılığını örtüşen görüş birliğinin derinleşme aşaması olarak nitelendirilmektedir. Örtüşen görüş birliğinin öteki aşaması ise genişleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Örtüşen görüş birliğinin genişliği ise genel olarak siyasal alanın içerisinde kalmakla birlikte ekonomik olarak da ikinci adalet ilkesinin dağıtıcı adalet fikrini içerisinde barındırmaktadır.

Rawls için kapsamlı doktrinlerin çokluğu ve yaygınlığı demokratik bütünlüğü oluşturma konusunda bazı zorluklara neden olabilmektedir. Bu nedenle demokratik bütünlüğü tesis etmek için siyasal düşünce özgürlüğü yanında vicdan özgürlüğünün de teminat altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Rawls özgürlük ve eşitlik konularında da örtüşen görüş birliği için önemli bir not düşmektedir. Örtüşen görüş birliği toplumdaki bütün bireylerin görüşlerini kapsadığı için herhangi bir sosyal konumun ya da eğitim düzeyinin farklılık yaratan bir duruma sebebiyet vermemesi için anayasal esasların hangi eğitim düzeyi ve sosyal koruma altında belirlenmesinin örtüşen görüş birliğine aykırı olduğunu düşünmektedir. Rawls'un elde etmeye çalıştığı bu saf özgürlük ve eşitlik durumu Locke'un mülkiyet esaslı oy kullanma hakkını da bir karşı duruşu sergilemektedir. Örtüşengörüş birliğinde ulaşılmaya çalışılan siyasal anlayışın kapsamının dar olması Rawls için ayrı bir öneme

de sahiptir. Çünkü ona göre kapsamın dar olması doktrinlerin uzlaşmaya açık olmaları için avantaj sağlayacaktır. Hakkaniyet olarak adaletin örtüşen görüş birliğine ulaşması Rawls için iki temel şartı yerine getirmesi gerekir. Birincisi daha merkezi düşüncelere doğru bir biçimde yol alması; ikincisi, kendisini destekleyen görüşler arasında istikrarlı görülmesi gerekir.¹⁹⁸ Sonuç olarak örtüşen görüş birliği özgür ve eşit bireylerin makul esaslar çerçevesi içerisinde iyi düzenlenmiş toplum haline ulaşmak için yapılan bir ön hazırlık aşamasını oluşturmaktadır. Toplumun içerisinde barındırdığı farklı görüşleri bir araya getirerek ve soyut düşüncelerin somut bir hal alarak kurumsallaşmasını sağlayan teorik ve metodolojik altyapısını oluşturan bir görev üstlenmektedir.

3.2.4. Kamusal Akıl

Rawls kamusal akli da bireylerin makul ve rasyonel tercihlerinin bir uzantısı olarak siyasal bir akıl olarak algılanmaktadır. Kamusal akıl üyelerinin akıl yürütme kapasitelerine dayanan ahlaki ve entelektüel gücü olmaktadır.¹⁹⁹ Rawls genel düşüncesinin bir yansıması olarak kamusal akli siyasal adalet sınırları içerisinde değerlendirmektedir. Daha önce örtüşen görüş birliğinde değinildiği üzere temel yapının dışında kalan kilise, üniversiteler, işçi birlikleri gibi organizasyonları sahip olduğu akıl yürütme biçimini sınırlarının dışında tutulmalıdır. Rawls için kamusal aklın oluşabilmesi için üç temel nitelik bulunmaktadır. Birincisi, vatandaşlarının akli olması dolayısıyla kamunun iyiliği olması; ikincisi, doğasının adalet anlayışı tarafında ifade edilen idealler ve ilkeler tarafından belirlenmesi veson olarak herkesin görüşüne açık olması oluşturmaktadır.²⁰⁰ Bu üç özelliğe sahip olmakla birlikte kamusal akıl oldukça sınırlı bir alanda kendisine yer bulmaktadır. Genel anlamda yaşamayı simgelerken özelde anayasal hükümlerin yapımı ve değiştirilmesi aşamasında vatandaşların birbirlerinin üzerine nihai ve siyasal zor kullanma gücünü temsil eder. Anayasa gibi

¹⁹⁸ a.g.e. s. 35

¹⁹⁹ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul,S.247

²⁰⁰ a.g.e. s. 247

sınırlı bir alanı kapsadığından dolayı siyasal meselelerin de merkezinde yer almaktadır. Oy kullanılması, hangi dinlerin ve görüşlerin hoş görülmesi, kamusal alanın içinde kalırken çevre düzenlemesi, hayvan ve bitki örtüsünün korunması, sanat için fon sağlanması gibi durumlar da dışında kalmaktadır. Ancak Rawls, ikincil değerde olan bu konuların bazılarının da kamusal akıl sınırlarına dâhil edilebileceğini düşünür. Bu durum da gerekli açıklamaların ya da zorunlulukların belirtilmesi koşulu gerekmektedir. Kamusal akıl kullanım alanı gereği temel kurumlar ve siyasal alanlarda hareket edeceğinden sınırların dışarıya açılması sınırsız bir ihtimaller dizisinin potansiyelini de içerisinde barındırdığından siyasal alanda sınırlandırması pratik bir amaca hizmet etmektedir. Bu nedenle Rawls'un kamusal aklı siyasalın sınırlarına hapsetmesi, siyasi adalet anlayışını korumaya yönelik bir ihtiyatı içermektedir. Toplumda bulunan kapsamlı doktrinlerin çatışan görüşlerinin arasında kalmamak için ya da dini yaşam biçimlerinin hakkaniyet olarak adaleti zayıflatmaması için öngörmektedir. Aksi takdirde kapsamlı doktrinler ve dini topluluklar da kendi dünya görüşlerini kamusal akıl ile yorumlayıp değiştirebilirler.²⁰¹ Rawls'un kamusal akıl için sınırlandırma getirmesinin nedenlerinden biri de siyasal ve meşru güç kullanma yetkisinin toplumun tamamının gücünü temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Siyasal güç kullanımı geneli ilgilendiren konularda geçerliliğini muhafaza etmesi için kamusal aklın bir sonucu olarak ortaya çıkan meşru güç sınırlandırılmalıdır.²⁰² Rawls kamusal aklın sınırlandırması konusunda iki önemli tanım kullanmaktadır. Kapsayıcı ve dışlayıcı olarak kamusal akıl. Bu kavramları ortaya çıkabilecek kafa karışıklığının önüne geçebilmek için kullanmaktadır. Ona göre kamusal akıl sadece devletin temel kurumlarının içerecek bir şekilde kullanıldığında kamusal aklın dışlayıcı yönü ortaya konulmaktadır. Kamusal aklın sınırlandırılma durumunu konu bazlı ele almaktadır. Kapsayıcı kamusal akıl yalnızca

---

²⁰¹ Button, M (2005), **Arendt, Rawls, and Public Reason, Social Theory and Practice**, cilt. 31, sayı. 2, Special Issue: Religion and Politics, S.261

²⁰² Rawls, J. (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, S.251

mecliste, Anayasa mahkemesinde ya da diğer devlet kurumlarında ortaya çıkması gereken bir durumu nitelmemektedir. Rawls durumu adil fırsat eşitliği kavramından yola çıkarak bir örnekle açıklamaktadır. Bir dini grup devletin devlet okullarına destek vermesi gerektiğini düşünürken diğeri kilisenin okullarına destek vermesi gerektiğini düşünür. Anlaşmazlığa düşülen konuda eğer taraflar kamusal bir platformda bir araya gelerek kendi kapsamlı doktrinleri doğrultusunda görüşlerini ortaya koyar ve bir uzlaşmaya varırlarsa bu durum örtüşen görüş birliğinin gerçekleştiği bir kamusal akıl ortaya çıkarır. Bu yüzden sınırlandırma bu durumlar için ortaya çıkmakta ve siyasal adalet anlayışının kamusal akılla örtüştüğü noktada hakkaniyet olarak adaletin varlığını sürdürebileceğini düşünür. Bu anlamda başından bu yana ayrıma gittiği rasyonel ve makul akıl kavramlarını soyutlayıp bir üst aşamaya çıkararak kamusal akla kurucu bir nitelik yüklemektedir böylelikle Locke'deki kurucu akıl kavramı ile kamusal akıl birleştirmektedir.²⁰³

Kamusal akıl kurucu bir niteliğe sahip olmasından dolayı aynı zamanda vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyici bir role de sahiptir. Bu düzenleyici rol vatandaşların makul akıl sahibi olması dolayısıyla mütakabiliyet esasından ileri gelmektedir. Mütakabiliyet ilkesi Rawls için aynı zamanda empatik karar verme sürecini de belirler. Empati aynı zamanda siyasal meşruiyet fikri ile de eş anlamlı bir anlama sahiptir. Şöyle ki “siyasal gücü uygulamamız ancak siyasal davranışlarımız için gösterdiğimiz nedenleri, bu nedenleri hükümet yetkililerimiz gibi inandığımızda ve diğer vatandaşların makul biçimde kabul edebileceğini düşündüğümüz takdirde yerinde bir uygulama olmaktadır.”²⁰⁴ Rawls kamusal aklın kurucu olmasından dolayı başka bir ihtiyatlı durum için de kamusal aklın işlevselliğini atıfta bulunmaktadır. Adalet ilkeleri ya da toplumun genelini ilgilendiren başka bir siyasal konuda anayasal esaslar olarak

---

²⁰³ Weithman, P ,(2011), **Why Political Liberalism?**, Oxford University Press,Oxford, United Kingdom,S.314

²⁰⁴ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, S.470

belirlenecek durumlarda, kamusal aklın oldukça dikkatli ve derinlemesine işletilmesi gerektiğini düşünür. Kamusal güç kullanımı zorlayıcı bir karaktere sahip olduğundan kamusal akıl tarafından mümkün olan en makul şekilde sınırlandırılması gerekmektedir. Kamusal akıl bu nedenle meşru şiddet kullanma yetkisini sınırlandırması bakımından önem taşımaktadır.

Kamusal akıl kavramı vatandaşlar üzerinde de belirli bir yükümlülükler getirmektedir. Rawls vatandaşların üstlendikleri bu görevi medenilik görevi olarak nitelendirilmektedir. Bu siyasal olarak iyi düzenlenmiş bir toplumun korunması için atılması gereken bir adımdır. Kamusal tartışmalara giren herhangi bir birey dini ya da kapsamlı doktrinlerin kendi düşünceleri doğrultusunda ortaya koydukları siyasal adalete aykırı bir durum karşısındaki argümanlara karşı çıkma görevidir.²⁰⁵

Kamusal aklın getirdiği bir diğer önemli husus siyasal katılım ve seçimler konusudur. Rawls seçilecek kişilerin sahip olduğu kapsamlı doktrin seçmen üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olmaması gerektiğini düşünür. Kamusal akıl bir anlamda siyasal adalet sisteminin kurucu teorik akli olduğundan dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı korunması gerekmektedir.²⁰⁶Bütün bunlara ek olarak kamu ve yasama görevlilerinin de kamusal bir akla sahip olması gerektiğini düşünür. Bu durumun kamusal aklın kamusal ideali olarak nitelendirir. Kamusal akıl aynı zamanda adalet ilkelerinin tesisinden sonra toplumda hüküm sürmesi gereken bir ideali temsil eder. Yargıçlar, yasa koyucular, icra makamları ve diğer devlet yetkilileri ile milletvekilleri siyasal tutumlarını adalet ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirdiği takdirde kamusal akıl gerçekleşmiş bulunmaktadır.²⁰⁷

Rawls, kamusal aklın dini görüşler karşısındaki durumuna da özel bir önem atfetmektedir. Farklı fikirlerin yer aldığı bir toplumda, eğer genel olarak dinlerin kendi

---

²⁰⁵ Freeman, S (2007), **Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom. S.386

²⁰⁶ a.g.e. s . 387

²⁰⁷ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, s.467

uygulayıcı emirlerinin arasında dengeleyici bir faktör bulunmazsa, inananların mevcut yasalara karşı çıkacağını ya da dinlerin doğası gereği kendi hegemonya alanını kurma ideali taşıması, mevcut sistemin açığını oluşturacaktır. Farklı saiklerle seküler bir yaşam idealine sahip insanların da herhangi bir dinin kendi yaşamlarını tehlikeye atmalarına karşı fikirler geliştirmesi ve eylemde bulunması olağan bir durumdur. Rawls ortaya çıkabilecek farklı dini ya da seküler görüşlerin çatışmasının önüne geçebilmek için din ve vicdan özgürlüğü arasında hoşgörü temelli iyi bir dengenin kurulması gerektiğini düşünür. Bu dengenin kurulması da kamusal akıl tarafından mümkün kılınmaktadır.

Özetlemek gerekirse kamusal aklın toplumda bütün vatandaşlar tarafından kabul edilmesi, örtüşen uzlaşmanın yolunu açacak ve demokratik bir çoğulcu toplum yapısına ulaşılmasında makul bir araç sağlayacaktır.

3.2.5.İyi Düzenlenmiş Toplum

Genel olarak adalet teorisi ve siyasal liberalizmde toplum, hakkaniyet olarak adaletin açığa çıktığı ve uygulandığı unsurlardan birini oluşturmaktadır. Rawls için toplum, gelenekten farklı olarak bir piyasaya ya da sosyal ilişkiler açısından farklı bir şeydir. Bu nedenle toplumu oluşturan bireyler özgürlük ve eşitliklerden taviz vermeden toplumu kendi düşünsel aktivitelerinin bir uzantısı olarak görürler. Bu nedenle toplum her bir bireyin diğerine sıkı bağlarla bağlandığı iyi düzenlenmiş bir sistemi ifade etmektedir. Rawls hakkaniyet olarak adalet olarak nitelendirdiği adalet ilkeleri ile düzenlenmiş toplum kavramını bireyin ve toplumun amaçlarına hizmet eden bir siyasal birliktelik olarak değerlendirmektedir. Rawls iyi düzenlenmiş toplum fikrinin üç temel özelliğinin olduğunu düşünmektedir. Rawls için bu toplum, mütakabiliyet ilkesi temelinde herkesin aynı adalet ilkelerinin kabul ettiği ve kamusal olarak onayladığı bir toplumdur. Adalet ilkelerini belirleyen toplum aynı zamanda adalet ilkeleri ile uyum içinde olan siyasal ve toplumsal kurumların birbirleri ile olan ilişkilerini bilen bir

toplumdur. Sonuncu olarak vatandaşların bu adalet ilkelerini anlamaya ve hayatlarını bu düzene göre düzenleyebilecek bir adalet hissine sahip olmasıdır.²⁰⁸

Toplum genel olarak bazı temel kurumlardan oluştuğundan temel kurumlarının hangi kurumlar olduğunu belirtmekte fayda var. Bu kurumların başında adil bir yargıya sahip olan bir anayasa gelmektedir. İkinci olarak toplumsal ve siyasal bütünlük yasal olarak düzenlenmiş mülkiyet formları ve ekonomik yapı ve son olarak aile temel kurumlarını içermektedir.²⁰⁹ Adalet ilkeleri sözü geçen bu temel kurumları düzenlediğinden toplumdaki kilise, firmalar, işçi birlikleri, üniversiteler gibi diğer kurumlara ‘doğrudan’ uygulanmamaktadır. Ancak bu durum kurumların adalet ilkelerinden tamamı ile muaf oldukları anlamına gelmemektedir. Siyasal adaletin alanına giren konularda adalet ilkelerinin uygulanışı devam etmektedir. Örneğin kişi herhangi bir kimseyi sapkınlıkla suçlayıp din dışı ilan ettiğinde kimsenin onu yakamaması vicdan özgürlüğünü garantiler ya da etnik ve dini farklılıklarından dolayı üniversitelerin herhangi bir öğrencinin eğitim hakkını elinden alması adil fırsat eşitliği prensibinin ihlali anlamına geleceğinden uygulanamaz. Durum aile içinde geçerlidir. Aile içinde aile üyelerinin eşit mülkiyet hakkına sahip olması adalet ilkelerinin temel düzenleyici görevinden kaynaklanmaktadır.²¹⁰ Rawls temel kurumlar içerisinde ele aldığı aile kurumuna özel bir önem atfetmektedir. Aile bir temel kurum olarak bazı yasal yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftir. Aile, Hegelci bir düşünce ile öncelikli olarak toplumun ve toplum kültürünün devamlılığının sağlanması açısından üretkenliğin temelini oluşturmaktadır. Aile aynı zamanda gelecek kuşakların oluşumu ve siyasal düzenin sürekliliği için temel bir vazifeye sahiptir. Buna ek olarak siyasal düzenin ana kaynağını oluşturduğunda ahlaki ve siyasi görevleri de bulunmaktadır. Ailenin siyasi olarak ilk görevi makul ve ahlaki değerleri benimsemiş tam eğitilmiş

---

²⁰⁸ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, s.236

²⁰⁹ Rawls, John, (2001). **Justice as Fairness: A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA,S.10

²¹⁰ a.g.e. s . 11

çocuk yetiştirmektir.²¹¹ Temel kurum olması ve aynı zamanda özel hayatının bir parçası olması dolayısıyla iki taraflı bir yapıya sahip olan ailenin, bireylerin siyasal olarak kuracağı ilişkilerde, birbirine karşı davranışlarında eğitici bir rolü vardır. Aksi takdirde özel alanda çocukların nasıl yetiştirileceği ve kendi aralarında nasıl saygı ve sevgiye dayalı bir birlikteliğin kurulması gerektiğine siyasal adalet anlayışı müdahale etmez. Ancak birey haklarını ihlal eden aile içi suiistimal ve ihmal (kişi hakları nedeni ile) için siyasal adalet anlayışı geçerlidir.

Tekrardan iyi düzenlenmiş toplum fikrine dönecek olursak temel kurumlar hakkaniyet olarak düzenlemiş toplumda vatandaşların ortak nihai amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli toplumsal araçları sağlarlar. Hakkaniyet olarak adaletin iyi düzenlenmiş bir toplumda tam anlamıyla yerleştirilmesi iki yönden iyi bir amaca hizmet etmektedir. Öncelikli olarak bireyler için iyidir. Çünkü sahip oldukları ahlaki değerlerin gerçekleştiği bir ortam sağlamaktadır. İkinci olarak karşılıklı saygı ve iyi anlayışların toplum tarafından genele yayılarak güvence altına alınması açısından iyidir.

Rawls, iyi düzenlemiş toplumun aynı zamanda çoğulcu bir anlayışa sahip farklı birçok düşünceyi de içerisinde barındırmasından dolayı toplumların çoğulcu yapısını koruyacağını yakın gelecek için kaçınılmaz olarak görmektedir. Bu nedenle adalet ilkelerini yalnızca politik alanla sınırlandırılması gerektiğini düşünür. Bu nedenle vatandaşlar ikili bir politik anlayışa sahip olmaktadır. Birincisi, adalet ilkelerinin düzenlediği siyasal alan; diğeri benimsedikleri kapsamlı doktrin anlayışı.²¹²

Rawls, aynı zamanda toplumda bu kadar fazla görüşün olmasını demokratik toplumun bir gerekliliği olarak görmesine rağmen bu görüşlerin zamanla üstünlük kurabileceğini düşünmektedir. Demokratik olarak tercih edilmiş iyi düzenlenmiş bir

---

²¹¹ Rawls, J (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul,S.491

²¹² Rawls, John, (2001). **Justice as fairness: A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA,S.38

toplumun istikrarı da önem taşımaktadır. Son olarak hakkaniyet olarak adaletin ne kapsamlı dini, felsefi ya da ahlaki bir görüş olduğu ne de bu doktrinlerin iyi düzenlemiş topluma uygulaması olduğunu söyler. Bu anlamda ele aldığı siyasal anlayış kapsamlı doktrinlerden çok daha dar bir alanda hareket etmektedir. Sonuç olarak sadece ahlaki bir düşüncenin kısmi politik alana odaklandığını belirtmektedir.²¹³

3.2.6.Mülkiyet Sahipliği Demokrasisi

Rawls'un Adalet ilkeleri tam anlamı ile iyi düzenlenmiş toplum aşamasına ulaştığında adalet teorisinin siyasal yapısını mülk sahipliği demokrasisi olarak ifade etmektedir. Rawls kendi anayasal demokrasinin teorik temellerini dört ayrı soru etrafında şekillendirmektedir. Demokratik bir rejimin ilk özelliği hak kavramından ileri gelmektedir. Ona göre ilk sorulması gereken soru anayasal düzenin hak temelli ve adil olup olmadığı sorusudur. İkinci soru ise anayasada yer alan kurumların hükümlerin öngördüğü bir şekilde sahip ve anayasal hükümler doğrultusunda etkili bir işleyişe sahip olup olmadığı sorusudur. Üçüncü soru ise anayasal rejimin altında yaşayan ve hükümlerle güven ilişkisi kuran bireylerin kurumlarla uyumlu bir ilişki içinde etkileşime girmesi ve devlette görev alan kamu görevlilerinin anayasa çerçevesinde eyleme geçip geçmediği konusu. Sonuncusu ise kamu görevlilerinin işgal ettikleri pozisyon onlara hükümlerin uygulanmasında yeterli yetkiyi sağlıyor mu?²¹⁴ Sorusudur. Rawls için bu dört soru mevcut yasal rejimlerin omurgasının oluşması için yeterli veri toplanması için gerekli şartları sağlamaktadır. Rawls soruları mevcut siyasal rejimler için sorduğunda herhangi birinden tam anlamıyla iyi işleyen demokratik bir rejim ortaya çıkmamaktadır. Rawls için öncelikli olarak bir rejim tamamen belirli politik amaçlara sahip olmak zorundadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için ayrıca kurumsal anlamda

---

²¹³ a.g.e. s. 14

²¹⁴ Freeman, S (2008) **Lectures on the History of Political Philosophy**, Belknap Press, Boston, USA, s.136-137

düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde mevcut sistemlerde belirli politik amaçlar belirlenmesine rağmen mevcut sistemlerin gerekli, adil, özgür ve eşitlikçi bir yapıya sahip olmadığını düşünmektedir. Örneğin Rawls için *laissez faire* kapitalist düzeni Rawls için formel bir eşitliğin ötesine geçememektedir. Doğal özgürlükler bakımından herkes eşit hakka sahip olmasına rağmen eşit politik özgürlüklerin değerini ve adil fırsat eşitliğini tesis edememektedir.²¹⁵ Ancak diğer taraftan sosyal refah devleti gelir dağılımını öngörerek cüzi ve kısmi bir eşitliği sağlamaya, transfer harcamaları gibi araçlarla gerçekleştirmeye çalıştığından esaslı bir eşitliği sağlayamamaktadır. Toplumdaki gelir dağılımı yelpazesindeki insanları birbirine bağlayamadığından dolayı eşitsizliğin kaldırılmasında herhangi bir etkinliği bulunmamaktadır. Bu anlamda Rawls'un fark ilkesi basit bir mikro dağıtıcı adalet ilkesinin ötesinde durmaktadır. Onun amacı kapalı bir toplum ekonomisinin makro seviyede bir ekonomik adaleti sağlamasıdır.²¹⁶ Diğer dağıtıcı adalet sistemlerinden farklı olarak Rawls Kant'çı anlamda insanın yaşamını sürdürmesi ve yaşadığı toplumda özgürlüğü gerçekleştirebilmesi için temel bazı ihtiyaçlarını zorunlu olarak karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Öncelikli olarak toplumdaki politik özgürlüklerin adil yapısının korunmasını salık vermektedir. Sonrasında bireyin yaşadığı toplumda ayakta durabilmesi için gerekli araçları sağlayacak eğitimin verilmesi gelmektedir. Son olarak da temel sağlık ve bakımın bütün bireylere sağlanması gelmektedir.²¹⁷ Rawls ayrıca piyasanın da adil bir sistem ile düzenlenmesi gerektiğini düşünür. Ona göre refah devleti piyasanın kontrolünü şirketlere verme imkânı taşımaktadır. Adalet teorisi özel mülkiyete izin vermekle birlikte zenginliğin, sermayenin ve üretim araçlarının

---

²¹⁵O'Neill, M.,& Williamson, T. (2012). **Property-owning democracy: Rawls and beyond**. Malden, MA: Wiley-Blackwell.S.10

²¹⁶ a.g.e. s . 10

²¹⁷ L Launonen, R. (2012). **Income, Property-owning Democracy and the Just Distribution of Property, Pathways to Basic Income**:14th BIEN Congress in Munchen M.Soc.Sci Reima Launonen University of Helsinki,

dağıtımının demokratik bir şekilde gerçekleştirilmesinden yanadır.²¹⁸ Rawls, ayrıca iyi işleyen demokratik bir rejimin temel gelir ile desteklenmesi gerektiğini düşünür. Eğitim ve sağlığın yanında birey ekonomik olarak desteklenmediği takdirde ekonomik anlamda bulunduğu topluma herhangi bir katkı sağlayamaz. Ayrıca adil fırsat eşitliğinin bir uygulaması olarak toplumdaki eşitlik seviyesinin yükseltilmesi için önemli bir başlangıç noktası olmaktadır. Bu anlamda en dezavantajlı belirli bir seviyeye gelerek makro anlamda eşitliğin elde edilebilmesi için önemli bir adım oluşturacaktır. Kısaca özetlemek gerekirse Rawls'un mülk sahipliği temelinde ortaya koyduğu anayasa fikri adalet teorisinin gerçekleştirilmesi için ilkeler ile uyumlu bir toplumsal, siyasi, ahlaki ve sınırlandırılmış bir ekonomik yapı öngörmektedir.

---

²¹⁸ A.g.e. s.13

SONUÇ

Felsefe tarihi içerisindeki yeri ile Rawls, 1970'lerden sonra durağanlık sürecine giren siyaset felsefesi *Bir Adalet Teorisi* isimli eserinin yayınlanması ile yeniden yükselişe geçmesi bakımından önemlidir. İlk bakışta, siyaset felsefesi içerisinde daha önce gelen düşünürlerin bir izdüşümü olduğu kanısını uyandırır da özgürlük, eşitlik, birey, akıl ve benzeri gibi kavramlara farklı bir soluk getirerek özgün bir eser ortaya koymuştur. Rawls'a kadar olan liberal gelenek içerisinde kavramlar gerek kendi içerisinde gerek birbirleriyle olan ilişkilerinde anlamlarında çok büyük değişikliklere uğramamıştır. Rawls'da görüldüğü üzere kavramlar anlam bakımından küçük değişikliklerle beraber kullanılmasına rağmen kavramlarının birbirleriyle olan ilişkileri neticesinde siyaset, adalet ve toplum üçgeninde ortaya çok farklı bir yapı çıkmıştır. Bu anlamda Rawls faydacılığa karşı alternatif bir teori oluşturmak amacıyla yazdığı eserleriyle, siyaset felsefesinin diğer alanlarında dâhil olmak üzere, gerek eleştirel gerek esin kaynağı olarak ikincil bir literatürün oluşumuna katkıda bulunmuştur. Faydacılığın en fazla kişinin maksimum faydasını şart koşan, bu nedenle çoğunluğun mutluluğu için azınlığı feda eden düşüncesini, Kantçı bir bireye tercih ederek, kendi sosyal ve siyasal sisteminde insanın kendi içinde bir değer taşıdığını ve bu değerlerin herhangi bir şeyle ölçülemeyeceğini göstermiştir. Bununla birlikte bireyi siyaset felsefesi açısından ait olduğu yere koymuştur. Birinci bölümde değerlendirildiği gibi Rawls birey anlayışından yola çıkarak liberal gelenek içerisinde tevarüs ettiği bireylerin üzerine inşa ettiği eşitlik, özgürlük, akıl, toplum ve benzeri gibi kavramlarla kurucu bireyin adil ve iyi işleyen bir topluma nasıl ulaşabileceğini yollarını aramaktadır. Bu minvalde bireyi esas alan klasik liberalizm onun özgürlük ve eşitlik gibi kavramlara sahip olması gerektiğini vurgularken ekonomik ve toplumsal işleyiş anlamında eksik kalan yerleri Rawls tamamlamaktadır. Ayrıca rasyonel ve makul birey anlayışını ortaya koyarak bireyin

toplumda takınması gereken medeni ve siyasal bir ahlak anlayışının çerçevesini çizmekte ve düzenin ahlaki bir yapıya da kavuşmasına aracılık etmektedir.

Liberalizmin temel kavramları ilk bakışta insanın daha özgür ve eşit bir şekilde yaşaması için oluşturulmasına rağmen sosyal hayata uygulandığı takdirde amacının tersine daha da köleleştirici bir işlem görmüştür. Rawls bireyin toplum karşısında sahip olduğu nitelikleri adalet düşüncesi ile sıkı bir sistem içerisinde yerleştirerek adil bir siyasal sistem oluşturma çabasına girmiştir.

Sosyal sözleşme kuramına bakılacak olursa Rawls miras aldığı sosyal sözleşme geleneğini daha üst ve soyut bir aşamaya çıkararak ve kendisinden öncekilerin açıklarını kapatarak adalet teorisi için meşru bir zemin olarak kullanmıştır. Rawls, Hegelyan anlamda aile,sivil toplum ve anayasal rejim temelinde siyasal toplumu etik yaşamın tecelli ettiği bir alan olarak tasavvur etmiştir. Locke'un öngördüğü mülkiyet doğrultusunda oluşturduğu siyasal hakları mülkiyetin siyasal alandaki etkisini sıfırlayarak özgürlük ve eşitliğin tesis edildiği iyi düzenlenmiş toplumda hakların kullanılmasını engel olmaktan çıkarmıştır. Rawls, din konusunda ise Hobbes'cu bir çizginin ötesine geçerek dinlerin kendi başlarına bir değer olarak adaletin işlerliğine ve toplumun yapısına herhangi bir tehdit oluşturmadığı takdirde bütün dinlerin hoşgörü çerçevesinde toplum içerisinde yer alabileceğini düşünmektedir. Rawls ayrıca dinlere siyasal itaat nedeni ile herhangi bir araçsal vazife yüklememektedir. Hobbes kendi zamanında dini çeşitliliğin çatışmalara neden olduğuna şahitlik ettiğinden toplumsal anlamda dini çeşitliliğe karşı bir duruş sergilemektedir. Ancak Rawls günümüz modern toplumlarının zorunlu bir gereği olarak dini çeşitliliğin kaçınılmazlığı nedeni ile çoğulcu toplum yapısı için gerekli görmektedir. Hobbes'in aksine eşitlik, özgürlük ve tarafsızlığın bozulmaması için herhangi bir dine araçsal bir vazife yüklememektedir.Bununla birlikte doğa durumuna benzettiği başlangıç durumunu, cehalet peçesi kavramını ekleyerek yaşanabilecek eşitlik ve meşruiyet sorunu aşmak

için ilkeleri daha sağlam bir temel üzerine oturmuştur. Başlangıç durumunda cehalet peçesi altında bulunan bireyler kendilerinin ve nesillerinin daha adil bir toplumda yaşamaları için bir araya gelip adil sisteme nasıl ulaşabileceğini sorusunun cevabını aramaktadırlar. Bu düşünce eylemini sonucunda insanlar iki adalet ilkesine ulaşırlar. Rawls ilk ilkeyi Kantçı bir birey anlayışıyla düzenlerken, toplum olmanın bilincinde bireye elde edebileceği en fazla özgürlük ve eşitlik anlayışı ile yaklaşmıştır. İkinci ilke ise yine toplum olarak yaşamının getirmiş olduğu bir yükümlülük ile birinci ilkede yer alan özgürlükleri ikinci ilkedeki ekonomik eşitliğe ulaşma çabası ile garanti altına almaya çalışmıştır. Bu minvalde sözlüksel düzen olarak isimlendirdiği hiyerarşik yapıyı adalet ilkeleri içerisine yerleştirilmiştir. Rawls'un amacı birinci ilkede yer alan özgürlüklerin iyi işleyen bir sisteme dönüşmek olduğundan hiçbir bireyi diğerinden ayrı tutmamasından dolayı kendi adalet anlayışının bir uzantısı olarak toplumsal bir dengeye ulaşmaktadır. Ekonomik anlamda giriştiği minimum eşitsizlik olarak amaçladığı fark ilkesi onun liberal gelenek içerisinde özgün bir yer edinmesini de sağlamaktadır. Rawls'un fark ilkesinde yakalamaya çalıştığı minimum eşitsizlik kavramı başka bir açıdan bakıldığında birinci ilkedeki özgürlük ve eşitlik bir anlayış ile uyum sağlamaktadır. Rawls açısından insanın daha fazla elde etme isteği özgürlüğü bakımından bir haktır. Ancak elde etmeye çalıştığı fazlalık, üyeler arasında aşırı bir eşitsizliğe ulaşmaması gerekmektedir. Rawls'un bu düşüncesi onun bazı libertaryen düşünürler tarafından eleştiriye tabi tutulmasına neden olmuştur. Libertaryen düşünürler insanın refahının emeğe bağlı bir durum olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir deyişle onlar için insanın daha fazla çalışarak daha fazlasını talep etmesinden daha doğal bir durum yoktur. Bu nedenle Rawls'un ortaya koymuş olduğu fark ilkesi insanın temel haklarından biri olan mülk dokunulmazlığına dolaylı bir müdahale anlamına gelmektedir.

Rawls adalet teorisinde ortaya koyduğu genel adalet düşüncesini felsefi bir alandan çıkarıp siyasal bir adalet anlayışına ulaşımaya çalışmaktadır. Rawls için siyasal adalet ilkelerinin uygulanacağı toplum, toplum sözleşmesinde olduğu gibi nötr bir yapıyı ihtiva etmemektedir. Adalet ilkeleri modern toplumlar göz önüne alınarak tasarlandığı için ve Rawls'un toplum anlayışı içerisinde farklı kapsamlı doktrinleri ve dini yaşam biçimlerini barındırdığından çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bu çoğulculuk toplum içerisinde bulunan geniş bir siyasal yelpazede yer aldığı anlamına gelmektedir. Ancak Rawls çoğulculuk anlayışında bir ayrıma gitmektedir. Onun için çoğulculuk makuliyet kavramını da içermektedir. Açıkça ifade etmese de Rawls faşizm, anarşizm ve dini radikalizm gibi ontolojik anlamda şiddeti kendine bir araç olarak benimseyen dini, seküler görüşleri dışlamaktadır. Makul çoğulculuk bu anlamda birbirlerinin varlığına herhangi bir tehdit oluşturmayan ve bir arada yaşama düşüncesini kabul eden görüşler için geçerli olmaktadır. Farklı doktrinlerin bir arada yaşama iradesi Rawls'u örtüşen görüş birliği aşamasına götürmektedir. Her bir kapsamlı görüşün, kendi ontolojisinde herhangi bir tehdit algılaması onların, adalet ilkeleri etrafında belirli bir iyi kavramı geliştirmeleri, insanı örtüşen görüş birliğine götürecektir. Bu aşamaya ulaşmak için kamusal akıl düşüncesi Rawls'un siyasal liberalizminde önemli bir araçsal vazife görmektedir. Kamusal aklı aynı zamanda siyasal bir toplum olmanın gereği olarak temel konuların dışında kalan siyasal anlaşmazlıkların çözümü için de önemli bir vazife üstlenmektedir.

Siyasal toplum fikrinin oluşumundan sonra Rawls rejim konusuna gelmektedir. Rawls için en iyi yönetim biçimi, içerisinde barındırdığı kurumların adalet ilkeleri etrafında birbiriyle iyi işleyen kurumlardan oluşan mülkiyet sahipliği demokrasisi olarak nitelendirdiği anayasal rejimdir. Anayasal rejim vatandaşın temel özgürlüklerini garanti altına aldığından ve ekonomik eşitsizlikleri minimuma indirmesinden dolayı adalet ilkelerini somutlaştıran en üst aşamayı ifade etmektedir.

Eşitliğin ve özgürlüğün birbiriyle uyumlu olduğu en açık siyasal alanı temsil etmektedir.

Rawls doğruluk olarak adalet teorisinde ortaya koymuş olduğu gibi liberal geleneğin içinden gelmesine rağmen ondan ne derece farklılaştığını göstermiştir. Klasik liberalizmin vahşi kapitalizm anlayışının hüküm sürdüğü sosyal, siyasal ve ekonomik düzen yerine daha adil bir toplumun liberalizmin sağladığı araçlarla da sağlamanın mümkün olduğunu göstermiştir. Bu anlamda bireyi temel alması ve akılcı ve ahlaki bir ruhla donatması klasik liberalizmle aynı noktadan hareket ettiğini göstermektedir. Fakat hem akıllı farklı bir işlevde kullanması hem de insana toplumsal ahlaki değer biçmesi ile klasik liberalizm ile yollarını ayırmıştır

KAYNAKÇA

Ağaoğulları,M.A;(2009), **Ulus - Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

Audard, Catherine(2007), **John Rawls (Philosophy Now)** , Routledge, New York, USA

Avşar, H (2006),**Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'ın Adalet Teorisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Button, Mark (2005),**Arendt, Rawls, and Public Reason**, *Social Theory and Practice* Cilt. 31, sayı. 2, Special Issue: Religion and Politics, ss. 257-280

Bercuson, J.N,(2013), **Reconsidering Rawls: The Rousseauian and Hegelian Heritage of Justice as Fairness**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Toronto üniversitesi, Toronto, Kanada

Bercuson, J.N,(2014),**John Rawls and the History of Political Thought**, , Routledge, New York, USA

Bezci, Bünyamin (2005) **Kant ve Hegelin Felsefesinde Etik Anlayışı**,Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 9,ss,48-61,Konya

Budde, Kertsin (2007),**Rawls on Kant: Is Rawls a Kantian or Kant a Rawlsian?** *European Journal of Philosophy*,Yıl 6, sayı 3, ss 339-358

Cohen,Gerald A. (2013),**Lectures on the History of Moral and Political Philosophy**

Corlett, J. Angelo, (1991),**Equality and Liberty :Analyzing Rawls And Nozick**,Macmillan ,London

Çetin, H(2007),**Çağdaş Siyasal Akımlar**, Orion Kitabevi, Ankara

David A. Reidy

Erincik, S (2008) **John Rawls'ın Siyasal Liberalizminde Din Toplum İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Eccleshall, R (Ed)(1994) **Political Ideologies: An Introduction**,Routledge, New York, USA

Faggion,A, and Pinzani,A (Ed) (2016)**Kant and Social Policies**, Palgrave Macmilian, UK

Freeman, S (2008) **Lectures on the History of Political Philosophy**, Belknap Press,Boston,USA

Freeman, S (2003),**The Cambridge Companion to Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge

Freeman, S (2007),**Justice and the Social Contract**, Cambridge University Press, Cambridge

Frazer, M. L. (2007),**John Rawls: Between Two Enlightenments**. Political Theory,35(6), 756–780.

Freeman, S (2007),**Rawls**, Cambridge University Press, Cambridge,United Kingdom

Geçit. B (2011),**John Locke ve John Rawls'ın Devlet Anlayışlarında liberal Düşünüşün Yeri**, Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin

Grcic, Joseph (2007),**Hobbes and Rawls on Political Power**,Etica E Politica,yıl 9,sayı 2,ss 371-392,Trieste İtalya

Hardin,R. (2007), **David Hume: Moral and Political Theorist**, OxfordUniversity Press,U.K,

Hobbes, T(2007), **Leviathan**, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Semih Lim, İstanbul

Hegel, G.W. F. (1991) **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Çev: Cenan Karakaya 1.Basım, Soysal Yayınları, İstanbul

Hegel, G.W. H. (1995); **Tarihte Akıl**, Çev. Önay Sözer,: Kabalcı Yay. İstanbul

Heywood. A.(2007),**Siyasi İdeolojiler**,3.baskı, Bayram. K, Tüfekçi Ö, İnaç Ö,Akın Ş,Kalkan. Adres Yayınları, Ankara

Hume, David (2017),**İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma**, Çev: Ferit Burak Aydar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Haar, Edwin(2015), **Degrees of Freedom: Liberal Political Philosophy and Ideology**,Transaction Publishers,New Jersey,USA

Kant, İmmanuel,(2002)**Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi**,3.Baskı, Çev: İoanna Kucuradi,Türkiye Felsefe Kurumu,Ankara

Kant, İmmanuel,(2007), **Ethica**, Çev:Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul

Kocaoğlu, Mehmet (2014) **,John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramlar**, İmaj Yayınevi, Ankara

Kymlica, W.(2002), **Contemporary Political Philosophy**, Oxford university press, Oxford

Levine, A. (1974). **Rawls' Kantianism**. Social Theory and Practice, sayı:3. Yıl:1 s. 47-63.

Locke, J.(2004) **,Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, Çev, Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara

Launonen, R. (2012). **Income, Property - Owning Democracy and the Just Distribution of Property**, Pathways to Basic Income:14th BIEN Congress in Munchen M.Soc.Sci Reima Launonen University of Helsinki,Finlandiya

Moon, J. D. (2014). **Well-ordered society**. In J. Mandle & D. A. Reidy (Eds.), The Cambridge Rawls Lexicon, Cambridge: Cambridge University Press.

Nussbaum, M.(2011), **Rawls's Political Liberalism. A Reassessment**,Ratio Juris yıl 24, sayı 1: ss 1-24

Nozick, Robert (2000) **Anarşi, Devlet ve Ütopya**, Çev, Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, istanbul.

Rawls, John (2007) **Siyasal Liberalizm**, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul

Rawls, John, (2001). **Justice as Fairness: A Restatement**. Cambridge, Mass.:Harvard University Press,Boston,USA

Rawls, John (1971) **A Theory of Justice**, Harvard University Press, USA

Rousseau, J.J (2017) **Toplum Sözleşmesi** Çev: VedatGünyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Rousseau, J.J (2017),**İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev: R.Nuri İleri,14.basım, Say Yayınları, İstanbul

Schaefer,D.L(2007), **İlliberal Justice**,University of Missouri,Birinci Basım, Missouri, USA

Schwarzenbach, Sibyl A. (1991), **Rawls, Hegel, and Communitarianism**,Political Theory Vol. 19, No. 4 ss. 539-571,Kaliforniya, USA

Soykan, Ö. (1999). **Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş**. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl 40,sayı 1, ss 271-289

Schaller W E. Rawls, **The Difference Principle, and Economic Inequality**, Pacific Philosophical Quarterly, yıl 1998, sayı. 79; ss 368-391

Spinoza, B. (2009). **Politik İnceleme**(çev. M. Erşen). Ankara: Dost Kitabevi

Smith, Adam (2006), **Milletlerin Zenginliği**, Çev: Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Taylor,C.and Buckle.S, (2010) **Hume and Enlightenment**, Cambridge University Press,UK

Uslu, Cennet(2010) **David Hume: Beşeri Bir Ürün Olarak Adalet**, Muhafazakâr Düşünce Yıl: 6 - Sayı: 24, ss 17-56, Ankara

Vincent, Andrew (2010)**Modern Political Ideologies**, Willey Blackwell,1.baskı, United Kingdom

Yayla, Atilla (2011) **Liberalizm**, Liberte Yayınları,6.Baskı, Ankara

Weithman, Paul,(2011), **Why Political Liberalism?**,Oxford University Press,Oxford, United Kingdom

Zabcı, Filiz (2009); **“Locke: Liberalizmin Düşüncedeki Öncüsü” Kral-Devletten Ulus-Devlete**, Ağaoğulları,M.A(der)İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

O'Neill, M.,& Williamson, T. (2012). **Property-owning democracy: Rawls and beyond**. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

ÖZET

Kadir Sipahi, Klasik Liberalizm Karşısında John Rawls:
Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Filiz Zabcı, 113 s.

Bu tez John Rawls'un adalet teorisini ve siyasal liberalizmini klasik liberal gelenek ve sosyal sözleşme kuramcıları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bir taraftan Hume, Hegel ve Kant'ın felesefeleri klasik liberalizmin temel kavramlarının bazı özelliklere ve kısıtlamalara sahip olan kurucu özneyi ortaya çıkarmayı sağlarken, diğer taraftan Locke, Hobbes ve Rousseau gibi sosyal sözleşme kuramcılarının Rawls'un genel felsefesine sosyal ve siyasal adalet bağlamında ve mülkiyet sahipliği temelinde demokratik anayasal ve iyi düzenlenmiş toplumun oluşumuna katkısı incelenecektir. Tez kavramsal temel kavramsal çerçevenin ve metodolojinin Rawls düşüncesinde klasik liberalizmle benzerliklerinin olmasına rağmen sonuçları bakımından farklı bir sosyal liberalizme evirildiğinin sonucuna ulaşıyor.

ABSTRACT

Kadir Sipahi, John Rawls in the Face of Classical Liberalism: Master Thesis, Advisor: Prof. Dr. Filiz Zabcı, 106 p.

This thesis aims to examine the Theory of justice and political liberalism of John Rawls in the framework of classical liberal tradition and social contract theorist. On the one hand while Hegel, Hume and Kant's philosophies provides basic conceptions of classical liberal philosophy for Rawls' thinking to come forth constitute individual which has some features and constraint according to liberalism, on the other hand Social Contractians such as Locke, Rousseau and Hobbes' contribution to the general philosophy of John Rawls's in the context of social and political justice and to creation of a well ordered society based on property owning constitutional democracy. Although Rawls's liberalism has some similarities with traditional philosophy in the context of basic conceptions of classical liberalism and methodology, concludes to evolution of a different social liberalism.